

**MINISTERUL CULTURII AL REPUBLICII MOLDOVA
IP BIBLIOTECA NAȚIONALĂ A REPUBLICII MOLDOVA**

EMINESCU – O PREZENȚĂ ETERNĂ
Comunicările Simpozionului Științific Internațional
„Valori Bibliofile”,
ediția a XXXIV-a, 12 iunie 2025

Chișinău
2025

CZU 821.135.1.09:02(082)

E 48

Director general: Elena Pintilei

Coordonator de ediție: Aliona Tostogan, Veronica T. Cosovan

Redactor: dr. Adela Manolii

Redactor bibliografic: Aliona Tostogan

Paginare computerizată: Diana Odobescu

Coperta: Alexandru Burdila

DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAȚIONALE A CĂRȚII DIN REPUBLICA MOLDOVA

Eminescu – o prezență eternă : Comunicările Simpozionului Științific Internațional „Valori Bibliofile”, Ediția 34-a, 12 iunie 2025 / coordonatori de ediție: Aliona Tostogan, Veronica T. Cosovan. – Chișinău : [S. n.], 2025 (Primex-Com). – 141 p. : il., tab.

Antetit.: Ministerul Culturii al Republicii Moldova, IP Biblioteca Națională a Republicii Moldova. – Referințe bibliogr. la sfârșitul art. – 18 ex.

ISBN 978-9975-119-85-6.

821.135.1.09:02(082)

E 48

© IP Biblioteca Națională a Republicii Moldova, 2025

© Autorii, 2025

Responsabilitatea pentru conținutul articolelor revine în exclusivitate autorilor.

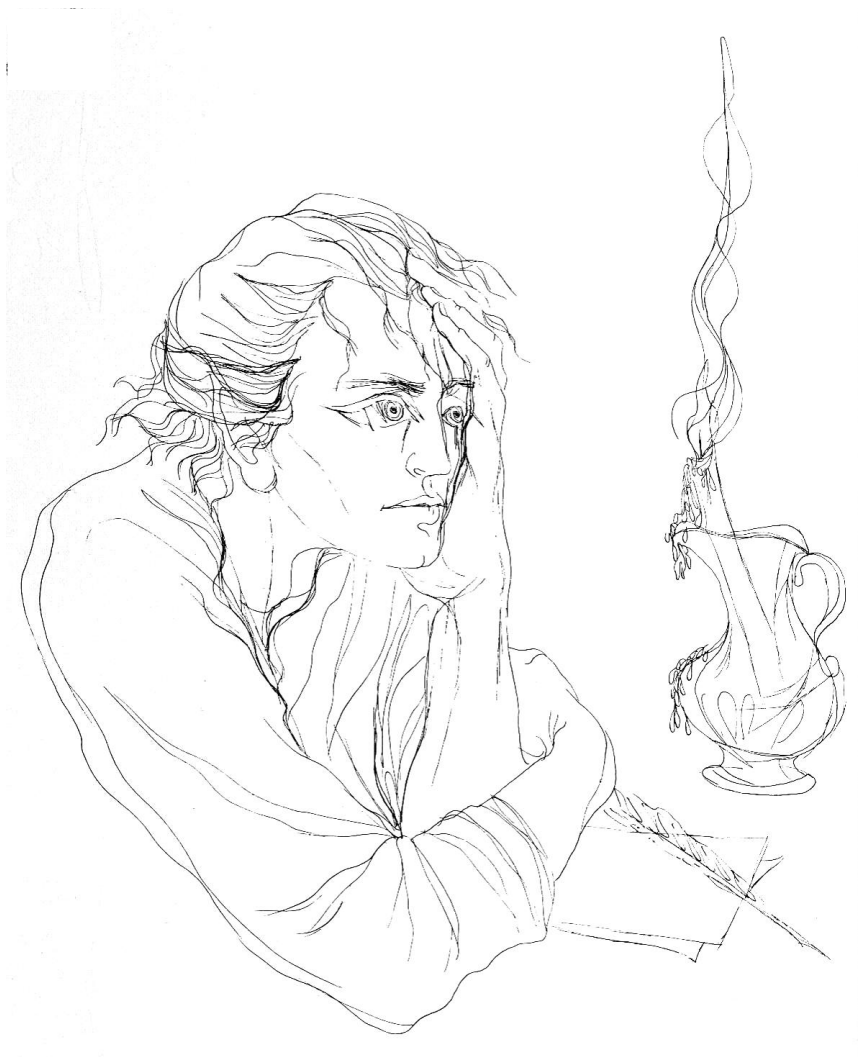

Creative Commons - 4.0 international - CC BY 4.0

DOI 10.5281/zenodo.17964319

CUPRINS

Elena CHIABURU. Procesul intentat de Dimitrie Petrino lui Mihai Eminescu în anul 1875	5
Nataliia DYBA, Olha SAK. Eminescu and Odesa: pages of remembrance	7
Lăcrămioara CHIHAI. Opera eminesciană în colecțiile Bibliotecii Centrale Universitare „Mihai Eminescu” din Iași – univers deschis	14
Elena DABIJA. Eminescu universalul	31
Elena CHIABURU. Ioan Gură de Aur, Mărgăritare (București, 1691) – un exemplar bibliofil de excepție provenit din familia poetului Mihai Eminescu	32
Veronica COSOVAN. Ediții eminesciene în registrul Programului Național „Memoria Moldovei”	59
Marin BUTUC. Particularități stilistice ale lexemelor arhaice în creația eminesciană	60
Rodica SOLOVEI, Mirela IURII. Expoziția „Peste nemărginirea timpului”, Mihai Eminescu, 175 de ani de la naștere: valorificări pedagogice	78
Valeriu HERȚA. Ex-libris Eminescu în creația unor graficieni contemporani	93
Rodica BĂLEANU. Eminesciana în arta plastică moldovenească din perioada anilor 1954-2024: studiu de caz în baza colecțiilor BNRM	99
Ana DILEVSCHI. Spicuiți despre Mihai Eminescu din presa interbelică	126

PROCESUL INTENTAT DE DIMITRIE PETRINO LUI MIHAI EMINESCU ÎN ANUL 1875

dr. Elena CHIABURU,
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași

Rezumat: În 1874, Mihai Eminescu a fost numit director al Bibliotecii Universității din Iași, dar succesorul său Dimitrie Petrino l-a dat în judecată pe motiv că ar fi cauzat pierderi în gestiunea bibliotecii. Considerată multă vreme doar „o afacere politică”, în realitate, sordida întâmplare își are soriginea în relațiile de familie ale celor doi: familia lui Petrino s-a aflat la originea greutăților materiale ale familiei Eminovici, prin urmare, și a Poetului. Numai că, dacă Dimitrie Petrino s-a răzbunat cu metoda insului lipsit de caracter, Eminescu l-a lovit cu pana lui genială, încondeindu-l pentru posteritate.

Iată istoria: Gheorghe Eminovici a cumpărat, în anul 1847, moșia Ipotești de la Eufrosina Petrino, mama lui Dimitrie și sora lui Constantin Hurmuzaki, executorul testamentar al averii vistiernicului Constantin Balș, în slujba căruia se afla tatăl Poetului. Potrivit obiceiurilor vremii, acesta a plătit doar un avans pentru Ipotești, urmând ca restul să achite treptat, după ce moșia va începe să producă veniturile necesare. Numai că, în scurt timp, în primăvara anului 1848, boierul Constantin Balș a murit, iar administratorul Constantin Hurmuzaki i-a lichidat averea, vânzând bunurile și concediind oamenii. Pe Gheorghe Eminovici nu l-a mai plătit, astfel încât între cei doi a început un lung conflict. Lipsită pe neașteptate de posibilitatea de a-și asigura subzistența și de a plăti ratele Ipoteștilor către Eufrosina Petrino, familia Eminovici s-a confruntat ani în șir cu mari dificultăți. În 1878, justiția i-a dat câștig de cauză lui Gheorghe Eminovici, căruia Constantin Hurmuzaki trebuia să-i achite 2000 de galbeni, dar nu i-a plătit. În acest timp, cu mari eforturi și lipsuri, Mihai Eminescu și-a făcut studii la Cernăuți, Viena și Berlin, iar în 1874 a venit la Iași, unde a fost numit bibliotecar la Universitate. De cealaltă parte, Dimitrie Petrino, fiul unei moșierese bogate și averse, a călătorit prin Europa, și-a neglijat studiile și, finalmente, a murit, în 1878, bolnav de nervi. Pe lângă animozitățile dintre familiile lor, conflictul dintre cei doi a izbucnit în anul 1869, Mihai Eminescu dându-i lui Petrino o exemplară lecție de umilință publică. Acesta scrisese o broșură ofensatoare împotriva

fostului profesor de la Cernăuți, Aron Pumnul, față de care Eminescu nutrea o adevărată venerație, iar Poetul i-a dat o replică magistrală în ziarul „Albina” din Budapesta (ianuarie 1870). Au urmat apoi o serie de pamflete în mediul cultural ieșean. Acesta era contextul în care, înlocuindu-l pe Mihai Eminescu la conducerea Bibliotecii Universității, Dimitrie Petrino, profitând și de cadrul politic ce îl favoriza în momentul respectiv, cu micime de caracter și cu mintea întunecată de o viață de abuzuri, i-a înscenat odiosul proces, pe care Poetul l-a câștigat, dovedindu-și nevinovăția. Documentele se păstrează la Arhivele Statului din Iași și sunt cunoscute, dar plasarea lor în contextul istoric adecvat este necesară pentru înlăturarea oricărei potențiale umbriri a strălucirii eminesciene peste timp.

Cuvinte-cheie: *Mihai Eminescu, Dimitrie Petrino, proces în justiție, Biblioteca Universității din Iași, bibliotecari, istoria culturii.*

EMINESCU AND ODESA: PAGES OF REMEMBRANCE

Nataliia DYBA,
Head of the Department of International Projects,
Odesa National Scientific Library

Olha SAK – Librarian,
Department of Rare Books and Manuscripts,
Odesa National Scientific Library

Abstract: *Researchers count about three hundred names of prominent writers connected with Odesa. Odesa is also one of the points in the biography of Mihai Eminescu. The Odesa period is not the most famous, but an important stage in Eminescu's life. In 1885, the poet visited Odesa for treatment at the Kuyalnyk Estuary. Odesa, as a cosmopolitan city, an important center of education and culture in the region, to some extent, influenced the personality of the 35-year-old poet. His visit reflects his connection with the city and emphasizes the importance of Odesa in his life.*

Commemorations of Eminescu in Odesa include memorial events and evenings, thematic exhibitions in libraries, educational projects, scientific readings, museum initiatives, etc. Romanian cultural societies (i.e. the Romanian Culture Society named after M. Eminescu in Odesa) initiate celebrations, readings of poetry in Romanian, and flower laying at memorials.

Keywords: *Mihai Eminescu, Odesa, Romania, culture, commemoration.*

In the first hundred years of its existence Odesa saw many representatives of the national and foreign literary world. Books and articles by local historians have been written about each of them. Like the Ukrainian genius Taras Shevchenko, Eminescu is a prophet and a martyr, whose life was spent in hardship and deprivation.

In August-September 1885, Eminescu underwent a course of balneotherapy on the Kuyalnitsky estuary, from where he regularly wrote letters to his friends in Iasi. Motifs of the sea were included in some of his poems. However, this episode in the life of the poet for

a long time remained unexplored; biographers were limited to only stating the trip to Odesa. Thus, in the classic book by G. Calinescu it is mentioned in one paragraph.

Later there appeared works, where the treatment on the shore of Kuyalnik was described in more detail. Moldavian poet and journalist N. Dabija published a book of travel essays *In the footsteps of Orpheus*, where he devoted a chapter to Eminescu's trip and his stay in our region. A famous book by V. Craciun "Eminescu in Odessa and Kuyalnik" was published in Bucharest.

Dmitry URSU, Doctor of Historical Sciences, Professor of the Faculty of History, I.I. Mechnikov Odessa National University. (*Revista BIBLIOPOLIS*, 2013, nr.2) –wrote the most comprehensive study of Eminescu's time in Odesa. The documentary basis for this work is based on Eminescu's letters from Odesa published in his complete works, the documentary funds of the State Archives of Odesa Region, the local press, memoirs, and specialized literature. The poet's treatment at Kuyalnyk is shown against the background and in inseparable connection with the cultural context of urban life. In the summer of 1885, the poet was brought to the shores of Kuyalnik by a mysterious illness, the nature of which his biographers have written books and many articles about.

The commemoration of Mihai Eminescu in Odesa has a deep historical and cultural significance, reflecting respect for his work and ties with Ukraine.

On May 31, 2011, a monument to Mihai Eminescu was unveiled in Odesa on Bazarna Street, near the Romanian Consulate General. The opening ceremony was attended by Romanian Consul General Nicolas Cerasela and a delegation of children from Romania. The monument was dedicated to the poet's memory day, which is celebrated on June 15, the day of his death. Monument to Mihai Eminescu. Initially, it was located on a pedestal near the university building at 26 Frantsuzsky Boulevard.

Back in November last year, the Romanian community asked the

city authorities to name one of the city's streets after the poet, writer, and ethnographer Mihai Eminescu. According to the Department of Culture, the proposal was reviewed by the historical and toponymic commission at the executive committee and agreed to include his name in the list for renaming.

In the collection of the Odesa National Scientific Library, the works of Mihai Eminescu are represented by several reprints of Collected Works published in the second half of the twentieth century, literature about his life and work, numerous poetry collections of the twentieth and twenty-first centuries, published in separate series, such as "Pearls of World Poetry," "Pearls of World Classics," and "Pro Litera" in Romanian and bilingual. The geography of the places of publication is quite wide: from Bucharest and Chisinau to Kyiv and Odesa, and other cities.

One of the oldest publications by Mihai Eminescu in Romanian in the library's collection is *Poems*, published in Bucharest in 1901. This is the eighth reprint of the first and only collection of poetry (1883), which was published during Eminescu's lifetime. During the author's lifetime, there were 2 reprints of this book: the second edition (1885) was a copy of the first, and the third (1888) contained three new poems: "To the Star," "Why Don't You Come to Me," and "Kamadeva." The fourth, posthumous edition (1889) contained a literary essay by the poet's friend, the famous Romanian academic, literary critic, and philosopher Titu Maiorescu, entitled "The Poet Eminescu." The fifth edition (1890) included three poems: "Sarah on the Hill," "Doina," and "Dalila." The sixth edition (1892) contained a postscript and biographical research on the poet, and the seventh (1895) corrected the date of birth.

The eighth edition (1901), now owned by the library, combined corrections and additions to all previous editions of the collection: it contains the aforementioned preface, a critical review of the work, and a postscript. It includes 73 poems, 26 of which were once published in the famous Romanian literary magazine *Convorbiri Literare*.

Given the external features, such as stamps, marginalia, and other signs, it is clear that the book entered the library through a second-hand bookstore in 1960. Even the label of the binding workshop in Jassy has been preserved: “Bookbinding art and baguette of L. Silver’s paintings in Iasi” („Legătorie de Cărți și încadrare de tablouri de L. Silver, Iasi”) on the back cover. Nakhzats is stamped with the seal of a second-hand bookstore: „Price of the book with binding. 5r. 10 kopecks”. The illegible owner’s inscription in Romanian, left on the initial pages of the collection, also looks like a kind of greeting from a bygone era: “Aurel Pioneanu Magishat stagiar Raginesti, G. R. Sarat”. Pencil underlining of individual poems in the book, characteristic page worn and time stains clearly indicate the attention and interest to the poet’s works, as well as the active use of this collection in the past.

The library’s collection includes many bilingual editions of M. Eminescu’s poetry from a later period. An elegant volume of small format 70×100/64, published in 1971 in Bucharest by the Eminescu publishing house, is worthy of note. Unfortunately, this is only one book in a miniature anthology of Romanian poetry that contained poems by four great Romanian poets: Gheorghe Cosbuc, Vasile Alecsandri, Tudor Argezi, and Mihai Eminescu. And, fortunately, this is a collection of poems by the great Romanian “romantic” Mihai Eminescu. A gift edition in a hard cloth cover of a beautiful green color, decorated with embossing on both the spine and the cover, thin chalky paper. The texts of the poems are in two languages: on the left - in the original language, on the right - in Russian. Among the translators are the names of famous poets: Anna Akhmatova, Ariadne Efron, Nikolai Chukovsky, Maria Petrova, David Samoilov, and many other famous writers whose names are said to be “on the lips” of many poetry lovers.

In 1985, on the occasion of the 135th anniversary of the great poet, the Chisinau publishing house Lumina prepared a fundamental publication, a monograph album dedicated to the life and work of Mihail Eminescu. Life and work in documents, statements, illustra-

tions". It is available in four languages: Moldovan, English, French and Russian. The collection is richly illustrated with documentary materials, rare photographs, and artistic works by painters, illustrations to the poet's prominent works, etc. One of the authors and compilers of this anniversary edition is Kostiantyn Popovych (1924-2010), a well-known Ukrainian and Moldovan literary critic, folklorist, writer, and publicist. He was the author of many monographic studies and research on the life and work of the Romanian genius. He has almost 500 publications, including 40 books. In October 1985, Kostiantyn Fedorovych presented one of the copies of the album with his autograph to Hryhorii Zlenko (1934-2015), a well-known Ukrainian scholar, writer, publicist, researcher of the history of literary and cultural life of Ukraine, bibliographer, local historian, encyclopedist, and former employee of our library. Hryhorii Zlenko, as an avid bookworm and collector, had his own book mark, the bookplate, which he used to mark books from his library. After his death, the scholar's extensive documentary archive along with his book collection (about 10 thousand items) were added to the source base of the ONSL collection. And now the album-monograph dedicated to the genius of Romanian literature Mihai Eminescu, signed by Moldovan literary critic Constantin Popovici and with the bookplate of Ukrainian scholar Hryhorii Zlenko, occupies a worthy place among the library's collection publications.

The beginning of the twenty-first century, when the 150th anniversary of Mihai Eminescu's birth was widely celebrated by UNESCO, was marked by a new surge of interest and actualization of the creative heritage of the great Romanian classic. Eminescu's poems have been translated into many languages, including Ukrainian. Ukrainian translators and writers have repeatedly turned to the poet's creative heritage. Among them are such well-known wordsmiths as Maksym Rylsky, Teryon Masenko, Yaroslav Shporta, Stanislav Semchynsky, Andriy Myastkivsky, Mykola Tereshchenko, Hryhorii Usach, Nina Matviychuk, and many others.

One of the recognized peaks of Mihai Eminescu's work and Romanian poetry in general is the poem "Lucifer," so it is not for nothing that literary translators have been turning to it very actively. Among the numerous translations of the poem, the translation by Stanislav Stryzheniuk from Odesa is particularly noteworthy. He is 94 years old and has a rich life story behind him. Stanislav Stryzheniuk is a member of the National Union of Writers of Ukraine, winner of the K.G. Paustovsky, P.G. Tychna, Golden Pen, and Cultural Capital 2019 literary prizes. He has received a number of awards. He began publishing in 1956. He has more than three dozen poetry collections, which celebrate many traveled paths from Odesa to the Carpathians and beyond, filled with romantic impulses, warm feelings for the man-creator, and philosophical reflections on life. Some of his works were included in the Anthology of Ukrainian Poetry, vol. 6" and were translated into English for the two-volume Anthology of Ukrainian Poetry.

In 2001, the Ukrainian translation of Stanislav Stryzheniuk's poem „Lucifer” was published in Odesa by the Mayak Publishing House. The publication was made with the assistance of the Consulate General of Romania in Odesa and the regional and city administrations. The 60×80 1/64 booklet contains a bilingual version of the poem in Romanian and Ukrainian. The author of the translation admits in the preface that the motivating moment in this work was his acquaintance with the opera singer, People's Artist of Ukraine Anatolii Richter (1930-1996), who was fluent in Romanian and knew almost all of Mihai Eminescu's works by heart, including the poem "Lucifer." He also offered perhaps the most accurate rendering of the poem. This is how this translation for readers in Romania, Moldova, and Ukraine was born. It is quite possible that the kinship of souls and the consonance of the tone of the poems of the Ukrainian poet Stanislav Stryzheniuk and the classic of Romanian-Moldovan literature Mihai Eminescu also served as an inspiring moment in this process, despite the difference in epochs. Two copies of this small-format edition

signed by the translator himself were presented to our library.

The excellent translations of our compatriot and many other Ukrainian authors have made the works of the great Romanian classic accessible and understandable to a wide readership, which contributes to further mutual understanding of our literatures and closer ties between our peoples. Perhaps the best characterization of Mihai Eminescu's genius was given by the famous Romanian writer and statesman Mihai Sadovianu (1880-1961), who noted that during the poet's short life he "... raised the art of poetry to unprecedented heights, enriched rhythm, rhyme, and artistic expression; ... gave simple words new meanings and amazing melody, feelings - unsurpassed depth, poetic vision - endless expanses." That is why the work of the „morning star” of Romanian literature still stirs the hearts of poetry lovers from different countries.

Odesa libraries and museums do honor the memory of Mihai Eminescu, recognizing his contribution to European culture and historical ties to the city.

Odesa not only preserves the memory of Mihai Eminescu by erecting a monument, but also actively supports cultural initiatives that promote a deeper understanding of his work and significance for Romanian, Moldovan and Ukrainian cultures.

OPERA EMINESCIANĂ ÎN COLECȚIILE BIBLIOTECII CENTRALE UNIVERSITARE „MIHAI EMINESCU” DIN IAȘI – UNIVERS DESCHIS

Lăcrămioara CHIHAI,
BCU „Mihai Eminescu”, Iași

Rezumat: *M. Eminescu și-a depășit epoca și a schimbat totul în sfera poeziei, devenind un strălucit exponent al literaturii române și universale. Așa cum au spus-o exegeții operei poetului, Eminescu este valoarea absolută a culturii românești, opera sa având încă multe de oferit criticilor și istoricilor literari, editorilor și traducătorilor. Biblioteca Centrală Universitară „Mihai Eminescu” din Iași teaurizează importante ediții ale operei eminesciene (Măiorescu, Morțun, Șaraga, Chendi, Adamescu, Scurtu, Lovinescu, Perpessicius ș.a.) – versuri antume sau postume, proză, publicistică, scrisori – dintre care nu lipsesc nici cele bibliofile, cu ilustrații aparținând lui Mișu Teișanu, A. Murnu, Jean Steriadi, Al. Poitevin-Skeletti, Camil Ressu, A. I. Brătescu-Voinești, A. Bordenache, Ligia Macovei. Începând cu anul 2022, acest fond documentar este pus la dispoziția publicului în format digital. Colecția digitală Eminescu pe care echipa de la Iași o dezvoltă continuu este modalitatea prin care biblioteca își omagiază patronul spiritual – poetul care și-a îndeplinit atribuțiile de bibliotecar cu pasiune, urmărind îndeosebi îmbogățirea fondului bibliotecii cu manuscrise și tipărituri vechi, menite să constituie un tezaur pentru studierea limbii, istoriei și culturii medievale românești.*

Cuvinte-cheie: *Mihai Eminescu, ediții, ediții bibliofile, fond documentar, colecție digitală, Biblioteca Centrală Universitară „Mihai Eminescu” Iași.*

În spațiul culturii românești, opera lui M. Eminescu ocupă un loc privilegiat. Eminescu a fost o personalitate copleșitoare, care i-a impresionat pe contemporani prin inteligență, memorie, curiozitate intelectuală, cultură de nivel european, bogăția și farmecul limbajului. Din acest motiv putem spune că „fără Eminescu am fi mai altfel și mai săraci” (Tudor Vianu). Eminescu este un poet viu, opera sa

având încă multe de oferit criticilor și istoricilor literari, editorilor și traducătorilor. Efortul de editare sau de traducere a operei eminesciene, de o diversitate atât de mare, nu este nici pe departe încheiat.

Colecția edițiilor operei lui M. Eminescu s-a constituit din necesitatea firească de a aduna, de a păstra și de a valorifica, fiind rodul unui proces îndelungat. Acest tezaur de cultură, cu valoare incontestabilă de patrimoniu, constituie unul dintre cele mai importante fonduri ale bibliotecii noastre. Opera eminesciană pune la dispoziția cercetătorilor din țară și din străinătate documente prețioase, unele dintre puținele rămase în circulație.

Fondul Eminescu

În mare parte, edițiile operei eminesciene în limba română și traducerile au ajuns în fondurile bibliotecii din Iași datorită *Legii depozitului legal*, prin donații (cum sunt cele din Fondul Ibrăileanu) sau prin alipirea Bibliotecii Fundației Regele Ferdinand I la colecțiile Bibliotecii Universității din Iași. În anul 1964, fondul documentar Eminescu – respectiv edițiile publicate până la acea dată – era în formă destul de completă, pe parcursul anilor a fost completat cu ediții tipărite după 1964. În acest sens, stau mărturie listele cu titlurile edițiilor pregătite pentru ampla expoziție care a avut loc la Iași cu prilejul comemorării a 75 de ani de la trecerea poetului în eternitate.¹ Listele din arhiva internă a bibliotecii cuprind 217 titluri, aranjate în ordine cronologică: importante ediții ale operei eminesciene (Măiorescu – 8 din cele 11 ediții), Morțun, Șaraga, Chendi, Adamescu, Scurtu, Iorga, Ibrăileanu, Scorpan, Const. Botez, Ion Pillat, Lovinescu, Blaga, Perpessicius ș.a.) – versuri antume sau postume, proză, publicistică, scrisori, dintre care nu lipsesc nici cele bibliofile, cu

¹ BCU „Mihai Eminescu”, Arh. 80. Marea expoziție comemorativă a avut loc în 1964, la împlinirea a 75 de ani de la moartea poetului, și a cuprins volume din colecțiile Bibliotecii Centrale Universitare din Iași (ediții în limba română și traduceri), documente tezurizate de Arhivele Naționale Iași și lucrări de artă plastică semnate de Constantin Agafiței, Călin Alupi, Mihai Cămăruț, Vladimir Florea, Petre Hârtopeanu, Ion Neagoe, Constantin Rădinschi, Eugen Boușcă ș.a.

ilustrații aparținând lui Mișu Teișanu, A. Murnu, Jean Steriadi, Al. Poitevin-Skeletti, Camil Ressu, A. Brătescu-Voinești sau cele ilustrate de Florica Cordescu, Marcela Cordescu, Anghi Petrescu-Tipătescu, Maria Constantin, Ligia Macovei, Jules Perahim (volumul „Poezii”, într-un tiraj impresionant de peste 40.000 de exemplare).

Sunt cuprinse și ediții din primul sfert al secolului al XX-lea – „Basmе”, „Sărmanul Dionis”, „Făt-Frumos din lacrimă”, „Geniu Pustiu” –, mai puțin cunoscute publicului larg, precum și edițiile traducerilor făcute de M. Eminescu, precum „Lais (Le joueur de flute): comedie antică într’un act, în versuri” de Émile Augier sau „Lanțul de aur: novelă svediană” de Adam Onkel, precum și prefața pe care poetul o scrie la lucrarea lui E. Baican, „Literatura populară sau palavre și anecdote”, București, 1882, care evidențiază concepția sa despre literatura populară. Destul interes prezintă și poeziile lui Eminescu prezente în antologii (M. Pompiliu, 1885; Dunăreanu, 1921).

Ca urmare a formației sale culturale germane, primele traduceri ale operei sale poetice au fost în limba germană, realizate chiar de Carmen Sylva (regina Elisabeta a României). Tot în germană sunt tălmăcirile semnate de Em. Grigorovitz, W. Majerczik, Edgar von Hertz, V. Teconția, Maximilian W. Schroff, Konrad Richter, Viktor Orendi-Hommenau. În limba franceză apare basmul „Făt-Frumos din lacrimă”, devenit „Bel-Enfant de la larme”, în traducerea lui Jules Brun și a lui Léo Bachelin (bibliotecarul regelui Carol I), care semnează culegerea „Sept contes roumains”. Acestei traduceri i s-au adăugat apoi cele realizate de Margareta Miller-Verghy, Al. Gr. Suțu (Soutzo). La traducerile în engleză își aduc contribuția E. Sylvia Pankhurst, combatantă feministă și om de cultură, care colaborase cu românul I.O. Stefanovici-Svensk, pe atunci la studii în Anglia, ulterior profesor de engleză la Cluj, compozitorul român D. Cuclin, anglistul Petre Grimm, în italiană – Ramiro Ortiz, profesor de italiană la Universitatea din București, în bulgară – Boris Kolev, iar în polonă – Emil Zegadłowicz. În anii ’50, opera poetului a fost tălmăcită în limba rusă (Ju. Kojevnikov și I. Mirimski) și în alte limbi ale repu-

blicilor din URSS. Tot acum apar mai multe ediții în limba română tipărite la Chișinău sau traduceri în limba maghiară (Jékely Zoltán, Franyó Zoltán) și germană tipărite la București. De mare interes pentru cercetători sunt „Antologia Segall – poeți români traduși în idiș” de poetul botoșănean Sal Segall și antologia în limba armeană de H. Dj. Siruni.

Primele scrieri despre Eminescu, publicate la sfârșitul sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea (lucrări semnate de Alexandru Vlahuță, I. Scurtu, Em Grigorovitz, Teodor V. Ștefanelli, Octav Minar), întregesc documentar biografia lui Mihai Eminescu și readuc în prim plan personalități și evenimente care, într-un fel sau altul, au avut legătură cu poetul. De mare interes documentar sunt lucrările omagiale publicate la 20 de ani de la moartea poetului (Octav Minar), la 40 (N. Iorga), la 45 (volum editat de Comitetul „Pro Eminescu”), la 50 de ani (volum editat sub auspiciile Academiei Române).²

Ediții bibliofile

Ca să satisfacă unele criterii de bază ale bibliofiliei (interesul, frumusețea, raritatea), imprimeria face efortul transplantării din experiența cărții manuscrise în realizarea noului produs. De la alegerea hârtiei până la importanța acordată ilustrației, de la desenarea literei la limitarea tirajului – toate îl impresionează pe bibliofil. „Împodobirea” cărții îi conferă acesteia condiția de obiect de artă. Fie format impozant (in folio), fie un elegant in 4°, volumele încântă ochiul prin calitatea hârtiei, prin proporțiile paginii, prin distribuția inițialelor și a celorlalte ornamente tipărite, mai ales a gravurilor hors-texte (în plină pagină). Atenția se îndreaptă și spre ornamentarea copertei, care devine „o definiție comprimată într-o metaforă”, cum o numea Ion Frunzetti.³

² Unele idei de aici au fost folosite de semnatarul acestui text și în prezentările scrise ale expozițiilor virtuale dedicate Colecției digitale Eminescu (https://www.bcu-iasi.ro/evenimente_noutati/colectia-digitala-eminescu-2025/; https://www.bcu-iasi.ro/evenimente_noutati/colectia-digitala-eminescu-2025/).

³ Stoica, Ion. Trepte și criterii în bibliofilie. In: Valori bibliofile din patrimonial cultural național – cercetare și valorificare. București, 1983, vol. 2, pp. 15-17.

Ilustrația și cartea ilustrată *Eminescu* sunt predilecții ale bibliofilului. Ilustrația pune în valoare semnificația textului, amplificând sensibilitatea cititorului. Nicio scriere românească nu a stârnit atâta interes pentru ilustratori ca poeziile lui Eminescu. De la Murnu, Teișanu, Steriadi și Ressu până la Ligia Macovei, artiștii români s-au străduit să găsească echivalențe plastice versurilor eminesciene. În colecțiile bibliotecii din Iași există aproape toate cele mai frumoase ediții ilustrate identificate în bibliografiile și cataloagele operei eminesciene⁴ și enumerate în listele cu titluri pentru expoziția din anul 1964 organizată cu prilejul comemorării a 75 de ani de la moartea poetului.

Luceafărul de Mihail Eminescu. Ilustrator Mișu Teișanu. București, Atelierele Societății Luceafărul, 1921-1923. 23 de planșe litografiate. Tiraj de 250 de exemplare, din care 20 (numerotate 1-20) pe Japon și 230 de exemplare (numerotate 21-250) pe carton englez.⁵

Din anii 1919-1923 datează impunătorul ciclu al *Luceafărului* lui Mișu Teișanu, elevul lui Paciurea. Cele 22 de gravuri policolor, realizate în stil Art Nouveau, cu o ușoară influență a stilului vechi ja-

⁴ Eminescu, Mihai. *Opere*. Vol. 17: Bibliografie „Mihai Eminescu”. *Opera – Viața. Referințe*. Partea 1 (1866–1938). București, 1999 și Partea 2 (1939-1989), București, 2008; Mălinaș, Constantin. *Biblioteca edițiilor Eminescu, românești și străine (1879-1989)*, Oradea, 1989; *Bibliografia Mihai Eminescu*, București, 1976; *Mihai Eminescu pe meridianele lumii. Bibliografie*, București, BCU, 1989; „*Luceafărul*” de Mihai Eminescu. Bibliografie. Partea I-II, Iași, BCU, 1974, 2004; Ilescu Ion, *Album bibliofil Centenar Eminescu (1889-1989)*, București, Societatea de Științe Filologice din România, 1989; *Catalogul fondului documentar Eminescu – Donația Ion C. Rogoianu, Botoșani, Biblioteca Județeană „Mihai Eminescu”, Cluj-Napoca, 2000*; I. Stăvărș, *Eminescu în traduceri în limbi străine, în Centenar Eminescu (1889-1989). Volum omagial*, București, 1989, p. 221-226; Constantin Mălinaș, *Îndreptări și completări la bibliografia edițiilor Eminescu în limba română*, în *Eminescu: sens, timp și devenire istorică*, III/4, Iași, 1988, p. 1045-1056; Victor Crăciun, *Eminescu – un veac de nemurire*. Vol. 1-2. București, Minerva, 1990-1991; Dumitru Copilu-Copilin, *Eminescu universalul, ed. a 3-a*, Târgoviște, Bibliotheca, 2015.

⁵ Citată în: Acad. Rom., *Eminescu, Opere*, Vol. XVII, Bibliografie. Partea I, București, 1999, nr. 232; C. Mălinaș, *Biblioteca edițiilor Eminescu*, Oradea, 1989, nr. 118 (am citat doar aceste două lucrări, prima fiind cea mai completă, a doua pentru că autorul a identificat edițiile și în colecțiile BCU Iași).

ponez, au în centru „o ființă fantastică, o pasăre măiastră”⁶. Adevărată capodoperă, ciclul lui Teișanu se remarcă prin luxurianța detaliilor și a culorilor. Mișu Teișanu, pictor și grafician, a creat bijuterii de bibliofilie românească: cromolitografiile pentru „Luceafărul” eminescian și pentru „După melci” de Ion Barbu.

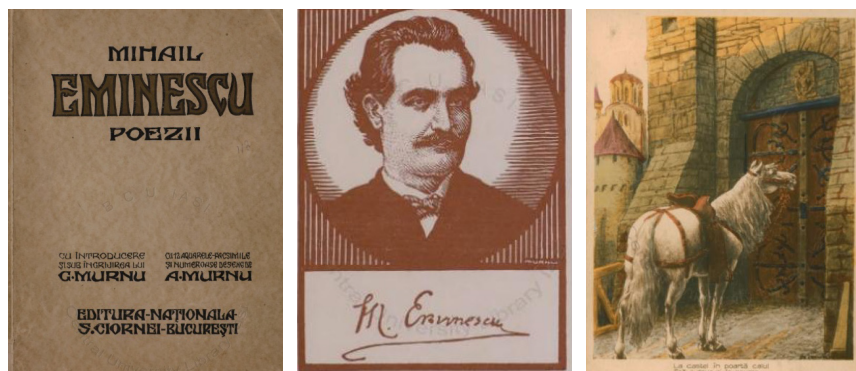
Luceafărul ilustrat de Mișu Teișanu, București, 1921-1923

Mihail Eminescu – Poezii. Cu o introducere și sub îngrijirea lui G. Murnu. Cu 12 aquarele – facsimile și numeroase desene de A. Murnu. București, Editura Națională S. Ciornei, tipărită în atelierele „Ramuri” – Craiova [1929].

În anul 1929, apare o nouă ediție *Eminescu* sub îngrijirea profesorului George Murnu, cuprinzând 50 de poeme și 60 de ilustrații (12 aquarele și peste 50 de desene), semnate de Ary Murnu, fratele profesorului. Ary Murnu este cel dintâi ilustrator care se apropie de opera eminesciană cu o paletă de culori în mână. Exemplar numerotat: nr. 725. Presa vremii consideră volumul o mare realizare din punct de vedere grafic.⁷

⁶ Petre Popescu-Gogan, *Ecouri eminesciene în arta plastică*, București, Meridiane, [1989], p. 34.

⁷ Citată în: Acad. Rom., *Eminescu. Opere. Vol. 17: Bibliografie. Partea 1*. București, 1999, nr. 304; Mălinaș, C. *Biblioteca edițiilor Eminescu* Oradea, 1989, nr. 150.

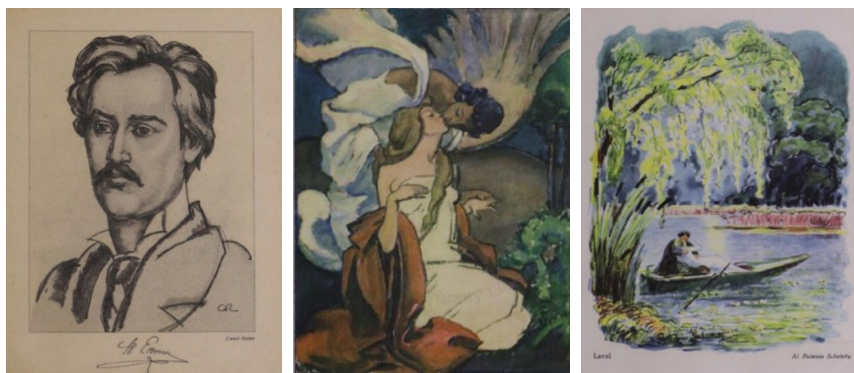
Poezii. Ilustrații de A. Murnu. Craiova, 1929

Eminescu – Poezii. Ediție omagială a municipiului București. Cu ocazia împlinirii a cinci decenii de la moartea poetului, 1889-1939, iunie 15. București, Atelierele Cartea Românească, 1939. Cu un portret semnat de C. Ressu. Volum ilustrat cu planșe hors-texte de C. Ressu, Jean Steriadi și Al. Poitevin-Skeletti. Desene la începutul și la sfârșitul fiecărei poezii de Geo Zlotescu, Labin și Ceglacov. Cuvânt de încheiere semnat de Ludovic Dauș. Tiraj de 5.000 de exemplare din care 50 de exemplare Simili Japon, 450 de exemplare pe hârtie velină Jivory și 4.500 de exemplare pe hârtie offset.

În 1939, la împlinirea semicentenarului morții lui Eminescu, apare ediția omagială a Municipiului București, bogat ilustrată și cu o postfață de Ludovic Dauș, directorul direcției culturale. Ediția este în 5.000 de exemplare, iar, după 15 zile de la publicare, apare ediția a doua, tot în 5.000 de exemplare.⁸ Portretul poetului este realizat de Camil Ressu, iar desenele în peniță de Geo Zlotescu, Labin și Gh. Ceglacov. Cele șapte planșe color hors-texte au ca autori pe Jean Al. Steriadi, Camil Ressu și Al. Poitevin-Skeletti. Presa vremii anunță că volumul comemorativ Eminescu, de o neegalată frumusețe tehnică și artistică, va fi lansat în cadrul mării acțiuni „Luna Bucureștilor”⁹

⁸ Citată în: Acad. Rom., Eminescu, Opere, Vol. XVII, Bibliografie. Partea II, București, 2008, nr. 77; C. Mălinaș, *Biblioteca edițiilor Eminescu*, Oradea, 1989, nr. 217.

⁹ Petre Popescu-Gogan, *idem*, p. 40-41.

Poezii. Ediție omagială a municipiului București, 1939

Eminescu – Poezii. Ediție îngrijită de G. Ibrăileanu. Gravuri și ilustrații de A. Brătescu-Voinești. București, Editura Ministerelor de artă și propagandă, 1941. Tipărită în Așezământul tipografic Ramuri din Craiova, în 3.000 de exemplare pe hârtie Canadian Chamoix, cu gravuri hors-texte.

Al. Brătescu-Voinești, fiul scriitorului cu același nume, deschide capitolul gravurii care a fost creată ca ilustrație de carte, înfrumusețând ediția *Poezii* îngrijită de G. Ibrăileanu. Deși proiectat să apară în 1929, volumul vede lumina tiparului abia în anul 1941, fiind bogat ilustrat cu imagini care amintesc de pasiunea pentru vânătoare și natură a lui Brătescu-Voinești¹⁰ În presa vremii se vorbește despre cele 2.000 de exemplare de lux și despre faptul că ediția a început în anul 1927 și a fost finalizată în 1941, prin strădania lui C. Șaban-Făgețel, directorul Institutului Ramuri.¹¹

¹⁰ *Ibidem*, p. 38.

¹¹ Citată în: Acad. Rom., Eminescu, *Opere*, Vol. XVII, Bibliografie. Partea II, București, 2008, nr. 146; C. Mălinaș, *Biblioteca edițiilor Eminescu*, Oradea, 1989, nr. 240.

Poezii. Gravuri și ilustrații de A. Brătescu-Voinești. București, 1941

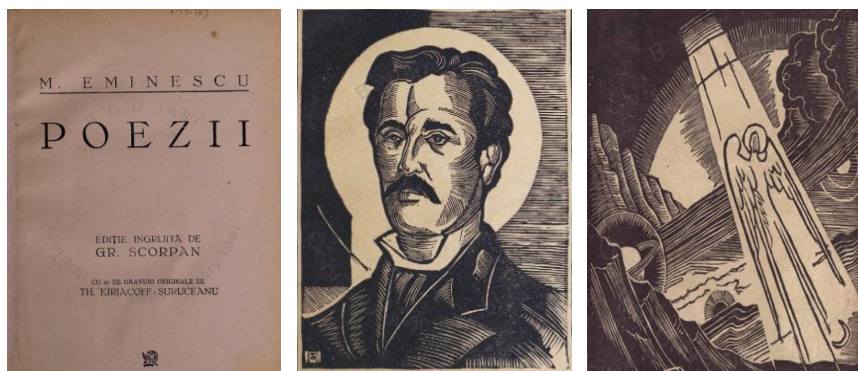
M. Eminescu – Poezii. Ediție îngrijită de Gr. Scorpan. Cu 20 de gravuri originale de Th. Kiriakoff-Suruceanu. Iași, Cartea Moldovei, 1943. Coperta, ilustrată în întregime, reproduce gravura de la poemul *Lucașfărul*.

Cunoscut din anii '20 ca artist scenograf, Theodor Kiriakoff-Suruceanu este invitat să ilustreze o ediție ieșeană a culegerii lui Eminescu *Poezii*, editată de Gr. Scorpan și apărută în 1943.¹² Scorpan fusese bibliotecar la Iași 11 ani (1923-1934), publicase o seamă de articole despre poet în revistele vremii, dar alcătuirea unei ediții *Eminescu* era o provocare pentru orice filolog. Volumul conține 20 de gravuri originale, grandioase și armonioase, Kiriakoff-Suruceanu fiind „unul din artiștii care a luat din Eminescu departele văzut în grandoarea lui”¹³. Această carte, „extrem de rară, este cea mai durabilă creație a artistului”¹⁴.

¹² Citată în: Acad. Rom., Eminescu, *Opere*, Vol. XVII, Bibliografie. Partea II, București, 2008, nr. 187; Mălinaș, *Biblioteca edițiilor Eminescu*, Oradea, 1989, nr. 250.

¹³ Petre Popescu-Gogan, *idem*, p. 39.

¹⁴ Virgil Olteanu, *Ilustratori români 1850-2000. Repere bibliofile*, București, 2000.

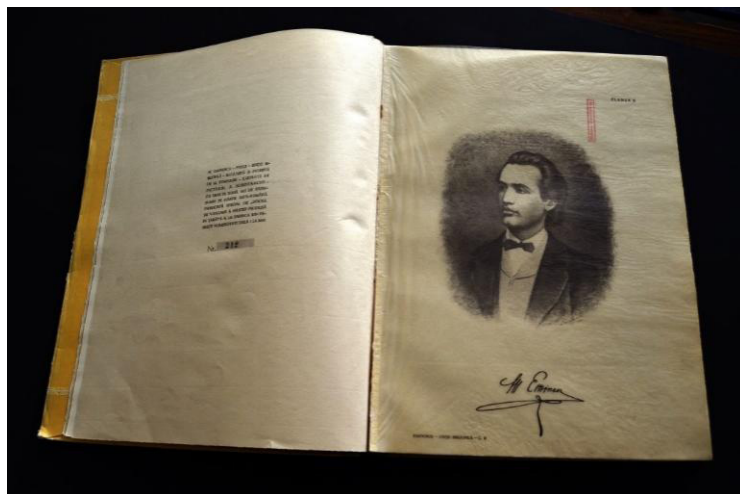
Poezii. Gravuri originale de Th. Kiriacoff-Suruceanu. Iași, 1943

Mihail Eminescu – Poezii. Ediție bibliofilă îngrijită de M. Toneghin. Ilustrată de A. Bordenache. București, Cartea Românească, 1944. Tiraj de 2.000 de exemplare pe hârtie Alfa-Română, cu 24 de planșe hors-texte în foto-gravură. Apare ca ediție festivă cu prilejul aniversării a 25 de ani de la înființarea Societății Cartea Românească. Biblioteca deține două exemplare – Exemplar nr. 161 și Exemplar nr. 212.

Aurel Bordenache este ales, în anul 1944, de „Societatea de Artă Grafică *Cartea Românească*” să tălmăcească grafic o ediție bibliofilă dedicată jubileului ei (1919-1944), o ediție monumentală îngrijită de Menny Toneghin, tipărită în 2.000 de exemplare pe hârtie Alfa-Română.¹⁵ Volumul de format mare numără 244 de pagini și cuprinde 24 din cele mai reprezentative poeme eminesciene, însoțite de 58 de lucrări grafice, între care 26 de planșe cu fotogravuri.¹⁶ Desenele lui Bordenache trase în tuș sau gravate în lemn ori metal dovedesc o înaltă măiestrie artistică.

¹⁵ Petre Popescu-Gogan, *idem*, p. 39-40.

¹⁶ Citată în: Acad. Rom., Eminescu, *Opere*, Vol. XVII, Bibliografie. Partea II, București, 2008, nr. 207; Mălinaș, *Biblioteca edițiilor Eminescu*, Oradea, 1989, nr. 263.

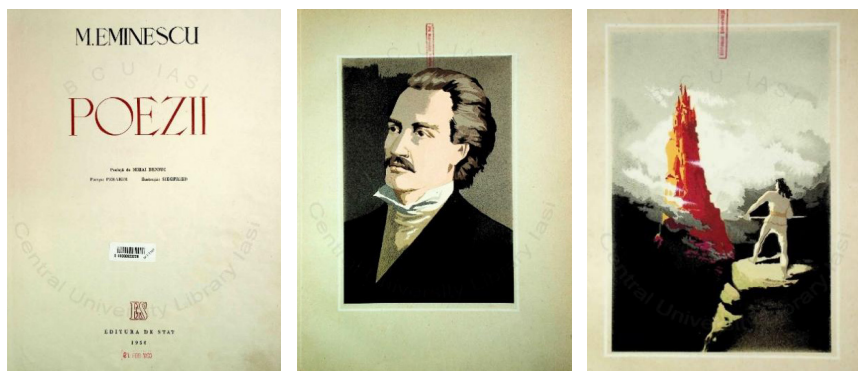

Poezii. Ediție bibliofilă îngrijită de M. Toneghin. Ilustrată de A. Bordenache. București, 1944

Mihai Eminescu – Poezii. Prefață de Mihai Beniuc. Planșe: Perahim. Ilustrații: Siegfried. - București, Editura de Stat, 1950.

Volum omagial publicat cu prilejul aniversării a 100 de ani de la nașterea lui M. Eminescu, cu ilustrații în text și 6 planșe ilustrate de Perahim, având 274 pagini. Tiraj de 3.150 exemplare.¹⁷ Tot acum, pe lângă ediția omagială de lux, apare și volumul omagial, cu prefață de M. Beniuc, care numără 347 de pagini. Identică prin conținut cu aceasta este și ediția a doua, cu mici deosebiri la nivelul Prefetei, având 331 pagini precedate de portretul poetului, publicată la Editura de Stat în colecția Clasiți români.

¹⁷ Acad. Rom., Eminescu, Opere, Vol. XVII, Bibliografie. Partea II, București, 2008, nr. 227; Mălinaș, Biblioteca edițiilor Eminescu, Oradea, 1989, nr. 283.

Poezii. Prefață de Mihai Beniuc. București, 1950

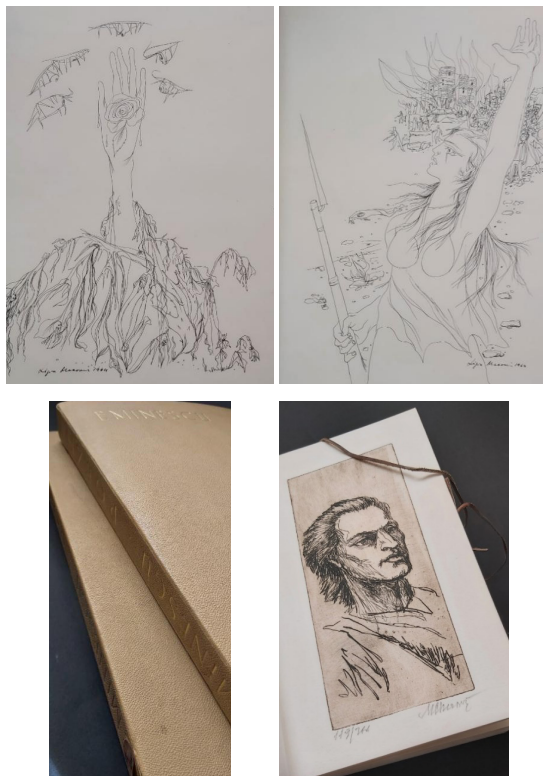
Eminescu – Poezii. Text stabilit de Perpessicius. Ilustrații de Ligia Macovei. București, Editura pentru literatură, 1964. Supracopertă cu portretul poetului și semnătură aurită. Din această ediție s-au pus în circulație 32 de exemplare în coli, numerotate de la I la XXXII, conținând fiecare o ilustrație originală semnată de autoare. Biblioteca deține două exemplare: Exemplar nr. V și Exemplar nr. XXVI.

S-a tipărit și ca volum legat, cu supracopertă având portretul lui M. Eminescu, într-un tiraj de 5.200 de exemplare.¹⁸ Volumul omagial din 1964 a fost medaliat cu argint la Expoziția internațională de artă tipografică de la Leipzig, care s-a desfășurat în perioada 2 iulie–8 august 1965.

Poate cea mai populară printre ilustratorii eminescieni, Ligia Macovei și-a dedicat 40 de ani universului eminescian. După guașele la *Călin-file din poveste* din 1948 și acuarela de la *Somnoroase păsărele*, artistic a dat, în 1964, cea mai impunătoare ediție ilustrată a culegerii *Poezii* cu textul stabilit de Perpessicius, tipărită în 32 de exemplare, numerotate de la I la XXXII. Fluide și delicate, desenele în peniță sunt mărturia virtuozității Ligiei Macovei¹⁹, elevă a maestrului Jean Alexandru Steriadi și a pictoriței Cecilia Cuțescu Storck.

¹⁸ Citată în: Acad. Rom., Eminescu, *Opere*, Vol. XVII, Bibliografie. Partea II, București, 2008, nr. 386.

¹⁹ Petre Popescu-Gogan, *idem*, p. 53.

Poezii. Ilustrații de Ligia Macovei. București, 1964

Eminescu *Poesii*. Ediție bibliofilă îngrijită de Ana D. Munteanu. Gravuri: Marcel Chirnoaga. Selecția poeziilor: Dimitrie Vatamaniuc. București, Minerva, 2003.

Ediție în 4 limbi (română, franceză, germană, engleză). Exemplar bibliofil, numerotat, dintr-un tiraj de 200 de exemplare. Gravuri originale, în plină pagină, numerotate și semnate în creion de M. Chirnoagă, un artist plastic cu un stil inconfundabil. Hârtie manuală „Velin Arches”.

Pentru ilustrații, volumul a primit Premiul Național pentru

renașterea cărții de bibliofilie acordat de Ministerul Culturii și Cultelor, în 2003.

Opera eminesciană – univers deschis

Patronul spiritual al Bibliotecii din Iași este poetul Mihai Eminescu al cărui nume instituția îl poartă din anul 1958. Mihai Eminescu a condus biblioteca de la 1 septembrie 1874 până la 1 iulie 1875, îndeplinindu-și atribuțiile de bibliotecar²⁰ cu pasiune și urmărind îndeosebi îmbogățirea fondului patrimonial cu manuscrise și tipărituri vechi, menite să constituie un tezaur pentru studierea limbii, istoriei și culturii medievale românești.

Promovarea creației marelui poet român este o datorie de aleasă recunoștință. Eforturile editorilor, mărturiile celor care l-au cunoscut, alesele gânduri așternute de acei care i-au cercetat opera, încercările de a o face cunoscută prin traduceri în limbi străine – sunt puse la dispoziția cercetătorilor și iubitorilor de frumos prin proiectul „Colecția digitală Eminescu” (PROEM) inițiat de Biblioteca Centrală Universitară „Mihai Eminescu” în luna ianuarie 2022, de ziua „poetului nepereche”²¹

Colecția digitală Eminescu²² se înscrie în programul instituțional

²⁰ Despre Eminescu bibliotecar s-a scris mult, insistându-se mereu pe dorința poetului de a organiza biblioteca și de a-i spori fondurile, precum și de a realiza un catalog al fondului existent: Grigore și Viorica Botez, *Mihai Eminescu – bibliotecar*, în „Viața românească”, nr. 4-5, 1964, p. 224-234; M. Bordeianu, *Câteva autografe eminesciene în Biblioteca Centrală Universitară „M. Eminescu” din Iași*, în „Călăuza bibliotecarului”, nr. 6, 1964, p. 335-337; D. Vatamaniuc, *Eminescu – bibliotecar*, în „Călăuza bibliotecarului”, nr. 6, 1964, p. 332-334; Cornelia Mătă, *Preocupări biblioteconomice la Eminescu reflectate în arhiva Bibliotecii Centrale Universitare din Iași*, în Eminescu: sens, timp și devenire istorică, III/4, Iași, 1988, p. 1057-1067; Cornelia Mătă, *Eminescu la Iași – documente de arhivă, în Biblioteca și perenitatea culturii românești*, Iași, 1990, p. 3-12; Lăcrămioara Chihaiia, *Mihai Eminescu - bibliotecar*, în *Lucrările Simpozionului național „Mari personalități ale culturii românești”*, ediția I, Vaslui, 31 ianuarie 2015, Vaslui, 2015.

²¹ Mai multe despre lansarea proiectului în cadrul evenimentului desfășurat la Memoriul Ipotești – Centrul Național de Studii Mihai Eminescu la adresa <http://www.eminescui-potesti.ro/zileleeminescu2022ianuarie15.htm>.

²² Colecția poate fi accesată în Biblioteca Digitală a BCU Iași (<https://dspace.bcu-iasi.ro/>) pe două paliere (Eminescu și secțiunea Eminescu din *Universitaria*).

de conservare și prezervare a moștenirii culturale și de valorificare a documentelor de patrimoniu, deschizând noi posibilități de cercetare a operei eminesciene. Rezultat al unei munci de echipă, acest proiect facilitează accesul cercetătorilor și iubitorilor lui Eminescu la opera acestuia, la traduceri, iconografie, versuri pe note muzicale, precum și la primele texte cu interpretări ale operei eminesciene, amintiri sau portrete literare.

În secolul trecut, P. Constantinescu și N. Iorga vorbeau despre necesitatea unei „catedre Eminescu” pentru a cunoaște și a interpreta opera poetului, Perpessicius și-a jertfit lumina ochilor pentru a alcătui monumentală ediție, continuată sub egida Academiei Române, Constantin Noica pleda pentru valorificarea manuscriselor eminesciene prin facsimilare. Astăzi, în condițiile în care site-uri dedicate lui Eminescu nu mai pot fi accesate²³, încercăm să realizăm o colecție digitală *Eminescu* care să cuprindă, în primul rând, opera – edițiile în limba română și traduceri, scrierile omagiale, textele de critică și interpretare a operei, documente, iconografie ș.a. Este un proiect de anvergură la care ar putea contribui mai multe instituții, rezultatul fiind o platformă digitală, prin care cercetătorii și publicul de pretudindeni, interesat de frumos, ar avea acces la opera eminesciană pentru înțelegerea deplină a omului și a scrierilor sale.

²³ În mediul online au apărut, în ultimii ani, discuții despre inexistența unui site care să promoveze poetul național și opera acestuia. La o simplă căutare identificăm *Opera Politică a Românilor Absolut – Biblioteca Online* (<https://www.mihai-eminescu.ro/>), *Muzeul virtual Eminescu* (<https://galeriilefundatiei.wordpress.com/1-biblioteca-digitala/>); alte site-uri nu mai sunt active ([//eminescu.petar.ro/](http://eminescu.petar.ro/), [//mihai-eminescu.net](http://mihai-eminescu.net)). Interesant este faptul că la 15 iunie 2021 Biblioteca Virtuală *Miguel de Cervantes*, cea mai importantă de acest gen din lumea hispanică, conținând 650 de portaluri și având drept colaboratori peste 80 de instituții și fundații din lume, a lansat Portalul *Mihai Eminescu* (https://www.cervantesvirtual.com/portales/mihai_eminescu/). În acest context, în urma unor discuții cu colegii de la Memorialul Ipotești, Biblioteca Centrală Universitară din Iași a considerat că este o datorie de onoare construirea unei platforme digitale care să cuprindă opera poetului național, pornind de la volumele din colecțiile sale. Colecția digitală cuprindea, în ianuarie 2022, la lansare, 110 de titluri, în 2025, numără peste 460 titluri.

BIBLIOGRAFIE

1. Bibliografia Mihai Eminescu (1866-1970). Vol. I : Opera. – București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1976. – 278 p.
2. BORDEIANU, M. Câteva autografe eminesciene în Biblioteca Centrală Universitară „M. Eminescu” din Iași / M. Bordeianu // Călăuza bibliotecarului – 1964. – Nr 6. – P. 335-337.
3. BOTEZ, Grigore. Mihai Eminescu – bibliotecar / Grigore Botez, Viorica Botez // Viața românească. – 1964. – Nr 4/5. – P. 224-234.
4. Catalogul fondului documentar Eminescu. Donația Ion C. Rogojanu / Biblioteca Județeană „Mihai Eminescu”. – Cluj-Napoca : Clusium, 2000. – 207 p. – ISBN 973-555-244-2.
5. Chihaiia, Lăcrămioara. Mihai Eminescu – bibliotecar / Lăcrămioara Chihaiia // „Mari personalități ale culturii românești” : Lucrările Simpozionului național, Ediția I-a. – Vaslui, 2015.
6. COPILU-COPILIN, Dumitru. Eminescu universalul / Dumitru Copilu-Copilin. – Ed. a 3-a. – Târgoviște: Bibliotheca, 2015. – 271 p.
7. CRĂCIUN, Victor. Eminescu – un veac de nemurire : în 2 volume / Victor Crăciun. – București : Minerva, 1990-1991.
Vol. 1. – București : Editura Minerva, 1990. – ISBN 973-21-0071-0. – 362 p.: il., potr., fot.
Vol. 2. – București : Editura Minerva, 1991. – ISBN 973-21-0071-0. – 752 p. : il., potr., fot.
8. EMINESCU, Mihai. Opere. Vol. XVII : Partea I (1866–1938). – București, 1999. – 1236 p.
9. EMINESCU, Mihai. Opere. Vol. XVII : Partea II (1939–1989). – București, 2008. – 988 p.
10. ILIESCU, Ion. Centenar Eminescu (1889-1989) : Album bibliofil / Ion Iliescu. – București : Societatea de Științe Filologice din România, 1989. – 128 p.
11. Luceafărul de Mihai Eminescu : Bibliografie / întocmită de Lenuța Drăgan. – Iași: BCU ”Mihai Eminescu”, 1974. – 87 p.
12. Luceafărul de Mihai Eminescu : Bibliografie/ întocmită de Lăcrămioara Chihaiia. – Iași: BCU ”Mihai Eminescu”, 1996. – 121 p.
13. MĂLIȚĂȘ, Constantin. Biblioteca edițiilor Eminescu, românești și străine (1879-1989): catalog de expoziție / Constantin Mălițăș, Liviu Papuc, Constantin Ghițescu. – Oradea, 1989. – 62 p.: il., portr.

14. MĂLINAȘ, Constantin. Îndreptări și completări la bibliografia edițiilor Eminescu în limba română / Constantin Mălinaș // Eminescu : sens, timp și devenire istorică. – Iași, 1988. – P. 1045-1056.
15. MĂȚĂ, Cornelia. Eminescu la Iași – documente de arhivă / Cornelia Măță // Biblioteca și perenitatea culturii românești. – Iași, 1990. – P. 3-12.
16. MĂȚĂ, Cornelia. Preocupări biblioteconomice la Eminescu reflectate în arhiva Bibliotecii Centrale Universitare din Iași / Cornelia Măță // Eminescu : sens, timp și devenire istorică. – Iași, 1988. – P. 1057-1067.
17. Mihai Eminescu pe meridianele lumii : Bibliografie / redactori: R. Calcan, A. Podgoreanu ; prefață: I. Stoica ; Biblioteca Centrală Universitară București. – București, 1989. – 287 p.
18. OLTEANU, Virgil. Ilustratori români 1850-2000. Repere bibliofile / V. Olteanu. – București, 2000. – 119 p.
19. POPESCU-GOGAN, Petre. Ecouri eminesciene în arta plastică / Petre Popescu-Gogan. – București : Meridiane, [s.a.]. – 136 p.: il. – ISBN 973-33-0101-9.
20. STĂVĂRUȘ, I. Eminescu în traduceri în limbi străine / I. Stăvăruș // Centenar Eminescu (1889-1989) : Volum omagial. – București, 1989. – P. 221-226.
21. STOICA, Ion. Trepte și criterii în bibliofilie / Ion Stoica // Valori bibliofile din patrimoniul cultural național – cercetare și valorificare : Vol. 2 / colegiul de redacție: D. Simionescu, I. C. Chițimia, G. Strempelel [et al.]. – București, 1983. – P. 15-17.
22. VATAMANIUC, D. Eminescu – bibliotecar / D. Vatamaniuc // Călăuza bibliotecarului. – 1964. – Nr 6. – P. 332-334.

EMINESCU UNIVERSALUL

Elena DABIJA,
șefa Centrului Academic Internațional
„Mihai Eminescu”

Rezumat: Prin misiunea sa, Centrul Academic Internațional „Mihai Eminescu”, ca instituție de cultură cu profil științific și biblioteconomic, asigură acces tuturor la opera clasicului literaturii universale Mihai Eminescu, valorificând și promovând opera, viața și activitatea poetului prin diverse acțiuni de cercetare, științifice și culturale.

Pe parcursul acestor 25 de ani de la fondare, patrimoniul eminescian a fost valorificat cu ediții reprezentative și numeroase în diferite limbi: carte rară, ediții vechi, ediții bibliofile, manuscrise, ediții de diferit format, ediții artefacte ș.a. Proveniența acestor ediții, chiar de la inaugurarea Centrului este donația reprezentativă din partea acad. Mihai Cimpoi, fondatorul și directorul onorific, precum și din partea unor eminescologi, editori și traducători din diferite țări, achiziții, donații ale persoanelor fizice, parteneri ș.a.

Activitatea prodigioasă a Centrului este o oportunitate de a promova în lume valorile - moștenirea lăsată de Mihai Eminescu, universalul, la evenimente științifice, culturale, activități bibliografice, expoziții ș.a. Congresul Mondial al Eminecologilor, ajuns la ediția a XIV-a în acest an, cu genericul „Efigia lui Mihai Eminescu în arte”, este un prilej de a contribui la cercetarea, editarea, traducerea, valorificarea și promovarea creației eminesciene în diferite limbi și pe diferite teme.

Este o reușită și colecția reprezentativă de documente eminesciene cu autografe, donație din partea participanților din diferite țări la acest forum internațional, care este o dovadă că Eminescu este cunoscut, studiat, cercetat și tradus în lume.

Era tehnologiilor ne oferă oportunități și provocări pentru a valorifica, a stoca și a promova patrimoniul eminescian. În acest context, ne-am implicat în procesul de transformare digitală a valorilor eminesciene, digitizând 38 ex. ediții unicate, vechi, bibliofile: Almanachul Societății Academice „România Jună” (1883)”. Mihai Eminescu, Cezara; Sărmanul Dionis (1916); Mihai: Luceafărul; Călin (1921); Gedichte novellen (1923) și am descris conținuturile edițiilor eminesciene pentru studiu și cercetare 110 ex.: Mihai Cimpoi. Titu Maiorescu. Eminescu, poet al timpului modern; Spre un nou Eminescu: Dialoguri cu eminecologi și traducători din întreaga lume ș.a.

Cuvinte-cheie: Mihai Eminescu, opera, bibliofile, carte rară, artefacte

**IOAN GURĂ DE AUR, MĂRGĂRITARE
(BUCUREȘTI, 1691) – UN EXEMPLAR BIBLIOFIL
DE EXCEPȚIE PROVENIT DIN FAMILIA
POETULUI MIHAI EMINESCU**

**dr. Elena CHIABURU,
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași**

Rezumat: În biblioteca Mitropoliei Moldovei și Sucevei „Dimitru Stăniloae” din Iași se păstrează un volum din Mărgăritarele Ioan Gură de Aur imprimate la București în anul 1691, pe care sunt o serie de însemnări manuscrise ce dovedesc că provine din familia lui Mihai Eminescu. Unul dintre cei care scrie este stolnicul Vasile Iurașcu, tatăl Ralucăi Eminovici, adică bunicul matern al Poetului. Într-o însemnare, acesta relatează modul dramatic în care și-a pierdut viața soția sa Paraschiva: într-un accident de trăsură care a avut loc la 27 noiembrie 1843. Tot el consemnează când i s-a născut un fiu, Costache, pe care l-a trimis la școală în Cernăuți, ca să învețe „nemțăști”, precum și cum a căsătorit pe altă fiică a sa, Maria, cu un pretendent din familia Mavrodin, pe care l-a ales din nu mai puțin de 49 de pețitori.

Alte însemnări făcute timp de peste un secol (între anii 1771 și 1878) oferă informații prețioase care ne introduc în intimitatea unei familii de mici boieri din Țara Moldovei: nașteri, căsătorii, trecere la cele veșnice, învățătură de carte, ocupații și profilul moral al adulților, dar și despre fenomene naturale ce i-au impresionat pe contemporani: cutremur, eclipsă de lună, apariția unei comete, precum și începutul revoluției grecești (Eteria) în Moldova la 1821.

În anul 1926, volumul se afla la mănăstirea Agafton, rămasă de la una dintre călugărițele Iurașcu, fiicele stolnicului Vasile - mătușile Poetului.

Ultima însemnare a fost făcută pe carte în anul 1962 de Nestor Vornicescu, viitorul mitropolit al Olteniei, originar de la est de Prut, care, în anii '60, s-a ocupat și de Biblioteca Mitropoliei din Iași, fapt ce sporește valoarea memorială a exemplarului.

Cuvinte-cheie: Ioan Gură de Aur, Mărgăritare (București, 1691); bibliofilie, memorialistică, istoria cărții, Mihai Eminescu.

În biblioteca Mitropoliei Moldovei și Sucevei „Dimitru Stăniloae” din Iași¹ se păstrează un exemplar din *Mărgăritare sau Cuvinte de multe feliuri ale Sf. Ioan Gură de Aur*, imprimate la București în anul 1691², pe care se află o serie de însemnări manuscrise ce dovedesc că provine din familia lui Mihai Eminescu, *Luceafărul* poeziei românești. Cartea a fost citită de bunicul poetului și de ginerele acestuia, rămasă ca moștenire surorilor mamei Poetului, și a ajuns astfel până la noi.

Volumul a fost găsit de iconomul Alexandru Simionescu la mănăstirea Agafton din județul Botoșani, în anul 1926, care a semnalat-o într-un articol publicat în *Revista Moldovei* din Botoșani. Acesta a presupus atunci că aparținut familiilor Cananău și Mavrodin, fără a face legătura cu familia lui Mihai Eminescu³. Alți cercetători care au abordat biografia poetului Mihai Eminescu de-a lungul timpului s-au referit mai mult sau mai puțin tangențial și la unele personaje menționate în însemnările pe *Mărgăritarele Sf. Ioan Gură de Aur*⁴. Cu cea mai mare competență, subiectul a fost reluat de Gheorghe Ungureanu, fostul director al Arhivelor Statului din Iași, în volumul *Eminescu în documente de familie*, București, Editura Minerva, 1977 și ediția a II-a, postumă, îngrijită de Dumitru Ivănescu și Virginia Isac, Iași, Editura Junimea, 2001 (pe care o vom folosi în studiul nostru), care a folosit o parte din însemnările existente în volumul amintit, subsumându-le scopului cercetării sale.

În vara anului 2024, am avut neașteptata ocazie să redescoperim prețioasa carte în Biblioteca Mitropoliei Moldovei și Sucevei din Iași,

¹ Fond Mănăstiri, nr. 20.

² Bianu, Ioan și Nerva Hodoș. *Bibliografia românească veche*. Vol. 1. București: Editura Socec, 1903, pp. 315-321.

³ Simionescu, Al. Mănăstirea Agafton: Biserica mănăstirii (însemnări ce se găsesc pe cărți). *Revista Moldovei*. 1926, anul 5, nr. 5-6, p. 26.

⁴ Amintim aici doar: Pop, Augustin Z. N. *Contribuții documentare la biografia lui Mihai Eminescu*. București: Editura Academiei R. S. R., 1962; Marin, I. D. *Eminescu la Ipotești*. Iași: Editura Junimea, 1979; Gala Galaction. *Mihai Eminescu*. Iași: Editura Junimea, 1987; Roșu, Ion. *Legendă și adevăr în biografia lui Mihai Eminescu: Originile*. București: Cartea Românească, 1989.

astfel încât am considerat necesară reluarea firului investigației, pentru a o plasa în contextul cultural adecvat. Punctul de vedere aplicat fiind cel al istoriei cărții, vom prezenta mai întâi, sintetic, conținutul, autorul și traducătorii acestei scrieri, realizarea tehnică, personajele cărora li se datorează apariția ei și starea de conservare actuală. În partea a doua a studiului vom edita pentru prima dată integral și vom analiza însemnările manuscrise păstrate pe filele volumului. Pe baza acestora, vom stabili cine au fost autorii lor și vom încerca să reconstituim traseul urmat de venerabila tipăritură până când a ajuns la Biblioteca Mitropoliei din Iași. Scopul investigației este de a contura cu mai multă claritate importanța acestui exemplar, demonstrându-i valoarea bibliofilă de excepție, de a corecta unele inadvertențe și de a completa profilul unei familii de mici boieri și monahi români din secolul al XIX-lea, respectiv cea din care a provenit poetul Mihai Eminescu. Temeiul documentar îl reprezintă volumul în sine, completat cu lucrări privitoare la istoria românilor, a tiparului, a școlii și a Bisericii, genealogia și biografia lui Mihai Eminescu, precum și documente de arhivă, ce vor fi indicate la locul potrivit.

Scrierile denumite generic *Mărgăritare* sunt colecții de cuvântări și învățături bisericești cu caracter dogmatic și didactic, de morală creștină și teologie popularizatoare, avându-l ca autor pe Sf. Ioan Gură de Aur⁵.

Sf. Ioan Gură de Aur (în limba greacă *Hrisostom*, iar în slavonă *Zlataust*), a trăit aproximativ între anii 345 și 407, a fost patriarhul Constantinopolului, unul dintre cei mai străluciți reprezentanți ai literaturii patristice ai Bisericii creștine din sec. IV, fiind considerat dascălul de retorică practică al tuturor oratorilor Ortodoxiei. Lucrările sale au fost atât de prețuite de Biserica Răsăriteană, încât sunt socotite paradigme ale omileticii, operă a unui moralist model și un reformator social. Dintre numeroasele sale scrieri, care au contribuit

⁵ Olteanu, Virgil. *Din istoria și arta cărții*. Lexicon. București: Editura Enciclopedică, 1992, p. 246, sub voce.

la consolidarea autorității și învățăturile Bisericii, amintim: *Despre preoție*, un temeinic îndreptar pentru pregătirea preotului; celebrele sale *Omilii* (Predici), cele mai multe ținute la catedrala din Constantinopol, care i-au adus, pe drept cuvânt, numele de *Gură de Aur*, culese de discipolii săi și distribuite sub numele de *Mărgăritare*. O operă esențială pentru organizarea cultului este *Liturghia Sf. Ioan Gură de Aur*, care cuprinde rânduiala Sf. Liturghii în Biserica Ortodoxă în timpul anului bisericesc, în afară de zilele când sunt rânduite Liturghia Sf. Vasile cel Mare și Liturghia Sf. Grigorie Dialogul. Sf. Ioan Gură de Aur a contribuit la dezvoltarea cultului creștin, îmbogățindu-l cu un mare număr de *tropare* și *antifoane* la slujbele de noapte, precum și cu numeroasele cântări și rugăciuni cuprinse sub titlul *Facerea Sfântului Ioan Gură de Aur*, care se află în *Evhologhiu* și în *Ceaslov*. Cu referire strictă la *Mărgăritare*, acestea au fost tipărite frecvent în secolele XVII-XIX și au circulat intens în spațiul cultural ortodox, constituind una dintre lecturile preferate atât în mediile monahale, cât și pentru laici⁶.

Mărgăritarele sau Cuvinte de multe feliuri, care constituie subiectul cercetării noastre⁷, reprezintă prima ediție tipărită în limba română a acestei opere a Sf. Ioan Gură de Aur. Traducerea a fost efectuată din limba greacă de frații Radu și Șerban Greceanu, care semnează

⁶ Braniște, Ene și Ecaterina Braniște. *Dicționar de cunoștințe religioase*. Sibiu: Editura Andreiana, 2010, pp. 201-201, sub voce; McGuckin, John Anthony. *Dicționar de teologie patristică*. Iași: Doxologia, 2014, pp. 258-260, sub voce.

⁷ Titlul complet este: *Mărgăritare adecă Cuvinte de multe fealiuri a celui întru Sfinți Părintelui nostru Ioan Arhiepiscopul Țarigradului, a lui Zlatoustu, și ale altor Sfinți Părinți, de mulți dascăli tălmăcite de la limba Elenească pre limbă Grecească, spre cea de obște a blagocestivilor și a pravoslavnicilor Creștini sufletească folosință. Iară acum întâiu cu porunca și cu toată cheltuiala a prea luminatului și blagocestivului Domnu și oblăduitoriu a toată Țara Rumânească Ioan Constandin Băsărabă Voievodu s-au scris de pre limba Grecească pre limba Rumânească și s-au dat în tipariu pentru cel de obște folos sufletesc, a tot neamul Rumănescu, care supt oblastia Măriei sale lăcuiaște, luminându în pravoslavie. Și s-au tipăritu în vestitul oraș al mării sale, în București, în Sfânta și Dumnezeiasca Mitropolie, purtând acum cărna pravoslaviei Prea Sfințitul Kyr Theodosie Arhiepiscopul și Mitropolitul a toată Țara Rumânească.*

atât dedicația și o prefață către Domn, cât și prefața către cititor. În grupul de cărturari poligloți care au marcat climatul cultural al epocii brâncovenești, frații Șerban și Radu Greceanu au avut mari merite în procesul de definitivare a trăsăturilor vechii limbi române literare. Prin traducerea din limba greacă a *Mărturisirii ortodoxe* (tipărite în anul 1691, la Buzău), a *Mărgăritarelor* Sf. Ioan Hrisostomul (București, 1691) și a *Mineelor* (Buzău, 1698), texte ample, care au beneficiat de reeditări ulterioare în secolul al XVIII-lea, frații Greceanu trebuie considerați întemeietorii variantei teologice a stilului limbii române literare⁸.

Ediția este una oficială, apărută cu aprobarea celor două instituții care coordonau activitatea tipografică a Țării Românești: domnul Constantin Brâncoveanu și mitropolitul Teodosie, conducătorul Bisericii Ortodoxe, făcând parte din programul cultural-politic de consolidare a Ortodoxiei prin tipar desfășurat în mod sistematic în Țările Române în sec. XVII-XVIII. Imprimarea s-a făcut în tipografia Mitropoliei Bucureștilor sub coordonarea fostului episcop de Huși, Mitrofan, creatorul școlii tipografice din Țara Moldovei, plecat apoi să lucreze și în Țara Românească. Mitrofan a fost cel dintâi meșter moldovean care a executat toate operațiile tehnice presupuse de imprimarea unei cărți: construirea teascului, gravarea de matrițe și turnarea de litere, culesul textului și corectura acestuia. Ca un adevărat maestru, Mitrofan a avut și ucenici: la Iași, pe Ursul, Nicolae, Andrei și Chiriac Moldoveanul, iar în Țara Românească l-a inițiat în tainele tipografiei pe Mihai Ștefan, care a plecat să lucreze în Gruzia, dar și la Alba Iulia, pe viitorul episcop și mitropolit Antim Ivireanul și pe viitorul episcop de Buzău, Damaschin. Mitrofan a fost un erudit, cunoscător al celor trei mari limbi de cultură ale timpului: slavona, greaca și latina, fapt absolut obligatoriu, deoarece funcționarea tipografiei în Țările Române era legată de nevoia de cărți a Bisericii ortodoxe, conținutul imprimatelor impunea participarea

⁸ Munteanu, Eugen. *Studii de lexicologie biblică*. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 1995, pp. 117-131.

la producția editorială a unor persoane cu înaltă pregătire teologică. În plus, s-a aflat în relații permanente cu învățații epocii sale: mitropoliții Dosoftei al Țării Moldovei, Teodosie și Antim Ivireanul al Țării Românești, patriarhul Dositei al Ierusalimului, Nicolae Milescu Spătarul, Șerban Cantacuzino, frații Greceanu ș.a. Nu întâmplător, în Țara Românească a devenit episcop de Buzău. Prin cărțile imprimate în limba română, Mitrofan a avut o contribuție importantă la introducerea limbii române în cult, iar prin cele în limba greacă - de polemică religioasă, a sprijinit Ortodoxia în general, cu precădere pe cea sud-est europeană și orientală⁹.

Exemplarul analizat corespunde cu descrierea din *Bibliografia Românească Veche*, vol. I, București, Editura Soccec, 1903, p. 315-321, dar este incomplet. Volumul este de format *in quatro* (23, x 18 cm), cu 40 de rânduri pe pagină (oglindea textului are dimensiunile 21 x 14 cm), filele au colontitlu, paginile au *custode*¹⁰, iar colile tipografice au *signatură*¹¹. Textul este aranjat pe o coloană, imprimat cu cerneală neagră și roșie, cu caractere de trei mărimi și indicații marginale de lectură. Este decorat minimal, cu frontispicii simple de compoziție tipografică și inițiale ornate de culoare roșie; acestea din urmă sunt de trei dimensiuni, unele în câte două, trei sau chiar patru variante, fapt ce conferă textului un aspect elegant. Mai există o vinieta finală

⁹ În total, a imprimat: *Psaltirea slavo-română* (Iași, 1680); *Molitvenic de-nțeleș* (Iași, 1681); *Viața și petrecerea sfinților* (Iași, 1682-1686); *Contra primatului papii* (Iași, 1682); *Dialog contra ereziilor* (Iași, 1683); *Biblia* (București, 1688); *Mărgăritarele Sfântului Ioan Gură de Aur* (București, 1691); *Pravoslavnica mărturisire* (Buzău, 1691); *setul de 12 Mineie* (Buzău, 1697-1698); *Molitvenicul* (Buzău, 1699 și 1701); *Triodul* (Buzău, 1700); *Octoihul* (Buzău, 1700); *Psaltirea* (Buzău, 1701); *Penticostarul* (Buzău, 1701); *Liturghia* (Buzău, 1702); *Învățătura de șapte taine* (Buzău, 1702), cu o ediție și pentru Moldova; (Chiaburu, *Carte și tipar în Țara Moldovei*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2011, p. 29, 71, 76, 280, 295, 438, 445.

¹⁰ *Custode* = ultima silabă (sau ultimul cuvânt, dacă e scurt) de pe ultimul rând al unei pagini, repetată pe primul rând al paginii următoare, pentru a asigura verificarea continuității textului imprimat; (cf. Virgil Olteanu, *Din istoria și arta cărții*, p. 107-108, sub voce).

¹¹ *Signatură* = număr de ordine imprimat pe prima și pe a treia pagină a fiecărei coli de tipar, care servește la adunarea colilor, în succesiunea normală a textului; (*ibidem*, p. 330, sub voce).

alcătuită din vrejuri și aranjarea textului la final de capitol și de pagină sub formă de *cul-de-lampe*¹² (vezi **Foto nr. 1**). Hârtia folosită la imprimare este una manufacturată, cu linii de apă și filigran.

Din punct de vedere fizic și al stării de conservare, volumului îi lipsește începutul, adică fila de titlu și 6 file nenumerate, prima filă păstrată fiind doar un fragment din jumătatea inferioară a filei numerotate 1, decupat și încastrat artizanal într-o foaie de hârtie (vezi **Foto nr. 2**); lipsesc, de asemenea, filele 57-59, în locul lor fiind legate două foi rămase albe dintr-o hârtie diferită de cea pe care s-a imprimat cartea, cu un filigran foarte frumos, pe care cineva a încercat, desigur, la un moment dat, să le compileze copiind cu mâna textul lipsă dintr-un exemplar complet, însă operațiunea nu s-a mai realizat. Aspectul fizic dovedește intensa utilizare pe care a avut-o cartea de-a lungul celor câteva secole scurse de la apariția ei, *Mărgăritarele* fiind o lectură mult căutată și prețuită în spațiul românesc pentru valorile moral-religioase pe care le conține.

Cartea păstrează legătura originală, confecționată din scoarțe de lemn îmbrăcate în piele de culoare cafenie, în stare de conservare relativ bună (vezi **Foto nr. 3**), dar aproape desprinsă de corpul cărții.

Coperta anterioară este decorată cu un chenar fitomorf subțire imprimat la cald; în plan central se află un medalion rotund cu scena *Răstignirii lui Isus pe Cruce*, avându-i alături pe Maica Domnului – cu inițialele „M. Theou” și „I. M.” – și pe Sf. Ioan Evanghelistul. Coperta a doua nu are decât un decor liniar subțire. Cotorul are patru nervuri profilate ce delimitează cinci casete în care se află câte o vigneta mică și titlul imprimat cu slove chirilice: *Mărgăritare*. Cotorul este puțin deteriorat la capete de câteva urme de atac de insecte xilofage, astăzi inactive. Legătura a avut două închizători din care se mai păstrează doar părțile din piele și metal de pe coperta posterioară. Forzațul este din hârtie îngălbenită, iar blocul de file este în stare mediocră, cu le-

¹² *Cul-de-lampe* = formă de compoziție tipografică, specifică pentru final de text, ale cărei rânduri, descrescând treptat, capătă înfățișarea unei piramide răsturnate (ibidem, p. 104, sub voce).

gătura fragilizată și urme de folosire: filele sunt ușor înnegrite, pătate de o fostă grăsime, maculate și pe alocuri picurate cu ceară. Câteva foi sunt desfăcute din cusături și este vizibil faptul că s-au efectuat recondiționări artizanale prin completarea porțiunilor de hârtie lipsă, pe care, pe alocuri, s-au scris manual și cuvintele textului deteriorat.

Volumul conține mai multe însemnări, a căror analiză relevă faptul că provine din familia poetului Mihai Eminescu. Scrise de mai multe persoane, cu grafie chirilică și de tranziție de la chirilică la latină și cu cerneală ruginie sau neagră, decolorată, se întind pe durata a peste un secol (între anii 1771 și 1878). Ultima însemnare, în ordine cronologică, este din anul 1962, cu grafie latină și cerneală albastră.

O însemnare importantă pentru deslușirea posesorilor și a traseului cărții se află pe chiar f. 1: „La anul 1834 noemvri în 27, marți la 7 ceasuri din zi s-au prăvălit trăsura și din acè struncinare la 9 ceasuri din zioa aceea ș-au dat și sufletul soție mea Paraschiva, cu cari am viețuit peste 30 di ani. Cu lacrimi mă rogu tuturor cari după vremei veți ceti pe această sfântă carti numită *Mărgărint* să ziceți: Dumnezeu s-o ierti! S-au îngropat gioi la bisărica cea vechi din Băneștii noi, agăi Grigori Cananou”¹³. Făcând o lectură defectuoasă, Alexandru Simionescu presupunea, în 1926, că cel care scria este aga Grigore Cananău, atribuindu-i lui posesia cărții¹⁴. Din notele ulterioare rezultă însă că autorul este stolnicul Vasile Iurașcu, adică tatăl Ralucăi, mama lui Mihai Eminescu. Născut la Dolhasca, pe moșia marelui boier Iordache Cananău, tatăl agăi Grigore menționat în această însemnare, Vasile Iurașcu a locuit multă vreme cu familia sa pe moșia Joldești (azi în com. Vorona, jud. Botoșani). Ocupându-se cu arendășia, în timp s-a mai mutat și în alte locuri din ținutul Botoșanilor, motiv pentru care, așa cum vom vedea în continuare, copiii săi s-au născut fiecare în alt sat: în 1823, Vasile Iurașcu era administratorul moșiei Rușii lui Balș din Bucovina; în 1828, era la Dumbrăveni, în ținutul

¹³ Însemnare publicată și de Gh. Ungureanu, *op. cit.*, p. 26.

¹⁴ Simionescu, Al. Mănăstirea Agafton: Biserica mănăstirii (însemnări ce se găsesc pe cărți). *Revista Moldovei*. 1926, anul 5, nr. 5-6, p. 26, 28.

Sucevei; în 1839 a renunțat la arendășie pentru a fi asesor al Tribunalul Botoșani. Rămas singur, la bătrânețe, s-a stabilit la fica Raluca și a murit la Ipotești în 1852¹⁵, chiar în anul în care familia Eminovici (viitorul poet Mihai Eminescu avea numai doi ani) s-au mutat aici.

Raluca și Gheorghe Eminovici s-au căsătorit în anul 1840, iar la 21 decembrie 1844 au cumpărat de la serdarul Iordache Ureche¹⁶, cu banii de zestre ai Ralucăi, o parte din moșia Orășeni, pe care se afla satul și schitul cu același nume, cu intenția de a se stabili aici. Între anii 1841 și 1849, familia a locuit în timpul verii (de la Sf. Gheorghe - 23 aprilie – până la Sf. Dumitru – 26 octombrie, cum era obiceiul în epocă) la Orășeni, iar iarna (din octombrie până în aprilie) în casa de la Botoșani, unde, în 1850, se va naște Mihai Eminescu. În plus, bătrânul Vasile Iurașcu, rămas singur din 1834, trăia pe lângă ei, dând ajutor la diferite afaceri ale ginerelui, între care și administrarea moșiei Orășeni¹⁷.

Finalmente, familia Eminovici nu s-a putut stabili la Orășeni, din cauză că posesia moșiei era împărțită cu Epitropia Sf. Spiridon din Iași și era încurcată, Gheorghe Eminovici fiind nevoit să-i vândă acesteia partea sa, în decembrie 1846. Vânzarea și încasarea banilor s-a dovedit complicată, ajungându-se la judecată până în fața Divanului de Apel de la Iași, procesul durând până în decembrie 1853.

După vânzarea Orășenilor, în 1847, Gheorghe Eminovici, care era angajatul boierului Constantin Balș pe moșia Dumbrăveni, a cumpărat moșia Ipotești de la văduva Eufrosina Petrino. În consonanță cu uzanțele epocii, Gheorghe Eminovici i-a plătit proprietarei numai un avans de 1500 de galbeni, urmând să-i plătească restul de 2500 treptat. Avea un termen de grație de trei ani pentru a-și construi o casă și a face rentabilă exploatarea agricolă, asigurându-și astfel mijloacele necesare de a plăti. Numai că revoluția de la 1848 care a izbucnit după nici un an în Țările Române a spulberat pentru totdeauna tihna fami-

¹⁵ Ungureanu, Gheorghe, *op. cit.*, p. 23, 96-97, 268.

¹⁶ *Ibidem*, p. 140-142, 167.

¹⁷ *Ibidem*, p. 9, 15-16, 23, 173, 206-214, 322-325, 331-332.

liei Eminovici, din cauză că, la 15 aprilie 1848, protectorul Constantin Balș, în slujba căruia se afla Gheorghe Eminovici, a murit de holeră.

Văduva Balș, de origine austriacă, a dorit să lichideze imensa avere ce îi rămăsese și să se întoarcă la Viena. Avocatul Constantin Hurmuzachi (fratele Eufrosinei Petrino, creditoarea familiei Eminovici) a început imediat operațiunile de succesiune: inventariază și vinde bunurile, plătește și concediază slugile etc. Pe Gheorghe Eminovici l-a mai păstrat în slujbă încă un an, dar nu l-a mai plătit, considerând că își primise simbria de la Constantin Balș înainte de a muri. În consecință, între Gh. Eminovici și C. Hurmuzachi a început un conflict lung, de aproape 30 de ani, ajungându-se cu judecata până în fața domnitorului Grigore Al. Ghica, antrenând-o în adversitate și pe Eufrosina Petrino, nerăbdătoare să-și primească prețul Ipoteștilor. Procesul s-a încheiat după trei decenii, tocmai în 1878 și a fost câștigat de Gheorghe Eminovici, căruia Constantin Hurmuzachi trebuia să-i achite 2000 de galbeni, dar chiar și așa banii nu au fost dați efectiv niciodată¹⁸.

Pierzându-și slujba de la Dumbrăveni, în 1849, și nevoit să părăsească și gospodăria de la Orășeni, Gheorghe Eminovici s-a mutat împreună cu familia, ca arendaș, la Durnești, tot în ținutul Botoșani, cu un contract pe șase ani, închiriind totodată și casa de la Botoșani spătăresei Smaranda Varlaam, pentru a-și suplimenta veniturile. Numai că proprietara Durneștilor a vândut moșia după doar un an și noul cumpărător nu l-a mai vrut pe Gheorghe Eminovici ca arendaș, acesta fiind nevoit să-și încheie contractul până să treacă cei șase ani prevăzuți, respectiv în 1853¹⁹. În acel moment, moșia Orășeni fusese vândută, dar banii nu erau încasați, casa de la Ipoteștii era neterminată, iar pe cea din Botoșani spătăreasa Varlaam refuza s-o elibereze înaintea termenului convenit, astfel încât familia Eminovici nu mai avea unde locui și a fost nevoită să stea în casa surorii celei mari a Ralucăi, Maria Mavrodin, la Botoșani.

¹⁸ *Ibidem*, passim.

¹⁹ *Ibidem*, p. 19, 215-219, 244, 272

În acest context tensionat, *Mărgăritarele Sf. Ioan Gură de Aur* (București, 1691) ofereau momente de mângâiere și îmbărbătare familiei Eminovici. Bătrânul Iurașcu a citit adeseori această carte, pe când se afla în casa fiicei Raluca, și a făcut retroactiv însemnări despre familia lui.

Vasile Iurașcu a fost căsătorit cu Paraschiva și au avut nouă copii: șase fete – Maria, Fevronia, Sofia, Olimbiada, Safta și Raluca – și trei băieți: Iancu, Iorgu și Costache. Iată ce aflăm despre aceștia din însemnărilor bunicului lui Mihai Eminescu.

Maria, alintată Marghioița, s-a născut la 20 august 1804. Pe f. 142 a *Mărgăritarelor* (București, 1691), tatăl nota cu melancolie, dar și cu evidentă mândrie: „În anu 1824 fevruari în 10 zile am cununat pe Marghioița cu Mihălachi Mavrodin, alegându-l eu din 49 ce au cerut-o pâra la acesta cărui am și dat-o. Marghioița, fiica mé, s-au născut la anul de H(risto)s 1804 avgust în 20. Domnul s-o blagoslovească și tot binele să-i hăruiască cu Mihălachi. <Semnează> Iurașc”²⁰.

Marghioița era sora cea mare a Ralucăi, mama lui Mihai Eminescu, deci mătușa Poetului. Mihai (sau Mihalache) Mavrodin, soțul ei, a fost elev la cursul de inginerie hotarnică al lui Gheorghe Asachi din Iași, între anii 1813-1818²¹, după care a activat la Tribunalul Botoșani, un om foarte cult și instruit, bine apreciat și respectat de contemporanii săi. Se născuse în anul 1795, în Târgu Nou, adică Mihăileni (jud. Botoșani), în 1830 avea rangul de stolnic și se stabilise deja împreună cu soția sa în orașul Botoșani, unde era geometrul ținutului. El a fost cel care în anul 1835 făcea harta moșiilor Cucorâni și Ipotești, iar în 1836 apărea în lista pentru alegerea eforilor orașului cu vârsta și imobilele pe care le posedea, pentru a avea dreptul să participe la vot conform prevederilor *Regulamentului Organic*: era

²⁰ Însemnare publicată de Gh. Ungureanu, *op. cit.*, p. 26 și 80 și incomplet de Al. Simionescu, în „Revista Moldovei”, 1926, nr. 5 și 6, p. 25-28.

²¹ Andreescu, Constantin I. *Istoricul Liceului Național din Iași (1835-1935)*. In: *De la Academia Mihăileană la Liceul Național – 100 de ani: 1835-1935*. Iași: Institutul de Arte Grafice „Brawo”, 1936, p. 22.

în vârstă de 41 de ani și avea casa proprie. Peste un deceniu, în anul 1847, era înscris în lista alegătorilor cu rangul de ban, în vârstă de 51 de ani și cu mențiunea că avea „case”, deci între timp avansase pe scara socială și averea lui sporise. În anul 1840, stolnicul Mihalachi Mavrodin făcea acte de binefacere, dăruind schitului Gorovei din ținutul Botoșani „pe tot anul câte 5 dimirlii popușoi cât va trăi”²².

Mihalache și Marghiolița au avut trei copii: două fiice, probabil, gemene, și un fiu. Fiicele (născute în 1832) Maria și Profira (verișoarele drepte ale poetului Mihai Eminescu) au fost date de la vârsta de zece ani să învețe la „Pansionul Madamii Profira Olivari care singură este și Directoriță... în anul 1842 noiembrie 5”²³. Maria (căsătorită Rozin) și Profira (căsătorită Mantacaș) nu au avut urmași. Numele banului Mavrodin a fost dus mai departe de fiul Vasile, care a urmat și cariera tatălui său – inginer, și a avut, la rândul lui, trei feciori (Mihai, Vasile și Alexandru)²⁴.

Volumul *Mărgăritarele*, fiind o lectură de zidire morală, mult gustată în epocă, era luat câteodată și de Marghiolița, pentru a-l citi împreună cu soțul său, fapt dovedit prin aceea că, pe *verso* forțatului întâi al cărții, banul Mihalache a scris despre moartea părinților săi: „În anul 1837 dechemv(rie) 27²⁵ s-au săvârșit părintele mieu vor(ni) c(ul) Mihail Mavrodin; s-au îngropat în biserica vechi din târgul Mihăileni. La 27 ian(uarie) 1845 s-au săvârșit din viață răposata mama mea Icațerina Mavrodin născută Tă...”²⁶.

Marghiolița a avut o căsnicie bună și îmbelșugată cu Mihalache Mavrodin, însă nu foarte lungă, mărturisește cu durere tatăl ei, Vasile Iurașcu, într-un moment în care cartea s-a întors din nou la dânsul: „În veacul al optulé 7356 <1848> april(ie) în 7, la 4 ceasuri după

²² Ungureanu, Gh. *op. cit.*, p. 20, 26, 56, 268; Gorovei, Artur. *Monografia Orașului Botoșani*, Botoșani, Institutul de Arte Grafice „M. Saidman”, Folticeni, 1926, p. 129 și 223.

²³ Ungureanu, Gh. *op. cit.*, p. 372.

²⁴ *Ibidem*, p. 129.

²⁵ În a treia zi de Crăciun, adică – prăznuirea Sf. Ștefan.

²⁶ neclar (nota noastră, E. C.).

amiazizi, după călindariul nou, s-au mutat din viață ast(a) banu Mihălachi Mavrodinu, fiul celui mai sus însemnat aice; mi-au fost gineri. Fost-au bărbat cu știință, cu minte întregă, la hire au fostu preiubitori, aflându la el limanu prin bunele lui sfaturi, cunoscut-au legile și pravilile. Ziceți toți: D(umne)zău să-l ierte. Iurașc. 1848”, ceea ce însemna că Marghiolița a rămas văduvă după 24 de ani de căsnicie.

Altă fiică a lui Vasile Iurașcu, Safta, a fost căsătorită cu clucerul Dimitrie Velisar. Nu știm când s-a născut și nici când s-a căsătorit, dar, la 3 ianuarie 1847, ginerele îi dădea socrului înscrisul de confirmare că a primit și ultimii bani din zestrea promisă: „Gios-iscălitul clucer Dimitrie Velisar încredințaz prin acest înscris de față: afară de zăstrea ce am primiit mai înainte, atât în bani, cât și în lucruri, de la socrul meu, dumnealui stolnicul Vasile Iurașc, precum lămurește izvodul de zăstre ce am dat supt a mé iscălitură, am mai primit și în urmă spre întâmpinarea casnicilor mele greutăți încă 475 galbeni și 25 lei, adică patru sute șapte zăci și cinci galbeni blanci și 25 lei, rânduri-rânduri, care după răfuiala ce astăzi am făcut au cuprins suma de sus pomenită, care și acestea-i socotesc tot zestre. Și dar acum, pentru banii, cum și lucruri siguripsesc pe soția mea în fondosul părții mele de moșie ce o am în hotarul moșiii Fundenii de la ținutul Bacău și cu casăle mele pre cari le am în târgul Bacău, precum și în tot al meu mișcători și nemișcător”²⁷. Safta și Dimitrie Velisar au avut o fiică, pe care o cunoaștem doar cu numele monahal de Xenia, născută în casa părintească de pe moșia Fundeni, în 1832, și care a intrat în mănăstire la 1862, așa cum se va vedea mai jos.

Altă fiică, pe care, de asemenea, o cunoaștem doar cu numele monahal – Fevronia, s-a născut pe moșia Corni, ținutul Botoșani, în anul 1812, dar a fost trimisă la mănăstire, la schitul Agafton, când a împlinit 16 ani, în 1828, deci a fost călugărită din voința ambilor părinți, deoarece am văzut că Paraschiva, soția lui Vasile Iurașcu, a

²⁷ Serviciul Arhivelor Naționale Botoșani, tr. 1625, op. 1857, dosar 9, f. 7. Copie; cf. Gh. Ungureanu, *op. cit.*, p. 26 și 173-175.

murit în 1834. Înființat înainte de anul 1748 ca schit de călugări, în 1814, a fost reorganizat în schit de maici²⁸ și era în plină dezvoltare la 1828, având în împrejur un întreg sat monahal, în care maicile, provenite în mare măsură din familiile boierești (unele scăpătate), aveau gospodărie proprie. Maica Fevronia era „cam curioasă din fire”²⁹, potrivit unor mărturii, contemporanii numind-o chiar „Iurășcioaia cea nebună”, dar era știutoare de carte, la schitul Agafton având ascultarea de „citeață” - citea la strană. Într-o „condică de calitățile monahiilor din soborul mănăstirii” Agafton pe anul 1837, o găsim notată cu calificativul: „Fevronia Iurașcu – foarte bine. Nu ocupă nimic³⁰; frecventează biserica”. În anul 1852, a fost acuzată de maiorul Alecu Mironescu că la moartea unchiului său, Gheorghe Mironescu din Liveni, ținutul Dorohoiului, ar fi furat din casa acestuia niște lucruri, între care un ceasornic de aur și o poliță de 2500 de galbeni, pe care cumnatul ei, Gheorghe Eminovici, i-ar fi împrumutat de la bătrânul Mironescu, dispărând astfel dovada datoriei. Procesul, întins pe mai mult de un an, a dovedit că acuzația a fost doar o calomnie. În 1872, pe când avea 60 de ani și era deci în mănăstire de 44 de ani, Fevronia avea „părul – alb; ochii – căprui; nasul – de mijloc; statura – mare; fața – albineață; semne nu are”³¹. În anul 1901, era membră în consiliul spiritual al mănăstirii Agafton; Fevronia Iurașcu a murit la 10 februarie 1902³².

Când lui Vasile Iurașcu i-a murit soția în tragicul accident de trăsură (în anul 1834), mai avea trei fete nemăritate: Sofia, Olimbiada și Raluca. Neavând posibilitatea de a se ocupa de educația lor și mai ales de a le înzestra pe toate, așa cum se proceda de multe ori în epo-

²⁸ Simionescu, Al. Mănăstirea Agafton: Viețuitorii și viețuitoarele acestei mănăstiri. Stareții și starițele ce au fost pe vremuri. Preoții slujitori. *Revista Moldovei*. 1927, anul 6, nr. 6-7, 1927, p. 37.

²⁹ Ungureanu, Gh. *op. cit.*, p. 23 și 354.

³⁰ Adică nu are nici un rang monahal.

³¹ *Ibidem*, p. 270-275, 314-319 și 357.

³² *Ibidem*, p. 358 și 503.

că, pe primele două le-a trimis la mănăstire. Sofia și Olimbiada³³ au devenit călugărițe la schitul Agafton, unde se afla deja sora mai mare, Fevronia, în același an, 1840. Interesantă este mențiunea făcută în cazul amândurora în statisticile schitului Agafton, că „s-au călugărit fără ordinul Mitropoliei”³⁴. Cea mai mare dintre ele era Sofia, care s-a născut în satul Rușii lui Balș, din Bucovina, în anul 1823, și s-a călugărit când împlinit 17 ani, primind ascultarea de „citeață”. În anii 1867-1868, era sănătoasă și avea „foloase” de la schit, 65 de lei leafă lunară, după buget și felurite produse. La rubrica: „Cu ce trăiește” s-a notat: „cu ajutorul surorii și a rudelor” și „locuiește în chilia sa făcută de părinți”³⁵, ceea ce înseamnă că, dintre toate surorile de la Agafton, ea era stăpâna gospodăriei monahale. În 1872, când era de 49 de ani, Sofia avea „părul – sur; ochii – căprui; nasul – mare; statura – mare; fața – smadă; semne de fript la piciorul drept”³⁶, amănunt ce dovedește că la un moment dat a suferit un accident casnic destul de serios.

Cealaltă fiică a lui Vasile Iurașcu, monahia Olimbiada, se născuse la Dumbrăveni (ținutul Botoșani), în 1827, și a intrat în mănăstire pe când avea doar 13 ani, primind ascultarea de „tipicăriță”, adică citea la „tipic”. În statistica din 1867-1868 s-a notat că nu avea altă avere decât 165 lei pe an, „după buget, și produse”, plus ajutorul de la frați³⁷. Cu toate acestea, Olimbiada a avansat cel mai mult dintre surorile Iurașcu în ierarhia mănăstirii Agafton. La 19 decembrie 1887, soborul maicilor a ales-o pe ea ca superioară, cu 101 voturi; a condus mănăstirea până la moarte, în cursul anului 1902³⁸. Cu un an înainte de a deveni stareță, în 1886, ea dăruise mănăstirii „o cruce

³³ Se impune precizarea că acestea sunt numele lor monahale, numele primite la botez fiind deocamdată necunoscute.

³⁴ Ungureanu, Gheorghe, *op. cit.*, p. 354.

³⁵ *Ibidem*, p. 354.

³⁶ *Ibidem*, p. 357.

³⁷ *Ibidem*, p. 354.

³⁸ Simionescu, Al. Mănăstirea Agafton: Viețuitorii și viețuitoarele acestei mănăstiri. Stareții și stărițele ce au fost pe vremuri. Preoții slujitori. *Revista Moldovei*. 1927, anul 6, nr. 6-7, p. 39.

de argint cu pietre topaz și în mijloc cu pietre mari, 7 verzi și patru roșii, precum și o coroană bătură cu pietre”³⁹, iar ca stareță, între anii 1889-1900, s-a ocupat de repararea bisericii. De asemenea, polican-drul cel mare de alamă din biserica mare de zid, cu hramul Pogorârea Sf. Duh, a fost făcut de „Maica Starița Olimpiada Iurașcu. 1899”⁴⁰. La 21 ianuarie 1902, stareța Olimpiada Iurașcu își făcea testamentul, arătând că „pentru înmormânare nu are decât 800 lei, cu care să-i poarte și grijăle pâră la 7 ani”, iar „chiliile cu totul ce să află în ele rămân ucenicii sfinției sale, monahiei Olimpiada Schipor, fără a fi supărată de nime, prin iertarea de D(umne)zeu, fiindcă timp de 14 ani mi-a purtat neputința slăbăciunii și afară de aceasta a și cheltuit cu facerea hambarului din banii săi”⁴¹.

Important de precizat este și faptul că schitul Agafton era organizat potrivit principiului idioritmnic: în jurul mănăstirii era un sat monahal, în care maicile duceau o viață liberă și aveau avere personală, cu gospodăria propriei (chilii, grădini, animale etc.). În consecință, Vasile Iurașcu, deși și-a trimis ficele la mănăstire, le-a construit chiliile cu mijloacele proprii, le-a asigurat într-o anumită măsură cele necesare subzistenței și a supravegheat șederea lor acolo, intervenind chiar la Vodă să le apere drepturile. Monahiile Iurașcu au locuit împreună la schitul Agafton într-o gospodărie în care se aflau o chilie cu două odăi „mobelate”, o cuhne cu două odăi, un hambar și șură, toate acoperite cu șindrilă⁴². Construcția gospodăriei a stârnit încă de la început adversitatea unei maici vecine, astfel încât monahiile Iurașcu au avut parte de o atmosferă conflictuală în primii ani de viață la schit. Dintr-o jalbă, pe care Vasile Iurașcu a înaintat-o Mitropoliei la 23 august 1843, aflăm că maica Mărgărita Sălceanu, după ce în trecut s-a împotrivit construcției chiliei ficelilor sale, proferând chiar insulte, în

³⁹ Ungureanu, Gheorghe, *op. cit.*, p. 358.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 121 și 358; Simionescu, Al. Mănăstirea Agafton: Transformarea Schitului de călugări „Agafton” în Schit de călugărițe. *Revista Moldovei*. 1926, anul 5, nr. 2, p. 22.

⁴¹ Ungureanu, Gheorghe, *op. cit.*, p. 502.

⁴² Ungureanu, Gheorghe, *op. cit.*, p. 237 și 357.

anul curent, i-a închis fiicei sale Sofia timp de trei zile o vită, fără să-i dea mâncare și apă, pe motiv că i-ar fi pricinuit pagube în grădină, iar când s-a dus să obțină eliberarea animalului, maica Mărgărita a sărit la bătaie cu o prăjină, fiind nevoie de intervenția altor maici pentru a o apăra. Altă dată, aceeași monahie a agresat-o pe Sofia chiar și în sfânta biserică, în timp ce „să găsa citeață în strană, i-au smuls cartea din mână și cu feliiuri de cuvinte ataccarisindu-o au dat-o și afară din biserică”⁴³. În consecință, Vasile Iurașcu cerea intervenția Mitropoliei, care să trimită o comisie pentru a „face îngrădirea și mărginirea locului chiliilor fiicelor mele, potrivit cu întinderea și mărimea locurilor ce au megjeșitele chilii”⁴⁴.

Din anul 1862, maicilor Iurașcu li s-a alăturat și Xenia Velisari, care le era nepoată, probabil fiica surorii lor Safta Velisari, deoarece era născută la Fundeni, ținutul Bacăului, în anul 1832. Xenia a venit la schit când era deja matură (la 30 de ani) și e posibil să fi trăit în primii ani împreună cu mătușile sale fără să se călugărească, deoarece în catagrafia pe anii 1867-1868 (un document cu vădite erori, e drept), s-a notat că era de 14 ani și cinci luni la schit, dar numai de 6 ani s-a călugărit. Oricum, în acei ani ea avea doar 15 lei pe an leafă „după buget, și producturi”, plus ajutor de la părinți. În anul 1872, la vârsta de 40 de ani, avea „părul – negru; ochii – negri; nasul – rătund; statura – potrivită; fața – smolită; semne – alunele pe obraz” și era și ea „tipicăriță”⁴⁵, ceea ce înseamnă că în familia lui Vasile Iurașcu știința de carte era ceva obișnuit. De altminteri, în diferite memorii și reclamații pe care le-au făcut maicele de la Agafton la Mitropolie, se constată că, dacă pe majoritatea le iscălea altcineva, maicile Iurașcu iscăleau întotdeauna cu mâna lor⁴⁶.

Vasile Iurașcu a avut și trei băieți: Iancu, Iorgu și Costache. Mai aproape de inimă i-au fost Costache și Iancu și pe alte file ale *Mărgă-*

⁴³ *Ibidem*, p. 119-120.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 120.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 354 și 357.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 121.

ritarelor Sf. Ioan Gură de Aur (București, 1691) Vasile Iurașcu a notat câte ceva despre dâșii. Pe f. 133 a scris: „Să se știe că în anul 1806 ghenar 22, duminică sara la 2 ceasuri din noapte s-au născut fiul meu Costache și la anu (1)824 ghenare se afla la școală în Cernăuți învățind nemțăști”⁴⁷. După ce a terminat școala, Costache Iurașcu l-a ajutat o perioadă pe tatăl său cu gospodăria moșiilor pe care le arenda (Joldești, Sarafinești). De pildă, în anul 1831, întocmea catagrafia satului Sarafinești din ținutul Sucevei și semna în locul acestuia, la 27 august: „cercetându-să și de mine cu asăminea pătrundere am iscălit, Costache Iurașcă”⁴⁸. În 1836, a plecat la Iași unde, la 8 februarie, a fost numit slujbaș superior la Eforia orașului⁴⁹. În consecință, a fost nevoit să își clarifice situația față de fisc și a făcut cerere la Vistierie pentru a fi trecut la privilegiați, fiind fiu de boier și, în catagrafia anului 1838, a fost înregistrat la rubrica „Cei apărați cu cărțile cârmuirii”, în dreptul său făcându-se însemnarea: „Cu cartea Vistieriei din anul 1838, nr. 3356”⁵⁰. La 13 octombrie 1837, Costache Iurașcu cerea Eforiei Orășenești să fie înlocuit din cauză că era bolnav de reumatism, iar în scurtă vreme (înainte 16 octombrie 1838) a și murit⁵¹.

Tot pe f. 133 a *Mărgăritarelor*, Vasile Iurașcu a scris și despre al doilea fiu: „Să să știe că în anu(l) 1819 deche(m)vri în 3 au născut pe fiul mieu Iancu; să fie blagoslovit. Și la anu(l) (1)824 l-am dat la școală”. După cum se vede, scriind din amintiri la bătrânețe, stolnicul a încurcat anii: în 1824 Iancu avea doar cinci ani. Nu știm dacă fiul său a început să învețe carte la vreo școală din sat, dar dintr-un document păstrat la Arhivele Statului din Iași știm că a mers la școală la Iași, în anul 1832, la Seminarul „Veniamin Costachi”, ca „stipendist din

⁴⁷ Însemnare publicată și de Gh. Ungureanu, *ibidem*, p. 27.

⁴⁸ Serviciul Arhivelor Naționale Iași, fond Vistieria Moldovei, tr. 644, op. 708, dosar 1, f. 18; (cf. Gh. Ungureanu, *op. cit.*, p. 61).

⁴⁹ Ungureanu, Gh., *op. cit.*, p. 75.

⁵⁰ Serviciul Arhivelor Naționale Iași, tr. 1316, op. 1488, condica 1174, f. 130-131; (cf. Gh. Ungureanu, *loc. cit.*).

⁵¹ Ungureanu, Gh., *op. cit.*, p. 61, 82 și 90.

clasa de jos”⁵², adică bursier intern, beneficiind de locuință și hrană, asemenea copiilor proveniți din familiile unor boieri scăpați din localități îndepărtate de oraș. Ulterior Iancu s-a călugărit la Iași, luând numele de Iacint, a ajuns arhimandrit econom al Mitropoliei, iar la bătrânețe „se trage spre locurile neamurilor sale”, pentru a fi stareț la mănăstirea Coșula, unde a și murit în 1866⁵³.

Despre fiul Iorgu, Vasile Iurașcu nu scrie nimic, probabil din cauză că, așa cum relevă documentele de arhivă, i-a creat numai necazuri de-a lungul vieții⁵⁴. Având nervii zdruncinați, era bătăuș din fire, în 1837 și-a amenințat tatăl cu arma, iar în 1838 a bătut cumplit pe dascălul Iordachi Botizatu din satul Icușani, ajungând la tribunal cu pedeapsa de a fi arestat și surghiunit la mănăstirea Secul. La fel ca tatăl său, Iorgu Iurașcu se ocupa și el cu arendarea de moșii; în anul 1838 i se terminase contractul de arendă la Icușeni, sat al mănăstirii Vorona și trebuia să elibereze casa pe care i-o pusese la dispoziție proprietarul, în care dascălul pe care l-a bătut trebuia să organizeze școala. Nu a fost căsătorit⁵⁵.

Pe volumul descris aici mai sunt câteva însemnări despre care nu știm cui aparțin. Pe interiorul copertii a doua, cu grafie chirilică și cerneală ruginie: „La anu(l) 1802 oct(o)mvr(ie) 14 în ziua S(fintei) Prepodoamnei Paraschivei la 7 ceasuri din zi aflându-mă eu pin lunca Mari viind din gios s-au cutremuratu pământul. La anu(l) (1)819 iuni(e) 21 s-au arătat o stea cu coadă dinspre apus și dinspre miază noapte. La anu(l) (1)821 fevroari 22 s-au ivit apostasie grecilor asupra turcilor în Moldova, afându-se domnu Mihai Suțul. După aceasta au urmat bejenie din multe prădări și ucideri”. Pe forțașul posterior, cu grafie de tranziție și cerneală ruginie: „Anul 1848 Mart(ie) 7. 1848 an, în luna lui mart, Duminică în 7, noapte la 01 ceasuri s-au întunicat

⁵² *Ibidem*, p. 62; *De la Academia Mihăileană la Liceul Național – 100 de ani: 1835-1935*. Iași: Institutul de Arte Grafice „Brawo”, p. 50 și 428.

⁵³ Ungureanu, Gheorghe, *op. cit.*, p. 23 și 27.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 81.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 88-89.

luna și ceriu și mi-u aratat-o și mii cum iara de întunecată și roșie”. Pe verso forțațului întâi, de altă mână, o însemnare incompletă: „În anul 1878 april(ie) în 7 s-au săvârșit” ... nu știm cine.

Am lăsat la urmă în mod intenționat cea mai veche însemnare de pe *Mărgăritarele Sf. Ioan Zlataust* (București, 1691), care se află pe pag. 6-16, dar este tăiată la legat și ștearsă intenționat prin spălarea cernelii pe o porțiune (**vezi Foto nr. 4**), astfel încât sfârșitul lipsește: „Această dumnezeiască carte <*Mărgăritar*> fiind drept al nostru l-am dăruit la sfânta mănăstirea noastră care iaste zidită de moșii noștri Ionașco Isăcescul vel med(elnicer) și Alexandra. Și am dat-o să fie pentru pomenirea moșilor noștri și pentru pomenirea sufletelor noastre. În care scriind veletul, m-am și iscălit: 1771 mai 22. Și să fie și pentru⁵⁶ ... cinstit Zlataust”.

Din cauză că textul însemnării de pe pag. 14 și 15 a fost șters în mod intenționat, numele mănăstirii căreia i-a fost dăruit volumul *Mărgărintarele Sf. Ioan Gură de Aur* (București, 1691) și, eventual, al autorului însemnării lipsesc. Pentru a încerca să aflăm aceste informații, am cercetat biografia lui Ionașcu Isăcescu și a soției sale Alexandra, spre a desluși unde s-a aflat cartea înainte de a ajunge în posesia familiei Eminovici.

Ionașcu Isăcescul a fost un mic boier care a trăit în ultimele decenii ale secolului al XVII-lea și în primele două decenii ale secolului al XVIII-lea (născut, probabil, în 1665 - † 6 august 1720), amintit de Dimitrie Cantemir în *Descriptio Moldaviae* ca făcând parte dintre vechile familii boierești ale Moldovei⁵⁷. A fost căsătorit cu Alexandra, fiica clucerului Pătrașcan din Orășeni și a peregrinat cu slujbele sale, dintre care cea mai înaltă a fost de mare medelnicer, în ținuturile Botoșani, Suceava, Neamț și Roman. Între satele pe care le-a posedat s-au numărat și Orășeni – adus de zestre de soția sa, și Ipotești – unde Isăceștii erau ctitori din vechime și care constituie elementele comune

⁵⁶ Urmează două pagini pe care cerneala a fost ștearsă intenționat (nota noastră, E. C.).

⁵⁷ Cantemir, Dimitrie. *Descriptio Moldaviae*. București: Tipografia Curții (Lucrătorii Asociați), 1875, p. 116.

cu biografia familiei Eminovici⁵⁸.

Din punctul de vedere care ne interesează aici, importante sunt ctitoriile medelnicerului Ionașcu Isăcescu: mănăstirile Runcu, Drăgești și Ilișești, spre a afla unde a ajuns cartea ce constituie subiectul cercetării noastre. Pentru a încerca să deslușim unde s-a aflat cartea înainte de a ajunge în posesia familiei Eminovici, am cercetat biografia lui Ionașcu Isăcescu și a soției sale Alexandra și istoricul celor trei ctitorii ale lor. Mănăstirea Runcu se afla în ținutul Neamț, în apropierea târgului Buhuș și a fost construită cu puțin înainte de anul 1701⁵⁹, dar, în timpul ocupației rusești dintre anii 1806-1812, mitropolitul Gavriil Bodoni a desființat-o (în 1810), rămânând biserică de mir. A fost reînființată la mijlocul secolului al XIX-lea, în timpul mitropolitului Meletie⁶⁰. Din fericire, s-a păstrat „Sama de toate lucrurile schitului Runcu, stătătoare și mișcătoare”⁶¹, întocmită la 31 mai 1809, înaintea transformării în biserică de mir și în rândul cărților, *Mărgăritarele Sf. Ioan Gură de Aur* (București, 1690), nu apare⁶². Deci, putem admite

⁵⁸ Zahariuc, Petronel. Despre un boier mic (Ionașco Isăcescu) și despre marile sale ctitorii (mănăstirile Runcu, Ilișești și Drăgești). In: *Familii, reședințe și ctitorii boierești din Moldova și Țara Românească* (secolele XV-XVII). Îngrijit de Monica Dejan cu un cuvânt înainte de Maria Magdalena Székely. Suceava: Editura Karl A. Romstorfer, 2023, pp. 216-264; Pruteanu-Isăcescu, Iulian (coord.). Ionașco Isăcescu medelnicerul. In: *Români din afara granițelor țării. Istorie, cultură spiritualitate*. Iași: Editura Muzeului Literaturii Române, 2010, pp. 21-24.

⁵⁹ Zahariuc, Petronel, *op. cit.*, p. 246.

⁶⁰ Stoice, Constantin A. Mănăstirea Runcu: *Documente însoțite de o schiță istorică*. Extras din Anuarul Liceului de băieți – Piatra Neamț, pe anul 1933-1934, pp. 1-15; idem, *Știri nouă despre mănăstirea Runcu*. Extras din Anuarul Liceului de băieți – Piatra Neamț, pe anul 1934-1935; Bobulescu C., *O pagină pentru mănăstirea Runcului din județul Neamț*. Extras din „Arhiva Românească”, VIII. București, 1942, pp. 247-271.

⁶¹ Zahariuc Petronel, *op. cit.*, pp. 261-264.

⁶² „Cărțile bisericii: 2 *Evangelhii*; 4 *Liturghii*, însă una rusască; 2 *Apostole*; 2 *Militvénice*; 1 *Ohtoih mare*; 1 *Minéiu mare peste tot anul*; 1 *Minéiu pe 6 luni*; 12 *Minée pe 12 luni*; 1 *Triod*; 1 *Pendecostariu*; 2 *Psaltiri*; 2 *Ceasosloave*; 1 *Chiriadromion*; 1 *Biblie*; 1 *Testament Vechiu*; 1 *Prilogari*; 1 *Dorofteiu*; 1 *Studit*; 1 *Bogoslovie* și o *Panihidă*, un *Molebnic*; 2 *Citélne*, însă una dezlegată; 1 *Psaltire mare rusască*; 1 *Liturghie*, tij rusască; 1 *Molitvénic*, tij rusăsc vechiu; 1 *Ohtoih*, tij rusăsc vechiu; 1 *Evangelhie*, tij rusască veche; 1 *Ceasoslov*, tij rusăsc vechiu”; (cf. Petronel Zahariuc, *op. cit.*, p. 263).

că nu la schitul Runcu au dăruit urmașii lui Ionașcu Isăcescu cartea ajunsă în posesia familiei Eminovici.

A doua ctitorie a lui Ionașcu Isăcescu și a Alexandrei a fost schitul Drăgești, pe Siret, în ținutul Roman, ridicat pe locul unuia mai vechi, după distrugerile provocate de tătari, în anul 1711. De la începutul secolului al XIX-lea, acesta a fost redenumit *schitul Bradul* și se afla în actualul sat Brad, comuna Negri din județul Bacău, adică satul în care s-a născut marele agronom și om politic Ion Ionescu de la Brad, care era în realitate un Isăcescu: numele i-a fost schimbat de învățător când a mers la școală, în Ionescu, deoarece era fiul lui Ion (Isăcescu). În legătură cu această mănăstire s-a păstrat o bogată arhivă și istoricul ei, până târziu în sec. al XIX-lea, istoricul fiind binecunoscut de specialiști⁶³ dar, deși daniile și înzestrările de sate, moșii, păduri, iazuri, țigani etc. sunt înfățișate amănunțit, nicăieri nu se face referire și la cărțile pe care așezământul monahal le-ar fi avut. Dată fiind însă distanța relativ mare dintre Bacău și Botoșanii Eminovicilor, credem că putem exclude schitul Drăgești ca destinație a *Mărgăritarelor Sf. Ioan Gură de Aur* în anul 1771.

Ajungem astfel la ce-a de a treia ctitorie a Isăceștilor: mănăstirea Ilișești, din ținutul Suceava, înălțată în anul 1713, în care Ionașcu Isăcescu și soția lui Alexandra au fost și îngropați⁶⁴. Printre satele cu care ctitorii au înzestrat mănăstirea Ilișești s-a numărat și satul Orășeni, în care se născuse Alexandra Isăcescu, primit de zestre. În ultimii ani ai vieții, cei doi soți au trăit în satele din sudul Botoșanilor, la Orășeni și Ipotești, preferatul lor fiind Orășeni⁶⁵. Aici, după moartea lor, un urmaș, Iordache Isăcescu, împreună cu mama lui Safta au ctitorit un schit, în anul 1760, pe locul unei biserici mai vechi, ridicată de medelnicerul Ionașcu, în 1716⁶⁶.

⁶³ Burlacu, Ion și Ion Măzăreanu. Satul Brad – baștină și moșie a Isăceștilor și Ioneștilor. *Carpica*, 1991, anul 22, pp. 117-156; Zahariuc, Petronel, *op. cit.*, p. 239 și urm.

⁶⁴ Frumoasa piatră de mormânt a lui Ionașcu Isăcescu se păstrează până astăzi.

⁶⁵ Zahariuc, Petronel, *op. cit.*, pp. 245-247.

⁶⁶ Simionescu, Al. Mănăstirea Agafton: Transformarea Schitului de călugări „Agafton” în Schit de călugărițe. *Revista Moldovei*, 1926, anul 5, nr. 2, p. 3.

Mănăstirea Ilișești s-a aflat în acea parte din nordul Țării Moldovei răpită de austrieci, în 1775, și numită Bucovina, iar, în 1783, a fost desființată de aceștia⁶⁷ și transformată în biserică de mir. Obștea monahală de la Ilișești a trecut peste *cordon* retrăgându-se în țară, în 1783, aducând cu dânsa o parte din odoare, între care și cărțile. Locul cel mai potrivit pentru a se așeza era schitul Orășeni, aflat pe moșia de baștină a ctitorului mănăstirii, destinată de acesta tocmai pentru întreținerea monahilor de la Ilișești. Între cărțile aduse, s-a putut număra și *Mărgăritarul Sf. Ioan Gură de Aur* (București, 1691), iar peste ani, după 1845, a fost găsită de Vasile Iurașcu, pe când venea vara în casa fiicei sale Raluca. A luat-o pentru lectură și i-a plăcut atât de mult, încât și-a însușit-o, spălând însemnarea de danie pentru a i se pierde urma. Credem că la Orășeni a găsit-o și nu la Ipotești, datorită însemnărilor făcute de Mihalache Mavrodin, în casa căruia (din Botoșani) familia Eminovici a locuit înainte de a se muta la Ipotești. Cartea a rămas a lui Vasile Iurașcu, care a purtat-o cu sine la Botoșani și la Ipotești, unde acesta a și murit, în anul 1852, iar după moartea Ralucăi și a lui Gheorghe Eminovici, când s-a împărțit ce a mai rămas de pe urma lui, fiicele călugărițe la schitul Agafton au luat-o și au dus-o acolo. În anul 1926, iconomul Alexandru Simionescu din Botoșani a găsit cartea, aflând că era rămasă de la una dintre călugărițele Iurașcu.

Ultima însemnare a fost făcută pe carte în anul 1962 de Nestor Vornicescu, viitorul mitropolit al Olteniei, care era angajat atunci la Biblioteca Mitropoliei din Iași, fapt ce sporește valoarea memorială a exemplarului. Pe interiorul copertei întâi, cu grafie latină și cerneală albastră este scris: „Sf. Ioan Gură de Aur, *Mărgăritare*, trad(use) de Ștefan⁶⁸ și Radu Greceanu, diortosită și tipărită prin osteneala lui Mitrofan proin episcop Hușischii, București, 1691. (Vezi BRV, vol. I, pp. 315 – 321). 14.II.1962. N. Vornicescu”.

⁶⁷ Nibio, August. *Das Kloster Ilișești*. Radautz, 1927, p. 20.

⁶⁸ Tăiat ulterior de altă mână și scris deasupra cu o cerneală mai deschisă: „Șarban”.

Tipărită la București, în 1691, de unul dintre cei mai mari tipografi din spațiul românesc: episcopul Mitrofan, cartea a ajuns în Țara Moldovei, în familia descendenților medelnicerului Ionașcu Isăcescu, care au dăruit-o, în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea, mănăstirii Ilișești. După anexarea Bucovinei de către austrieci, cartea s-a întors la schitul Orășeni, aflat în satul cumpărat din banii de zestre ai Ralucăi Eminovici, unde l-a găsit tatăl acesteia, stolnicul Vasile Iurașcu, care și l-a însușit. A fost citită și de ginerele său Mihalache Mavrodin, unul dintre cei patru ingineri hotarnici care au fost elevii lui Gheorghe Asachi la Iași. În fine, cartea a trecut apoi la fiicele stolnicului Vasile Iurașcu – mătușile poetului Mihai Eminescu, călugărițe la mănăstirea Agafton. În plus, poartă și autograful viitorului mitropolit cu origini basarabene, Nestor Vornicescu. Însemnările făcute timp de peste un secol (între anii 1771 și 1878) pe această carte oferă informații prețioase, care ne introduc în intimitatea unei familii de mici boieri din Țara Moldovei: nașteri, căsătorii, trecere la cele veșnice, învățatură de carte, ocupații și profilul moral al adulților, dar și despre fenomene naturale ce i-au impresionat pe contemporani: cutremur, eclipsă de lună, apariția unei comete, precum și începutul revoluției grecești (Eteria) în Moldova la 1821. Toate acestea conferă volumului o valoare istorică și memorială excepțională.

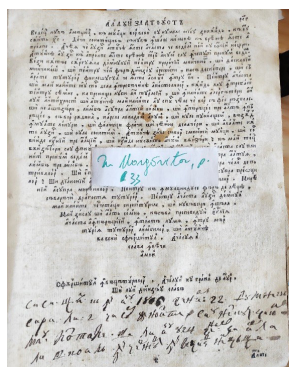

Foto nr. 1

Foto nr. 2

Foto nr. 3

Foto nr. 4

BIBLIOGRAFIE:

1. ANDREESCU, I. Constantin. Istoricul Liceului Național din Iași (1835 – 1935) / I. Constantin Andreescu // De la Academia Mihăileană la Liceul Național – 100 de ani: 1835 – 1935. – Iași : Institutul de Arte Grafice „Brawo”, 1936. – P. 3-199.
2. BIANU, Ioan. Bibliografia românească veche. Vol. 1 : A – C / Ioan Bianu, Nerva Hodos. – București : Editura Socec, 1903. – XXXII, 912 p.
3. BOBULESCU, C. O pagină pentru mănăstirea Runcului din județul Neamț : Extras din „Arhiva Românească” : Tom VIII. – București, 1942. – 25 p.
4. BRANIȘTE, Ene. Dicționar de cunoștințe religioase / Ene Braniște, Ecaterina Braniște. – Sibiu : Editura Andreiana, 2010. – 510 p. – ISBN 978-606-8106-21-2.
5. BURLACU, Ion. Satul Brad - baștină și moșie a Isăceștilor și Ioneștilor / Ion Burlacu, Ion Măzăreanu // Carpica. – 1991. – XXII. – P. 117-156.
6. CANTEMIR, Dimitrie. Operele principelui Demetriu Cantemir. Tom II : Descrierea Moldovei. – București : Tipografia Curtții (Lucrătorii Asociați), 1875. – XIII, 171 p.
7. CHIABURU, Elena. Carte și tipar în Țara Moldovei / Elena Chiaburu. – Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2011. – 712 p.
8. GOROVEI, Artur. Monografia Orașului Botoșani / Artur Gorovei ; Ediția Primăriei de Botoșani. – [Botoșani] : Institutul de Arte Grafice „M. Saidman”, [1926]. – 462 p.: il., fotogr.
9. MARIN, I. D. Eminescu la Ipotești / I. D. Marin. – Ediția I. – Iași : Editura Junimea, 1979. – 240 p.
10. GALACTION, Gala. Mihai Eminescu / Gala Galaction. – Iași : Editura Junimea, 1987. – 159 p.
11. McGuckin, John Anthony. Dicționar de teologie patristică / John Anthony McGuckin. – Iași : Editura Doxologia, 2014. – 546 p.
12. MUNTEANU, Eugen. Studii de lexicologie biblică / Eugen Munteanu. – Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 1995. – 374 p. – ISBN 973-9149-41-3.
13. NIBIO, August. Das Kloster Ilișești / August Nibio. – Radautz : s. e., 1927.

14. OLTEANU, Virgil. Din istoria și arta cărții: Lexicon. Vademecum pentru editori, ziarisri, tipografi, bibliotecari, librari, documentaristi, arhivisti, muzeografi, profesori și studenți / Virgil Olteanu. – București : Editura Enciclopedică, 1992. – 400 p. – ISBN 973-45-1008-8.
15. POP, Augustin Z. N. Contribuții documentare la biografia lui Mihai Eminescu / Augustin Z. N. Pop. – București : Editura Academiei Republicii Populare Române, 1962. – 622 p.
16. PRUTEANU-ISĂCESCU, Iulian. Ionașco Isăcescu medelnicerul / Iulian Pruteanu-Isăcescu // Români din afara granițelor țării. Istorie, cultură spiritualitate. – Iași : Editura Muzeului Literaturii Române, 2010.
17. ROȘU, Ion. Legendă și adevăr în biografia lui Mihai Eminescu. Vol. 1 : Originile / Ion Roșu. – București : Cartea Românească, 1989. – 228 p.
18. SIMIONESCU, Alexandru. Mănăstirea Agafton / Alexandru Simionescu // Revista Moldovei. – 1925. – Nr 11/12. – P. 9-13.
19. SIMIONESCU, Alexandru. Mănăstirea Agafton : Transformarea Schitulului de călugări Agafton în Schit de călugărițe / Alexandru Simionescu // Revista Moldovei. – 1926. – Nr 2/9. – P. 1-4.
20. SIMIONESCU, Alexandru. Mănăstirea Agafton : (Urmare) / Al. Simionescu // Revista Moldovei. – 1927. – Nr. 6/7. – P. 37-40.
21. STOIDE, Constantin A. Mănăstirea Runcu : Documente însoțite de o schiță istorică : Extras din Anuarul Liceului de băieți pe anul 1933-1934 / Constantin A. Stoide. – Piatra Neamț, 1934.
22. STOIDE, Constantin A. Știri nouă despre mănăstirea Runcu : Extras din Anuarul Liceului de băieți pe anul 1934-1935 / Constantin A. Stoide. – Piatra Neamț, 1935.
23. UNGUREANU, Gheorghe. Eminescu în documente de familie / Gheorghe Ungureanu. – Ed. a II-a. – Iași : Editura Junimea, 2001. – 569 p.
24. ZAHARIUC, Petronel. Despre un boier mic (Ionașco Isăcescu) și despre marile sale ctitorii (mănăstirile Runcu, Ilișești și Drăgești) / Petronel Zahariuc // Familii, reședințe și ctitorii boierești din Moldova și Țara Românească (secolele XV - XVII). – Suceava : Editura Karl A. Romstorfer, 2023. – P. 216-264.

EDIȚII EMINESCIENE ÎN REGISTRUL PROGRAMULUI NAȚIONAL „MEMORIA MOLDOVEI”

Veronica COSOVAN,
șefa secției Carte veche și rară,
IP Biblioteca Națională a Republicii Moldova

Rezumat: *Despre un curent eminescian, așa cum a existat în România în perioada anilor 1870 – 1918, nu se poate afirma că a existat la est de Prut. Totuși e de presupus că opera lui Mihai Eminescu a pătruns aici din 1870, și anume prin intermediul „Convorbirilor Literare”. Un argument în susținerea acelei idei îl constituie legăturile de rudenie ale lui Vasile Pogor, unul dintre întemeietorii „Junimei”, cu Nicolae Ștefan Caso, mare proprietar din comuna Chișcăreni, județul Bălți, care, la îndemnul cumnatului său, a contribuit financiar la deschiderea tipografiei ieșene, unde s-a și publicat cotidianul. Fiind un înflăcărat naționalist, Vasile Pogor nu putea să nu distribuie „Convorbirile Literare” apropiaților săi, unde tocmai atunci Mihai Eminescu a început să-și publice poeziile. Eminescu a fost prieten cu intelectualii basarabeni, unul dintre ei fiind Nicolae Stamate, ultimul descendent al familiei Stamati, proprietarii moșiei Ocnița din județul Hotin și deținătorul unei bogate biblioteci particulare din acest areal. Lesne putem bănuși că lucrările lui Eminescu se aflau în bibliotecile intelectualilor și ale unor boieri moldoveni din Basarabia, care își achiziționau cartea românească de la Iași. Până la 1918, opera lui Mihai Eminescu era lecturată clandestin de către studenții instituțiilor de învățământ laice din Chișinău existente la acea vreme, inclusiv de cei de la Seminarul Teologic. În 1918, la Chișinău, a fost ținut oficial cel dintâi curs despre M. Eminescu de către profesorii Ioan Negrescu, Romulus Cioflec și Titus Hotnog. Tot atunci Constantin Alexandrescu a susținut o serie de prelegeri despre viața și opera eminesciană. În perioada interbelică, lucrările lui Eminescu sunt publicate la Chișinău. În 1921, Iorgu Tudor publică în revista Poetul, nr. 4 – 5, traducerea poeziei „La Steaua”. În 1928 în „Antologia poeziei românești”, apărută la Chișinău sub îngrijirea lui Vasile Lașcu, găsim poezii eminesciene. Au urmat și alte ediții, însă, din păcate, puține s-au păstrat până în zilele noastre. Astăzi ele sunt păstrate în colecțiile bibliotecilor și muzeelor din țară și se regăsesc incluse în registrul programului național „Memoria Moldovei”, elaborat, în 1998, de către IP Biblioteca Națională a Republicii Moldova.*

Cuvinte-cheie: *Mihai Eminescu, ediții eminesciene, patrimoniul național, Memoria Moldovei.*

PARTICULARITĂȚI STILISTICE ALE LEXEMELOR ARHAICE ÎN CREAȚIA EMINESCIANĂ

Marin BUTUC,
doctor în filologie, conferențiar cercetător
e-mail: butuc.marin@gmail.com
Marele Stat Major al Armatei Naționale
Republica Moldova

Rezumat: *Poetul Mihai Eminescu a fost profund conștient de necesitatea creării unei limbi bogate și expresive, inspirată din izvoare vechi și noi. În creația eminesciană, lexicul aparținând diferitor niveluri ale limbii a fost înzestrat cu valori noi, exprimând ideile și sentimentele profunde ale autorului. Astfel, de rând cu lucrările literar-artistice ale scriitorilor consacrați ai timpului (I. Creangă, V. Alecsandri, I. Slavici ș.a.), limbajul poetic eminescian reprezintă etapa de referință a dezvoltării limbii literar-artistice românești, ce a reprezentat și finalizarea procesului de formare a limbii române ca limbă literară.*

Valorificarea limbii vechi a constituit și o sursă importantă de elemente lexicale arhaice, care pot fi delimitate în mai multe categorii, precum fonetice, morfologice, lexicale și semantice. Acestea, de rând cu alte grupuri lexicale, au participat la constituirea expresiei artistice și la dezvoltarea semnificației lirice a operei eminesciene. Lexemele arhaice selectate au fost valorificate și integrate armonios în limbajul artistic eminescian, având mai multe motivații, printre care valorificarea fondului pasiv, pentru a determina versurilor o nuanță arhaică, utilizarea cu valoare evocativ-istorică; intenția de a imprima sonoritate versului; distanțare în timp și în spațiu; sugestivitate și expresivitate la construcția figurilor de stil; transmiterea mesajului în concordanță cu expresia întregului vers; descrierea personajelor sau amplificarea unor atitudini ale eului liric în raport cu anumite personaje ș.a.

Cuvinte-cheie: *creația eminesciană, valoare stilistică, arhaisme lexicale, arhaisme fonetice, arhaisme morfologice, arhaisme semantice.*

I. Introducere

Poetul Mihai Eminescu a activat într-o perioadă când majoritatea limbilor europene se aflau în parcursul constituirii și definitivării acestora ca limbi literare; determinate, impulsionate și susținute de evenimente culturale, social-politice, economice și militare ale timpului. Ca parte a unui context civilizațional european, limba română literară, la fel, se afla pe calea constituirii. Cu alte cuvinte, normele limbii literare nu erau încă bine precizate și nu aveau statut obligatoriu, așa cum deveniseră mai târziu. Această etapă istorică a fost marcată de mari frământări lingvistice, cu diverse și opuse curente, variate influențe străine în cele trei provincii românești, care, în evoluția normelor, au imprimat limbii literare diferite configurații¹.

În acest context, la baza dezvoltării limbii române literare, Mihai Eminescu susținea necesitatea a trei factori: limba populară, limbile moderne (de origine latină) și, nu în ultimul rând, limba veche, ca o sursă a lirismului și un mijloc al desăvârșirii artistice, necesară în mod evident și perfecționării limbii literare. În viziunea lui Eminescu (care îi continuă și sub acest aspect pe gânditorii de la 1848), este o datorie a scriitorului aceea de a face din limbă un mijloc de comunicare cât mai eficient, de comunicare, în general, și de comunicare estetică, în particular. Din perspectiva acestei concepții, trebuie interpretată acțiunea poetului de valorificare a unor fapte de limbă specifice textelor vechi.

Există o multitudine de materiale documentare ce demonstrează faptul că Poetul a prețuit totdeauna virtuțile creatoare ale înaintașilor², exprimându-și cu diverse ocazii afecțiunea și respectul față de trecutul istoric și textele cărților vechi. O relatare autobiografică denotă această prețuire pentru textele vechi: „*Când eram la universitate, aveam o ciudată petrecere: umblam adesea ziua pe uliți, stând numai pe ici, pe colo la câte un antiquar și răscolindu-i vechiturile, luam din cărțile lui*

¹ Rosetti, Al. Limba poeziilor lui Eminescu. In: *Studii lingvistice*. București, 1955, p. 34.

² Caracostea, D. *Studii eminesciene*. București: Minerva, 1975, p. 46.

tot ce-mi părea mai bizar și mai fantastic și, venind apoi acasă, citeam și traduceam într-un caiet numit Fragmentarium toate pasajele câte îmi plăceau...”³. Își mărturisea respectul și dragostea față de literatura veche, de elemente lexicale învechite, de structuri arhaice, ori de câte ori avea ocazia potrivită. Astfel, într-o scrisoare a lui Eminescu către Titu Maiorescu, găsim următoarea mențiune a poetului „Am adunat multe vechituri din manuscrise și tipărituri vechi românești, pe care le-aș lua bucuros cu mine. [...] dar mi-aș păstra materialele spre a-mi umple timpul liber cu adunarea de cuvinte și locuțiuni [...] începe a mi se face clar că limba românească este într-adevăr bogată, posedă un număr de sufixe vii, [...] în hârțoage vechi am descoperit mai multe formații sintactice fermecătoare, mai multe tipuri care au fost uitate, apoi conjuncții, prepoziții și adverbe și chiar două moduri noi, deși defective. S-ar putea strânge material pentru o sintaxă românească. Numai timp și liniște... Dar cine le are!”⁴.

Pasiunea pentru textele vechi i-au oferit elemente expresive pe care le-a integrat armonios în contextul stilistic al versurilor sale. După părerea lui M. Gaster, „... frumusețea limbii sale se datorește citirii textelor vechi”⁵. În opera pe care a creat-o, pe lângă valorificarea neologismelor și a regionalismelor, pune în circulație cuvintele vechi, considerate cu drepturi egale în ce privește utilizarea lor de către vorbitori, dar și de către scriitori⁶, pe care reușește să le treacă prin filiera talentului și a simțului limbii, pentru a exprima adevărul⁷. Eminescu, iubitor de limbă veche, de cuvinte și construcții arhaice și populare⁸, reușește să toarne în „formă nouă limba veche și-nțeleaptă”, care era pentru el un adevărat și important tezaur. Limbajul textelor vechi este definit de Poet prin diverse formule afective, precum „dulcea

³ Bulgăr, Gh. *Momentul Eminescu în cultura română*. București, 2000, p. 28.

⁴ Bulgăr, Gh. *Eminescu despre problemele limbii române literare*. București, 1963, p. 68.

⁵ Bulgăr, Gh. *Eminescu despre problemele limbii române literare*. București, 1963, p. 49.

⁶ Iordan, I. *Observații cu privire la limba poeziilor lui Eminescu*. In: *Studii eminesciene: (75 de ani de la moartea poetului)*. București, 1956, p. 522.

⁷ Iordan, I. *Op. cit.*, p. 523.

⁸ Bulgăr, Gh. *Eminescu despre problemele limbii române literare*. București, 1963, p. 85.

limbă a trecutului” sau „frumoasa și spornica limbă a cronicarilor”⁹

Studiul limbii poeziilor lui Eminescu demonstrează o îndelungată muncă de perfectare, în drumul spre forma definitivă a poeziilor¹⁰, depunând o muncă enormă, în această direcție, cercetând textele vechi și selectând din acestea și din limba vorbită în popor. În baza materialului lingvistic selectat, își formase o colecție proprie, constituită dintr-o mulțime de cuvinte, expresii, proverbe, culegeri de poezii populare și alte producții folclorice¹¹, dar și procedee gramaticale pe care le aplică, din necesități poetice, unor cuvinte ale limbii timpului în care a trăit¹². Anume prin punerea în valoare a fondului lexical acumulat, creația eminesciană¹³ a contribuit substanțial și variat la înnoirea stilului artistic al limbii literare.

Astfel, elementele lexicale arhaice nu au fost deloc neglijate¹⁴. Sintagmele poetice din versurile și proza poetului ilustrează noua funcție a arhaismelor. Nu o dată s-a putut constata în succesiunea variantelor, de exemplu, pentru o anumită poezie, că poetul, înlocuind un neologism cu un termen vechi, a înnoit versul, învechind vocabularul, prin atribuirea cuvintelor vechi noi valori metaforice.

Raportate la alte categorii de lexic, arhaismele creează impresia unui număr relativ mic de atestări în poezia eminesciană, un fapt determinat și de caracterul mai mult filosofic al poeziilor și mai puțin istoric. Chiar însuși Mihai Eminescu a exprimat un punct de vedere mai rezervat privind utilizarea arhaismelor, în care menționa: „Arhaismul poate că-i va încetățeni cu-ncetul poezia, - dar numai ea, - căci e un drept exclusiv al ei de a revifica colorile limbei prin vorbe dezgropate din mormântul trecutului.”¹⁵

⁹ Bulgăr, Gh. *Momentul Eminescu în cultura română*. București, 2000, p. 92.

¹⁰ Rosetti, Al. *Limba poeziilor lui Eminescu*. In: *Studii lingvistice*. București, 1955, pp. 34-35.

¹¹ Istrate, Gavril. *Limba română literară: studii și articole*. București: Minerva, 1970, p. 208.

¹² Bulgăr, Gh. *Momentul Eminescu în cultura română*, București, Editura Saeculum I.O., 2000, p. 69.

¹³ Rosetti, Al. *Op. cit.*, p. 37.

¹⁴ Murărașu, D. *Comentarii eminesciene*. București, 1967, p. 95.

¹⁵ *Mihai Eminescu: (publicistică, referiri istorice și istoriografie)*. Chișinău, 1990, p. 112.

Cu toate acestea, deși la nivelul întregii opere artistice numeric sunt mai puține, în poeziile ce evocă vremurile trecute, aceste lexeme învechite au fost valorificate și integrate armonios în limbajul artistic. În contexte în care a fost necesar de a crea un mesaj sau valoare stilistică, arhaismele utilizate de Mihai Eminescu aveau mai multe motivații, printre care utilizarea fondului pasiv, pentru a determina versurilor o nuanță arhaică, utilizarea cu valoare evocativ-istorică; intenția de a imprima sonoritate versului; distanțare în timp și spațiu; sugestivitate și expresivitate la realizarea figurilor de stil; transmiterea mesajului în concordanță cu expresia întregului vers; descrierea personajelor sau amplificarea unor atitudini ale eului liric în raport cu anumite personaje ș.a.

II. Valori stilistice ale arhaismelor în poezia eminesciană

În modesta noastră cercetare, e important să ținem cont de gradul de arhaizare a cuvintelor atestate, din perspectiva perioadei în care a activat poetul Mihai Eminescu și mai puțin din perspectiva actualității. Deoarece, din punctul de vedere al celei din urmă, nu tot ce este arhaic astăzi a fost învechit în perioada celei de a doua jumătăți a sec. al XIX-lea. Având în vedere procesele de perfecționare a limbii și parcursul încetățenirii normei literare specifice etapei istorice în cauză, cu dificultate constatăm imposibilitatea delimitării clare a caracterului arhaic pentru anumite categorii de forme lexicale.

În pofida unui pluralism al formelor pentru anumite noțiuni, Poetul Mihai Eminescu preferă totuși formele învechite în limbajul său artistic, în primul rând, pentru că le consideră extrem de motivate să participe la constituirea expresiei artistice și sunt deosebit de expresive în dezvoltarea semnificației lirice. Elementele arhaice utilizate în opera eminesciană pot fi clasificate în cuvinte arhaizate la nivel de pronunție, formă lexicală și structură morfologică.

1. Arhaismele fonetice sunt formele învechite la nivel de pronunție ce dețin un aspect formal specific etapei de evoluție fonetică a cuvântului. Forma lexicală înnoită a substituit elementul arhaic

învechit sub aspect ortoepic. De exemplu, deși exista la etapa scrierii versurilor elementul actualizat, cum ar fi cuvântul *mamă*, totuși poetul utilizează varianta învechită, cu scopul de a imprima versurilor o nuanță arhaică, o distanțare imensă a timpului și spațiului de perioadă în care se află cititorul contemporan creațiilor literare în care le atestăm: „*Dar deodat-un punct se mișcă... cel întâi și singur. Iată-/Cum din haos face **mumă**, iară el devine Tatăl...*” (Scrisoarea I)¹⁶; „*Din sfera mea venii cu greu/Ca să-ți urmez chemarea,/Iar cerul este tatăl meu/Și **mumă**-mea e marea.*” (Luceafărul)¹⁷; „*Lepădând viața lumii,/Vei spăși greșeala **mumii**/Și de-o crimă tu mă mântui.*” (Povestea teiului)¹⁸.

Dezvoltând sporadic în poezia antumă subiecte inspirate din trecutul istoric, Poetul utilizează și alte forme arhaice la nivelul pronunției, precum substantivul *oaspe*. Acest arhaism fonetic îl atestăm în cronicile vechi (la Ion Neculce) ca element al lexicului activ. Cu toate acestea, în limba română a secolului al XIX-lea, avea echivalentul de *oaspete*, o formă lexicală evoluată față de cea inițială. În primul rând, în poezie, este utilizat cu o valoare evocativ-istorică: „*Eu nu ți-aș dori vrodată să ajungi să ne cunoști,/Nici ca Dunărea să-nece spumegând a tale oști./După vremuri mulți veniră, începând cu acel *oaspe*,/Ce din vechi se pomenește, cu Dariu a lui Istaspe*” (Scrisoarea III)¹⁹. Arhaismul „*oaspe*” e preferat în acest vers pentru că reflectă atitudinea ironică a autorului contrară conotației pozitive de „*musa-fir*”, sugerând mai degrabă ideea unui „*invadator*”, referindu-se și calificând în general toți dușmanii veniți pe pământ românesc. Anume corelația sensului pozitiv și ideea intenției cotropitorilor de a invada pământuri ce nu le aparțin determină sensul statutului paradoxal al invadatorilor, reflectând ironia autorului bazată pe semnificația ospitalității, deși este clar că este nedorit.

¹⁶ Eminescu, Mihai. Opere alese. București, 1964, p. 137.

¹⁷ Eminescu, Mihai. Op. cit., p. 167.

¹⁸ Eminescu, Mihai. Op. cit., p. 106.

¹⁹ Eminescu, Mihai. Op. cit., p. 164.

Pentru descrierea ironică a unor personaje, la fel, se dau preferință pentru unele forme arhaice; de exemplu, pentru forma de *sceptru*, de origine latină (funcțional la etapa istorică a sec. al XIX-lea și atestat, apropo, în poemul „Lucefărul”), a fost înlocuit intenționat cu arhaismul *shiptru* de origine greacă (sau slavă), în intenția sonorității versului, proprie exprimării ironiei, în armonie cu expresia întregului vers. Pe lângă acest arhaism, autorul utilizează și altele cu aceeași intenție ironică, cum ar fi și forma învechită a substantivului *perină*, *perine*, folosit în locul lexemului *pernă*, *perne*: „Iată craiul, socrumare, rezemat în jilț cu spată,/El pe capu-i poartă mitră și-i cu barba pieptănată;/Țapăn, drept, cu *shiptru*-n mână, șede-n *perine* de puf/Și cu crengi îl apăr pagii de muscuțe și zăduf...”²⁰ (Călin).

Formele lexicale arhaice sunt preferate și cu intenția de a descrie atmosfera de epocă sau de a sugera tonul solemn, arhaic, specific poeziilor evocatoare, patriotice sau de inspirație istorică și pentru a crea un efect artistic printr-un limbaj elevat, grav și evocator. Astfel, arhaismele utilizate ca elemente integrante de stil poetic, mai pot fi și simboluri lexicale de inspirație istorică, dar și parte componentă a figurilor de stil, precum metafora. Astfel, am atestat mai multe arhaisme utilizate în acest sens, precum *inemă*, *inemi*, în loc de *inimă*, *inimi*; *armie*, *armii* în loc de *armată*, *armate*; *călătoriu*, preferat în locul substantivului actual *călător* ș.a. Așadar, propunem următoarele atestări: „Pe-atunci erai Tu singur, încât mă-ntreb în sine-mi:/Au cine-i zeul cărui plecăm a noastre *inemi* ?”²¹ (*Rugăciunea unui dac*); „Acea grindin-oțelită înspre Dunăre o mână,/Iar în urma lor se-ntinde falnic *armia* română.”²² (*Lucefărul*); „Precum *călătoriu*l, prin munți rătăcind,/Prin umbra pădurii cei dese”²³ (*Speranța*).

Pe lângă substantive cu forme arhaice, atestăm și verbe arhaizate la nivelul structurii, preferate atât cu scopul unui efect stilistic, cât

²⁰ Eminescu, Mihai. Op. cit., p. 106.

²¹ Eminescu, Mihai. Op. cit., p. 120.

²² Eminescu, Mihai. Op. cit., p. 168.

²³ Eminescu, Mihai. Op. cit., p. 15.

și cu scopul valorificării lexicului vechi. De exemplu, pentru verbul *a rupe* poetul preferă forma arhaică *a rumpe*, considerând-o mult mai potrivită, mai sugestivă și expresivă sub aspect estetic: „Când o mână înghețată/*Rumpe* coardele-n fior...”²⁴ (*La o artistă*); „Mureșan scutură lanțul cu-a lui voce ruginită,*/Rumpe* coarde de aramă cu o mână amurțită...”²⁵ (*Epigonii*).

Privitor clasei verbelor, din sursele vechi premergătoare secolului al XIX-lea, Mihai Eminescu preia și utilizează formele verbale iotacizate de tipul *să aprinză, să auză, să mință, să pătrunză, să vază* ș.a., cu scopul potențării efectului stilistic și al valorificării nivelului lexical arhaic: „Virtutea despletită și patria-ne zeie/Nu pot ca *să aprinză* o singură scânteie/În sufletu-nghetăt.”²⁶ (*Junii corupți*); „C-acel demon plânge, râde, neputând *s-auză* plânsu-și,/Că o vrea... spre-a se-nțelege în sfârșit pe sine însuși...”²⁷ (*Scrisoarea V*); „Ce am de-alege oare în seaca-vă ființă?/Ce foc fără-a se stinge, ce drept fără *să-mi mință*,/O, oameni morți de vii!”²⁸ (*Junii corupți*); „Și când propria ta viață singur n-o știi pe de rost,/O *să-și bată* alții capul *s-o pătrunză* cum a fost?”²⁹ (*Scrisoarea I*); „N-a fost lume pricepută și nici minte s-o priceapă,/Căci era un întuneric ca o mare fără-o rază,/Dar nici de văzut nu fuse și nici ochi care *s-o vază*.”³⁰ (*Scrisoarea I*).

În categoria formelor arhaizate fonetic sunt și alte părți de vorbire, precum adverbe și unele prepoziții, care se deosebesc de formele literare prin structură arhaică *atunce, preste, cătră*: „Străin și fără de lege de voi muri — *atunce*/Nevrednicu-mi cadavru în uliță l-arunce...”³¹ (*Rugăciunea unui dac*); „Am jurat ca *preste* dinșii să trec falnic fără păs/Din pristolul de la Roma să dau calului ovăs...”³² (*Scrisoarea*

²⁴ Eminescu, Mihai. Op. cit., p. 24.

²⁵ Eminescu, Mihai. Op. cit., p. 38.

²⁶ Eminescu, Mihai. Op. cit., p. 47.

²⁷ Eminescu, Mihai. Op. cit., p. 179.

²⁸ Eminescu, Mihai. Op. cit., p. 45.

²⁹ Eminescu, Mihai. Op. cit., p. 157.

³⁰ Eminescu, Mihai. Op. cit., p. 154.

³¹ Eminescu, Mihai. Op. cit., p. 139.

³² Eminescu, Mihai. Op. cit., p. 147.

III); „Două aripe de umbră cătră ceruri ridicate.”³³ (Înger și demon).

2. Arhaisme morfologice sunt elementele lexicale cu forme morfologice arhaice, precum afixe arhaizante, forme gramaticale arhaice ș.a., cum ar fi, în special, exemplele de plural arhaic: *inime, barbe, vinure, păsure, carele, cinsteș, a plini, a se tâmpla*, care se deosebesc morfologic de formele literare: *inimi, bărbi, vinuri, pași, care, cinstit, a împlini, a se întâmpla ș.a.*

Prezența arhaismelor morfologice e determinată de intenția poetului de a valorifica structurile gramaticale vechi, în virtutea creării efectelor stilistice și construcțiilor plastice sugestive sub aspect stilistic, ce imprimă textului literar dinamism și simplitate, precum și completarea, în anumite cazuri, a sensurilor figurate, ce pot fi mult mai reușit evidențiate de arhaisme comparativ cu lexemele obișnuite.

Din această perspectivă, atestări frecvente în poeziile eminesciene sunt substantivele cu forme vechi de plural, care au o răspândire largă în poeziile postume. Utilizarea acestora este, de multe ori, un element constituent al versificației, cerut vădit de tehnica versificației, precum și forme utilizate în crearea unor figuri de stil: „Câte *inime* rânzând,/Dar pe câte suspinând/Le delasă-ncetinel” (*Misterele nopții*)³⁴; „Toți cu *inime* ușoare, toți șăgalnici și berbanți./Vin țânțarii, lăutarii, gândăceii, cărăbușii...” (*Călin, file din poveste*)³⁵.

Așadar, elementele arhaice pot avea, pe lângă funcția denotativă, și valoare stilistică bine determinată, aceea de a exprima în formă artistică atât atmosfera unei acțiuni realizate de demult, cât și potențarea unor efecte stilistice. În această ordine de idei, arhaismele morfologice contribuie la realizarea efectelor stilistice în cadrul unor figuri de stil: „Dar ce văd: Pe-a umbrei tale umeri vii ce se întinde?/Două umbre de *aripe* ce se mișcă tremurând,/Două *aripe* de umbră cătră ceruri ridicate.” (*Înger și demon*)³⁶; „Gonit de toată lumea prin anii mei să

³³ Eminescu, Mihai. Op. cit., p. 56.

³⁴ Eminescu, Mihai, Op. cit., p. 18.

³⁵ Eminescu, Mihai, Op. cit., p.185.

³⁶ Eminescu, Mihai. Op. cit., p. 56.

trec,/ Până ce-oi simți că ochiu-mi de *lacrime* e sec...” (*Rugăciune unui dac*)³⁷; „Și maicii ce strânge pruncuțu-i la sân,/Privirea de *lacrime* plină ...” (*Speranța*)³⁸; „Nu vedeți c-acea iubire serv-o cauză din natură?/Că e leagă unor *viețe* ce semințe sunt de ură?” (*Scrisoarea IV*)³⁹; „Când căzându-i în *genunche*, i-ar vorbi tânguitor,/Fericirea înecându-l, el ar sta să-nebunească...” (*Scrisoarea V*)⁴⁰.

Elementele cu forme arhaizate morfologic sunt potrivite și în cazul descrierii unor personaje, precum în versurile următoare „Cu *barbele* lor albe, cu ochii stinși sub gene,/Preoți bătrâni ca iarna, cu gângavele glasuri.” (*Strigoii*)⁴¹. Totodată, pot fi utilizate și la descrierea unor personaje negative, precum ar fi intelectualii fără conținut, contemporani cu Poetul, exprimând degradarea etică și intelectuală a acestora. Astfel, aceste lexeme arhaice contribuie la amplificarea ironiei eului liric și la conturarea imaginii de parveniți a acestor intelectuali cosmopoliți: „O, oameni morți de vii!/Să vă admir curajul în *vinure* vărsate,/În sticle sfărâmate, hurii nerușinate...” (*Junii corupți*)⁴².

În această ordine de idei primează intenția autorului de a valorifica elementele arhaice ca mijloace expresive ale limbajului poetic. Acestea au rolul de a descrie mediul, de a plăsmui imagini artistice, cu un conținut romantic, precum și intenția creării unei tonalități solemne, a unui anturaj al realizării acțiunii apropiate de mesajul și ambianța întregii poezii: „Marea-n fund clopote are care sună-n orice noapte;/ Nilu-n fund *grădine* are, pomi cu mere de-aur coapte;” (Egiptul, p.51)⁴³; „În *salele* pustie *lumine* roși de torți/Rănesc întunecimea ca pete de jăratric;” (Strigoii)⁴⁴; „Umbră-n codri ici și colo/Fulgurează de *lumine*...” (*Făt-Frumos din tei*)⁴⁵; „Sub lumina blândeii *lune*/Vântu-n

³⁷ Eminescu, Mihai. Op. cit., p. 121.

³⁸ Eminescu, Mihai. Op. cit., p.15.

³⁹ Eminescu, Mihai. Op. cit., p.156.

⁴⁰ Eminescu, Mihai. Op. cit., p. 161.

⁴¹ Eminescu, Mihai. Op. cit., p. 92.

⁴² Eminescu, Mihai. Op. cit., p. 86.

⁴³ Eminescu, Mihai. Op. cit., p. 51.

⁴⁴ Eminescu, Mihai. Op. cit., p. 93.

⁴⁵ Eminescu, Mihai. Op. cit., p. 72.

trestii lin foșnească...” (*Lacul*)⁴⁶; „Prin *lunce* prăvălite; din tainica pădure/Apare luna mare câmpiilor azure ...” (*Împărat și proletar*)⁴⁷.

Aceeași motivație a efectului stilistic scontat e valabilă deplin și pentru utilizarea adjectivelor cu pluralul arhaic, frecvent atestate în poeziile postume: „El ar răcni ca leii, dar vai! nu poate plânge./ De zile trei și spune povestea vieții-ntrege...” (*Strigoii*)⁴⁸; „În cămăși cu mâneci *lunge* și pe capete scufie,/Ne fac legi și ne pun biruri, ne vorbesc filosofie.” (*Scrisoarea III*)⁴⁹; „Dar azi vălul cade, crudo! dizmețit din visuri *sece*,/Fruntea mea este trezită de al buzei tale-nghet.” (*Venere și Madonă*)⁵⁰.

Un element arhaic, din punct vedere morfologic, este și utilizarea pronumelui demonstrativ arhaic *cei* în locul formelor acordate în gen, număr și caz ale acestui tip de pronume: „Precum călătoriul, prin munți rătăcind,/Prin umbra pădurii *cei* dese” (*Speranța*)⁵¹; „El deșteaptă-n sânul nostru dorul țării *cei* străbune,/El revoacă-n dulci icoane a istoriei minune ...” (*Epigonii*)⁵²; „Și-n acel moment de taină, când s-ar crede că-i ferice,/Poate-ar învia în ochiu-i ochiul lumii *cei* antice”. (*Scrisoarea V*)⁵³.

Arhaică este și utilizarea verbului *a vrea* (cu forma de *va*) la prezent indicativ: „Când pe talie-i pun brațul,/Ea se frînge, *va* să scape,/Dar o trag mereu spre mine,/Mai aproape, mai aproape.”⁵⁴

3. Arhaisme lexicale. Procesul de valorificare a limbii române vechi a determinat poetul la introducerea în limbajul artistic a elementelor lexicale arhaizate la nivelul lexical al cuvântului. Astfel, în limba română veche aflăm că noțiunea de *stemă* purta numele de *herb*;

⁴⁶ Eminescu, Mihai. Op. cit., p.79.

⁴⁷ Eminescu, Mihai. Op. cit., p. 64.

⁴⁸ Eminescu, Mihai. Op. cit., p. 94.

⁴⁹ Eminescu, Mihai. Op. cit., p.144.

⁵⁰ Eminescu, Mihai. Op. cit., p. 34.

⁵¹ Eminescu, Mihai. Op. cit., p. 15.

⁵² Eminescu, Mihai. Op. cit., p.39.

⁵³ Eminescu, Mihai. Op. cit., p. 160.

⁵⁴ Eminescu, Mihai. Op. cit., p. 235.

vers era funcțional cu forma de *stih*; *scriere* cu forma de *scriptură*; adverbul *totuși - încalte* ș.a. Toate aceste forme lexicale s-au pierdut în timp și nu mai sunt funcționale.

Deși noțiunea denumită se păstrează, totuși arhaismul lexical reprezintă o etapă istorică, atunci când aceeași noțiune era denumită printr-un alt cuvânt. În poeziile eminesciene atestăm mai multe cuvinte arhaizate lexical. De exemplu, lexemul *herb* în Evul Mediu avea sensul de „stemă, blazon, însemn al statului”. Cu aceeași semnificație este utilizat în opera eminesciană unde se armonizează perfect și prin forma acestora sonoră, și prin sugestivitate particulară pe care o impune sensul, caracterul neobișnuit, cu atmosfera de solemnitate inspirată dintr-un cadru istoric medieval: „Împărat slăvit e codrul,/ Neamuri mii îi cresc sub poale,/Toate înflorind din mila/Codrului, Măriei sale./Lună, Soare și Luceferi/ El le poartă-n a lui herb...” (*Povestea codrului*, p. 129).

O atare situație e caracteristică și pentru arhaisme lexicale *stih* și *stihuire*, care, în trecut, aveau sensul de „vers” și „versificație”. Aceste două arhaisme creează cititorului impresia că opera artistică e scrisă în limba epocii din trecut, exprimat nu prin descrieri sau alte metode, ci prin limbaj inspirat cu mare grijă din cronici și documente vechi, adus ulterior în contexte perfect inteligibile contemporanilor: „Cantemir croind la planuri din cuțite și pahară,/Beldiman vestind în stihuri pe războiul inamic.” (*Epigonii*, p. 53); „Însă tu îmi vei răspunde că e bine ca în lume/Prin frumoasă stihuire să pătrunză al meu nume...” (*Scrisoarea II*, p. 160).

Un alt exemplu al valorificării bogăției expresive a limbii naționale este lexemul *fiastru* cu sensul vechi de „fiu vitreg” și este, de asemenea, valorificat stilistic într-o construcție metaforică de superlativă rezonanță poetică: „Nu-ți mai scurge ochii tineri, dulcii cerului fiaștri./ Nu uita că-n lacrimi este taina ochilor albaștri.” (*Călin*, p.103).

În *Epigonii*, elementul arhaic *scriptură* a fost utilizat în locul lexemului „scriere” care ne trimite, totodată, și spre sensul religios de „scriere sfântă”, sugerând, și prin expresie, admirația poetului pentru

opera înaintașilor. Prin coexistența sensului arhaic cu cel religios, arhaismul *scriptură* reflectă elogiul suprem adus de poet literaturii anterioare, căreia îi imprimă și o dimensiune sacră: „Când privesc zilele de-aur a scripturelor române,/Mă cufund ca într-o mare de visări dulci și senine/Și în jur parcă-mi colindă dulci și mândre primăveri...” (*Epigonii*, p. 52).

Atestăm în poeziile lui Eminescu și adverbe arhaice: „Iar te-ai cufundat în stele/Și în nori și-n ceruri nalte?/De nu m-ai uita *încalte*,/Sufletul vieții mele” (*Floare albastră*)⁵⁵.

4. Arhaisme semantice sunt acele elemente care s-au arhaizat la nivelul sensului cuvintelor. Deci, încetează de a mai fi uzual un sens arhaic al cuvântului, deși cuvântul este funcțional cu alt sens. Sensul vechi nu a dispărut, dar a rămas în limba literară fiind denumit altfel. Adică, complexul sonor rămâne în circulație, doar că renovat semantic. Astfel s-a ajuns să fie uitate sensurile vechi ale multor cuvinte, pe care cronicarii, clasicii noștri le foloseau în mod curent⁵⁶. Exemplificăm doar câteva dintre ele: noțiunea de *popor* purta numele de *limbă*; *moșie* cu sens de *țară strămoșească*; închinare – *supunere*; *a certa* – *a pedepsi*; *a dura* – *a zidi*; *carte* – *scrisoare*; *leit* – *turnat*; *crunt* – *însângerat* ș.a.

O bună parte dintre arhaismele semantice utilizate în poeziile eminesciene au o valoare evocativ-istorică. De exemplu, în *Scrisoarea III*, poetul Mihai Eminescu utilizează un anumit număr de arhaisme. Mai numeroase sunt arhaismele semantice în prima parte a *Scrisorii a III-a*. Înțelegând că se adresa nu oamenilor din vechime, ci contemporanilor, în intenția descrierii unui cadru istoric medieval și pentru a-și situa în epocă un anumit erou, recurge la arhaisme semantice: „Un sultan dintre aceia ce domnesc peste vro limbă” (cuvântul *limbă* fiind folosit cu sensul de „neam”)⁵⁷ (*Scrisoarea III*); „N-avem oști, dară iubirea de *moșie* e un zid/Care nu se-nfiorează de-a ta faimă,

⁵⁵ Eminescu, Mihai. Op. cit., p. 79.

⁵⁶ Corlăteanu Nicolae și Ion Melniciuc, *Lexicologia*. Chișinău, 1992, p. 113.

⁵⁷ Eminescu, Mihai. Op. cit., p. 144.

Baiazid!” (*Scrisoarea III*)⁵⁸. Substantivul *închinare*, în aceeași operă literară, comportă sensul vechi de „supunere”, pe care îl atestăm cu variate forme gramaticale: „- Tu ești Mircea?/- Da-mpărate!/- Am venit să mi te-nchini,/De nu, schimb a ta coroană într-o ramură de spini./- Orice gând ai, împărate, și oricum vei fi sosit,/Cât suntem încă pe pace, eu îți zic: Bine-ai venit!/Despre partea închinării însă, Doamne, să ne ierți;/Dar acu vei vrea cu oaste și război ca să ne cerți,” (*Scrisoarea III*)⁵⁹.

Cu aceeași intenție stilistică, atestăm și substantivul *carte* care are sensul de „scrisoare”, fiind, la rândul său, întâlnit și în unele graiuri: „Lângă cortu-i, unul dintre fiii falnicului domn/Sta zâmbind de-o amintire, pe genunchi scriind o carte,/S-o trimiță dragei sale, de la Argeș mai departe” (*Scrisoarea III*)⁶⁰.

În același context evocativ-istoric, cu valoare stilistică bine determinată, de a reda sub formă artistică atât atmosfera unei epoci trecute, cât și reproducerea particularităților de limbaj medieval, sunt utilizate și alte verbe, precum *a certa* – utilizat cu sensul vechi de „a pedepsi”: „Despre partea închinării însă, Doamne, să ne ierți;/Dar acu vei vrea cu oaste și război ca să ne cerți,” (*Scrisoarea III*)⁶¹. Verbul *a dura* a fost folosit cu sensul de „a construi, a zidi”. Acest sens este păstrat pe alocuri și în limba vorbită: „Mulți *durară*, după vremuri, peste Dunăre vrun pod,/De-au trecut cu spaima lumii și mulțime de norod...” (*Scrisoarea III*)⁶². În lucrările artistice cu caracter istoric, elementele arhaice sunt utilizate și cu funcția de a caracteriza vorbirea personajelor⁶³, pentru a crea impresia că opera artistică e scrisă în limba unei epoci din trecut, o impresie ce pretinde a fi mai mult aparentă, deoarece limba unei opere scrise de un autor contemporan pentru cititorii săi contemporani nu poate fi decât contemporană⁶⁴.

⁵⁸ Eminescu, Mihai. Op. cit., p. 167.

⁵⁹ Eminescu, Mihai. Op. cit., p. 165.

⁶⁰ Eminescu, Mihai. Op. cit., p. 168.

⁶¹ Eminescu, Mihai. Op. cit., p. 165.

⁶² Eminescu, Mihai. Op. cit., p. 166.

⁶³ Irimia, D. *Introducere în stilistică*. Iași, 1999, p. 52.

⁶⁴ Corlăteanu N. și M. Purice. *Schițe de istorie a limbii moldovenești literare*. Chișinău, 1986, p. 237.

Atestăm în opera eminesciană și adjective cu sens arhaic, utilizate în același context al impresiei unei limbi din trecut, precum ar fi adjectivul *leit* ce are, în aceeași poezie, sensul de „a fi îmbrăcat cu ceva de parcă ar fi turnat”: „Te făleşti că înainte-ți răsturnat-ai val-vârtej/Oștile leite-n zale de-mpărați și de viteji?” (*Scrisoarea III*)⁶⁵.

Anume arhaismele ce descriu atmosfera de epocă și tonul solemn, specific poeziei eminesciene de inspirație istorică, creează un efect artistic și patriotic, evocând lupta istorică a românilor împotriva cotropitorilor, într-un limbaj elevat, grav și evocator, din care considerent arhaismele au rolul atât ca element de stil, cât și ca simbol istoric.

Coloritul epocii este exprimat nu prin descrieri sau alte metode, ci, mai degrabă, prin limbaj inspirat cu mare grijă din cronici și documente vechi, adus în contexte perfect inteligibile contemporanilor din sec. al XIX-lea. În această ordine de idei, putem invoca și adjectivul *crunt* din limbajul poetic eminescian, cu sensul vechi de „însângerat”, atestat într-o construcție pleonastică motivată stilistic: „Scânteie de desperarea în ochii-i crunți de sânge,/Și încâlcit e părul lui negru... gura-și strânge ...” (*Strigoii*)⁶⁶.

O astfel de culoare stilistică se datorează caracterului neobișnuit al cuvintelor arhaice, valorii conotative și, desigur, neîntrebunțării lor în limbajul general. Anume nuanța expresivă, tonalitatea înaltă a unor astfel de cuvinte, determinată de frecvența utilizării în limbajul poetic, a cauzat capacitatea lor de a imprima vorbirii un caracter patetic, înălțător și expresiv stilistic.⁶⁷

III. CONCLUZII

Nicolae Iorga menționa, într-o conferință din anul 1928, despre relația Poetului Mihai Eminescu cu tezaurul nostru vechi de cultură: „El s-a cufundat în această limbă, i-a descoperit toate tainele, a fost astfel ucenicul râvnitor al tuturor scriitorilor, pe care i-au lăsat vea-

⁶⁵ Eminescu, M. Op. cit., p. 145.

⁶⁶ Eminescu, M. Op. cit., p. 108.

⁶⁷ Marin, Vitalie. *Schițe de stilistică a limbii moldovenești contemporane*. Chișinău, 1975, p. 70.

curile cu mai puțin noroc decât al nostru”.⁶⁸ Pe aceste baze lingvistice, creația eminesciană constituie o etapă esențială a dezvoltării limbii poetice românești și, totodată, o contribuție substanțială la formarea limbii literare⁶⁹, deoarece, după cum am observat, opera eminesciană a fost perfecționată, îmbogățită, cizelată mereu, sub influența pozitivă a textelor vechi.

Conform concepției lingvistice a Poetului Mihai Eminescu, limba vorbită și limbajul poetic, sub aspect sincron, trebuie să se îmbine, pentru a evolua sub aspect literar, cu limba textelor vechi, deoarece acestea, din punctul de vedere al poetului, au o dublă importanță. În primul rând, au o semnificație stilistică deosebită, fiindcă nu sunt scrise sub influența limbilor moderne, cel puțin nu a celei franceze (tendență existentă în epoca lui Mihai Eminescu), și se găsesc în ele locuțiuni care încep a dispărea în limba de astăzi și se înlocuiesc de „frazе streine dezvoltării de pân-acum a limbei noastre.”⁷⁰ Acest detaliu confirmă faptul că preocupările poetului privind dezvoltarea limbii literare au fost corelate cu cele care definesc „relația dintre limbă și arta literară.”⁷¹

Mihai Eminescu menționa într-un articol din ziarul *Timpu*: „Limba literară, nu cea grăită în societatea cultă, dar limba cronicarilor și a legendelor e pe alocurea de o rara frumusețe”⁷². Valorificarea acestui fond lexical arhaic aduce creațiilor literare un ritm sonor în înșirarea cuvintelor, încât putem vorbi de o apropiere a limbii artistice și, în general, a limbii contemporane de tiparul autentic al limbii române (la toate nivelurile), reprezentat, desigur, și de limba veche. În referințele poetului la limba literară, a accentuat permanent relația strânsă dintre fondul vechi, istoric și originalitatea limbajului

⁶⁸ Papu, E. *Poezia lui Eminescu*. București, 1971, p. 59.

⁶⁹ Zagaevski, Vladimir. Forme verbale arhaice și regionale în proza eminesciană. In: *Omagiu profesorului universitar Vitalie Marin*. Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Litere. Chișinău, 2000, p. 352.

⁷⁰ Irimia, D. *Introducere în stilistică*. Iași, 1999, p. 105.

⁷¹ Irimia, D. Op. cit., p. 106.

⁷² Bulgăr, Gh. *Eminescu despre problemele limbii române literare*. București, 1963, p. 71.

artistic și a stilurilor limbii literare, care pot imprima operei literare autenticitate stilistică și veridicitate istorică.

Lexicul arhaic, formulările și structurile preluate din textele vechi au intrat în țesătura estetică a poeziilor și poemelor eminesciene, pentru a-i determina o expresivitate profund originală, specifică caracterului limbii române, ca o sinteză artistică dintre tradiție și inovație.

BIBLIOGRAFIE

1. BULGĂR, Gh. Eminescu despre problemele limbii române literare / Gh. Bulgăr. – București : Editura Științifică, 1963. – 114 p.
2. BULGĂR, Gh. Momentul Eminescu în cultura română / Gh. Bulgăr. – București : Editura Saeculum I.O., 2000. – 175 p. – ISBN 973-9399-48-7.
3. BULGĂR, Gh. Momentul Eminescu în evoluția limbii române literare / Gh. Bulgăr. – București : Editura Minerva, 1971. – 341 p.
4. CARACOSTEA, D. Studii eminesciene / D. Caracostea ; pref. de G. Munteanu ; ed. îngr. și note de Ion Dumitrescu. – București : Minerva, 1975. – 471 p.
5. CORLĂTEANU, Nicolae. Lexicologia / Nicolae Corlăteanu, Ion Melniciuc. – Chișinău : Editura Lumina, 1992. – 221 p. – ISBN 5-372-01180-7.
6. CORLĂTEANU, N. Schițe de istorie a limbii moldovenești literare / N. Corlăteanu, M. Purice. – Chișinău : Editura Lumina, 1986. – 360 p.
7. EMINESCU, Mihai. Opere alese : [În 2 vol.] : Vol. 1 / M. Eminescu. – București: Editura pentru Literatură, 1964. – 421 p.
8. EMINESCU, Mihai. Opere alese : [În 2 vol.] : Vol. 2 / M. Eminescu. – București: Editura pentru Literatură, 1964. – 700 p.
9. IORDAN, I. Observații cu privire la limba poeziilor lui Eminescu / I. Iordan // Studii eminesciene (75 de ani de la moartea poetului). – București, 1956. – P. 522.
10. IRIMIA, D. Introducere în stilistică / D. Irimia. – Iași : Polirom, 1999. – 279 p. – ISBN 973-683-283-X.
11. ISTRATE, Gavril. Limba română literară, studii și articole / Gavriil Istrate. – București : Editura Minerva, 1970. – 416 p.

12. MARIN, Vitalie. Schițe de stilistică a limbii moldovenești contemporane / Vitalie Marin. – Chișinău : Editura Lumina, 1975. – 364 p.
13. MIHAI, Eminescu. Publicistică, referiri istorice și istoriografie / Mihai Eminescu. – Chișinău : Cartea Moldovenească, 1990. – 572 p. – ISBN 5-362-00624-4.
14. MURĂRAȘU, D. Comentarii eminesciene / D. Murărașu. – București : Editura pentru literatură, 1967. – 375 p.
15. PAPU, E. Poezia lui Eminescu / E. Papu. – București : Minerva, 1971. – 223 p.
16. ROSETTI, Al. Limba poeziilor lui Eminescu / Al. Rosetti // Studii lingvistice. – București : Editura Academiei Republicii Populare Române, 1955. – P. 34-35.
17. ZAGAEVSCHI, Vladimir. Forme verbale arhaice și regionale în proza eminesciană / Vladimir Zagaevschi // Omagiu profesorului universitar Vitalie Marin. – Chișinău : Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Litere, 2000. – P. 352.

EXPOZIȚIA „PESTE NEMĂRGINIREA TIMPULUI”, MIHAI EMINESCU, 175 DE ANI DE LA NAȘTERE: VALORIFICĂRI PEDAGOGICE

dr. Rodica SOLOVEI, UPS „Ion Creangă”, Chișinău
Muzeul Național al Literaturii Române, Chișinău
ORCID: 0009-0000-1818-3333
Mirela IURII, muzeograf,
Muzeul Național al Literaturii Române, Chișinău

Rezumat: *Expoziția reprezintă un important produs muzeal prin care instituția de cultură transmite mesajul său către publicul vizitator. Pentru ca mesajul să fie cu impact valoric, este imperios necesar ca expozițiile să ofere un spațiu prolific de comunicare persuasivă și de interrelaționare activă cu cei prezenți.*

Specialiștii Adina Candrea și Florin Nechita evidențiază trei tehnici de comunicare interpretativă în cadrul expozițiilor: comunicarea descriptivă, comunicarea interactivă și comunicarea senzorială. Prin comunicarea interactivă, publicul vizitator este implicat cel mai mult în prezentarea expozițiilor, fiind solicitat să răspundă la întrebările adresate de către ghid și să participe la diverse activități practice.

Expoziția omagială „Peste nemărginirea timpului”, Mihai Eminescu, 175 de ani de la naștere, de la Muzeul Național al Literaturii Române, cuprinde o paletă vastă de exponate: exegeze eminesciene, cele 24 de volume cu manuscrisele „din cufăr” ale lui Mihai Eminescu, facsimilate, chipul poetului oglindit în filatelie, cartofilie și numismatică, ilustrații de carte eminesciană, creații vizual-plastice etc.

Expoziția dată reprezintă un mediu cultural al cărui potențial educativ poate fi folosit inclusiv în perspectiva realizării unor prevederi curriculare la disciplinele istoria românilor și universală și limba și literatura română. În acest sens, în cadrul vizitării expoziției, elevii pot fi implicați în realizarea unor activități educaționale, cum ar fi:

- *completarea fișelor de observare;*
- *descrierea unor exponate de muzeu, conform algoritmului;*
- *analiza izvoarelor documentare cu referire la personalitatea lui Mihai Eminescu;*
- *elaborarea portretului personalității;*

- exprimarea punctelor de vedere cu referință la influența mesajului operei literare eminesciene asupra viziunii proprii despre lume;

- ateliere de scriere/ lectură/recital cu tematică eminesciană etc.

Considerăm că valorificarea unor demersuri didactice activ-participative în cadrul vizitării expozițiilor muzeale poate conduce la dezvoltarea unor competențe specifice disciplinelor de studiu istoria românilor și universală/ limba și literatura română și la apropierea de către elevi a unor valori general-umane, naționale și personale.

Cuvinte-cheie: muzeu, expoziție muzeală, curriculum, activități educaționale, valori.

Noile realități socioculturale, marcate de schimbări rapide și provocări inedite la nivel global, de impactul acestora asupra culturii și identității naționale, determină inevitabilitatea unor demersuri educative de calitate, centrate pe promovarea unui referențial axiologic autentic. Conjugarea eforturilor instituțiilor de învățământ și de cultură, în acest sens, reprezintă un deziderat major. În rândul acestora se înscriu, fără îndoială, și muzeele, care, fiind instituții educaționale prin definiție, dispun de un potențial formativ considerabil, oferind vizitatorilor oportunități optime de învățare activă.

O importanță deosebită în cadrul activităților muzeale se acordă expozițiilor, or, acestea reprezintă nu doar un spațiu al informării, ci și unul al formării/cultivării unor valori naționale și general-umane.

În funcție de modul de implicare a publicului vizitator în prezentarea expozițiilor și de transmitere a mesajului către acesta, specialiștii Adina Candrea și Florin Nechita evidențiază trei tehnici de comunicare interpretativă¹:

- comunicarea descriptivă (de obicei, se realizează prin intermediul panourilor informativ- descriptive);

- comunicarea interactivă (vizează un grad mai mare de implicare a vizitatorului; acesta nu are acces la informații într-un mod facil, ci trebuie să caute indicii, să-și pună întrebări și să găsească răspunsuri);

¹ Candrea, Adina Nicoleta și Florin Nechita. *Interpretarea și promovarea patrimoniului cultural din muzee*. Brașov, 2015, p. 88.

- comunicarea senzorială (face apel la toate cele cinci simțuri: vizual, auditiv, olfactiv, tactil, gustativ).

Considerăm că una dintre cele mai efective modalități de prezentare a expozițiilor muzeale este comunicarea interactivă cu publicul vizitator. Reușita unei astfel de comunicări se datorează faptului că ghidul poate să adapteze limbajul la particularitățile de vârstă ale vizitatorilor și, în funcție de situație, să facă unele explicații suplimentare. De asemenea, poate implica publicul vizitator în diverse activități practice, interactive.

În cele ce urmează vom relata despre unele modalități de valorizare pedagogică a expoziției muzeale „*Peste nemărginirea timpului*”, Mihai Eminescu, 175 de ani de la naștere, din cadrul Muzeului Național al Literaturii Române².

Deloc întâmplător genericul expoziției, or, *peste nemărginirea timpului*, este un vers din poezia eminesciană „Numai poetul”: *Lu-mea toată-i trecătoare/ Oamenii se trec și mor/ Ca și miile de unde,/ Ce un suflet le pătrunde,/ Treierând neconținut/ Sânul mării infinit.// Numai poetul,/ Ca păsări ce zboară/ Deasupra valurilor,/ Trece **peste nemărginirea timpului**:/ În ramurile gândului,/ În sfintele lunci,/ Unde păsări ca el/ Se-ntrec în cântări.*

Veronica Boldișor, curatoarea expoziției, menționează că atât în vitrinele verticale, cât și în cele orizontale, vizitatorii pot admira, pe parcursul întregului an 2025, ediții vechi, de la sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea, ale operelor poetului; exegeze eminesciene, vechi și de ultimă oră; cele 24 de volume, cuprinzând exhaustiv manuscrisele „din cufăr” ale lui Mihai Eminescu, facsimilate, editate recent de Academia Română și donate muzeului de la Chișinău de către MNLR București; chipul poetului oglindit în filatelie, cartofilie și numismatică; cărți de traduceri în limbi străine ale creației poetului; iar pe simeze și șevalete – numeroase ilustrații

² <https://mnl.md/2025/01/11/anul-mihai-eminescu-la-muzeul-national-al-literaturii-romane-vernizarea-expozitiei-peste-nemarginirea-timpului/>.

de carte eminesciană, precum și portrete, aparținând artiștilor plastici din Basarabia postbelică etc³.

Expoziția omagială *Peste nemărginirea timpului* reprezintă un mediu cultural al cărui potențial educativ poate fi folosit inclusiv în perspectiva realizării unor prevederi curriculare la disciplinele *istoria românilor și universală*⁴ și *limba și literatura română*⁵.

În Tabelul 1 prezentăm un referențial de activități educaționale, ce pot fi realizate la disciplinele respective, inclusiv prin valorificarea pedagogică a expoziției omagiale sus-menționate. În așa mod, elevii vor avea un real prilej de a-și dezvolta unele competențe specifice, stipulate în curriculumul la istoria românilor și universală și limba și literatura română.

³ Boldișor, Veronica. „...Peste nemărginirea timpului”: Mihai Eminescu, 175 de ani de la naștere. *Gazeta de Chișinău*, 2025, 16 ian.

⁴ *Istoria românilor și universală*. Curriculum național. Clasele V-IX. Curriculum disciplinar. Ghid de implementare. Chișinău, 2020.

⁵ *Limba și literatura română*. Curriculum național. Clasele V-IX. Curriculum disciplinar. Ghid de implementare. Chișinău, 2020.

Tabelul 1. Abordarea expoziției muzeale din perspectivă curriculară

Disciplina <i>istoria românilor și universală</i>	
Competențe specifice: istoria românilor și universală	Activități educaționale
<p>Analiza critică a informației din diferite surse, pornind de la cultura istorică, manifestând poziția cetățeanului activ și responsabil</p> <p>Valorificarea trecutului istoric și a patrimoniului cultural, manifestând respect față de țară și de neam</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Completarea fișelor de observare în cadrul vizitei la muzeu; • Descrierea unor exponate de muzeu, conform algoritmului; • Informarea despre personalitățile istorice; • Alcătuirea unei povestiri în baza vizitei la muzeu; • Exerciții de selectare și de explicare a informației din diverse surse; • Realizarea unui dialog cu un coleg despre patrimoniul muzeal; • Simularea activității unui ghid; • Relatare succintă despre vizita de studiu la muzeu; • Selectarea informației din sursele istorice pentru susținerea sau combaterea unui punct de vedere; • Realizarea unui proiect de grup, care evidențiază rolul personalităților în istorie; • Identificarea rolului unor personalități, analizând diferite surse; • Elaborarea și prezentarea portretului personalității; • Aprecierea activității personalităților din diverse domenii; • Realizarea de investigații pentru înțelegerea diversității socioculturale la nivel local, regional, național;

Disciplina <i>limba și literatura română</i>	
Competențe specifice: limba și literatura română	Activități educaționale
<p>Perceperea identității lingvistice și culturale proprii în context național, manifestând curiozitate și toleranță</p> <p>Participarea la interacțiuni verbale în diverse situații de comunicare orală, dovădind coeziune și coerență discursivă</p> <p>Producerea textelor scrise de diferit tip, pe suporturi variate, manifestând creativitate și responsabilitate pentru propria exprimare</p> <p>Integrarea experiențelor lingvistice și de lectură în contexte școlare și de viață, dând dovadă de atitudine pozitivă și interes</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Activități de cultivare a identității național-culturale; • Prezentarea oportunităților limbii române; • Exerciții de argumentare cu privire la înscrierea operei literare în sistemul de valori personale al elevului; • Exprimarea punctelor de vedere cu referință la influența mesajului operei literare asupra viziunii proprii despre lume; • Ateliere de scriere/ lectură/recital; • Analiza mostrelor de texte funcționale; • Exerciții de folosire a diverselor surse pentru realizarea unei lucrări tematiche; • Exerciții de redactare a unor lucrări, prin menționarea surselor de informare/documentare; • Evaluarea propriilor comportamente și atitudini prin raportare la un model dat; • Caracterizarea unor personalități literare/culturale; • Aplicarea regulilor studiate la producerea textului scris; • Redactarea discursului; • Exerciții de motivare a interesului pentru lecturi; • Exerciții de argumentare a preferințelor literare; • Discuții asupra lecturilor.

Luând în considerare prevederile curriculare, profesorii vor organiza vizitarea expoziției, însă activitatea în cauză va fi cu un impact semnificativ asupra elevilor, dacă vor fi valorizate eficient toate cele patru etape ale unei vizite la muzeu:

1. *Pregătirea vizitei.* Această etapă prevede vizitarea și cercetarea preliminară a expoziției de către profesor, precum și discutarea cu ghidul a unor aspecte ce vizează interacțiunea, comunicarea cu elevii.

2. *Vizitarea expoziției împreună cu elevii.* În cadrul acestei etape, elevii vor asculta activ expunerea ghidului, vor examina/cerceta vitrinele cu exponate. Profesorul și ghidul vor adresa elevilor întrebări, astfel încât aceștia să facă legătură între cunoștințele acumulate la orele de istoria românilor și universală/ limba și literatura română și elementele de noutate descoperite în cadrul expoziției. La începutul vizitei profesorul poate repartiza elevilor spre completare diverse fișe (de exemplu: fișa de vizitare a expoziției, fișa de studiere a unui exponat), iar aceștia, pe parcurs, vor colecta datele neceare. În anexele 1 și 2 sunt oferite exemple de asemenea fișe.

3. *Etapa de follow-up a vizitei:* se va desfășura în sala de clasă, după vizitarea expoziției. Elevii vor prezenta fișele completate, referindu-se în mod special la impresiile pe care le-au avut în timpul vizitei. Totodată, profesorul va solicita elevilor să decidă ce produse ar putea elabora care să prezinte, într-o formă sintetizată, personalitatea lui Mihai Eminescu, ca rezultat al vizitării expoziției muzeale (de exemplu: poster, prezentare PPT/Canva, portretul personalității, fișă de personaj, proiect de cercetare, portofoliu tematic, sondaj de opinii, material video etc.). Elevii vor fi familiarizați cu criteriile de evaluare și termenul de realizare, urmând să prezinte produsele la orele de istoria românilor și universală/ limba și literatura română sau în alt context educațional.

4. *Etapa de diseminare a rezultatelor* de asemenea este foarte importantă, deoarece elevii înțeleg că ceea ce au realizat nu înseamnă doar efectuarea unor sarcini de lucru la disciplinele de studiu, ci reprezintă o valoare socială, cu efecte benefice asupra altor persoane.

Astfel, profesorul va decide împreună cu elevii ce ocazii pot fi create pentru ca aceștia să relateze altor colegi și membri ai comunității despre experiența obținută și trăită în cadrul muzeului (de exemplu: organizarea unei conferințe tematice cu participarea mai multor invitați, inaugurarea unei expoziții tematice în holul școlii, prezentarea produselor în cadrul săptămânii limbii române/a istoriei, publicarea articolelor în ziarul/ pe site-ul instituției școlare ș.a.)

Prezentam în continuare două situații didactice la disciplinele *istoria românilor și universală*, clasa a IX-a și *limba și literatura română*, clasa a IX-a, care pot fi valorizate inclusiv prin vizitarea expoziției comemorative *Peste nemărginirea timpului*.

Disciplina: *Istoria românilor și universală*

Unitatea de învățare: CULTURA ÎN PERIOADA MODERNĂ (1850-1914)

Conținuturi curriculare

- Învățământul, literatura, muzica, arhitectura, arte plastice.
- Cultura în Vechiul Regat.

Unități de competențe ce pot fi dezvoltate elevilor ca rezultat al vizitării expoziției:

- Caracterizarea rolului personalităților istorice marcante în baza surselor.

- Cercetarea obiectelor de patrimoniu din localitate și din țară.

Activități de învățare/produse care pot fi realizate de elevi în contextul vizitării expoziției

- Completarea fișelor de vizitare a expoziției (vezi **Anexa 1**).
- Completarea fișelor de studiere a unui exponat de muzeu (vezi **Anexa 2**).
- Elaborarea fișelor de personaj (vezi **Anexa 3**).

Disciplina: *Limba și literatura română*
Teme generice: PATRIA ȘI LIMBA ROMÂNĂ
ARTISTUL ȘI ARS POETICA

Conținuturi curriculare

- Patrimoniul cultural național.
- Valori naționale într-o vitrină a lumii.
- Personajul literar și personalitatea istorică.

Unități de competențe ce pot fi dezvoltate elevilor ca rezultat al vizitării expoziției:

- Aprecierea valorilor naționale din perspectiva limbii, a patrimoniului și a apartenenței etnoculturale.
- Integrarea experiențelor de lectură în contexte școlare și de viață.
- Raportarea textelor literare și nonliterare la propriile experiențe de viață și de lectură.

Activități de învățare/produse care pot fi realizate de elevi în contextul vizitării expoziției

- **Atelier de scriere/lectură.**
- Completarea grilei lui Quintilian (**Anexa 4**).
- Discuții dirijate în baza operelor lirice eminesciene și a creațiilor vizual-plastice.
- Elaborarea unui referențial de întrebări pentru un interviu imaginar cu scriitorul.
- Completarea graficului învățării (**Anexa 5**).
- Completarea jurnalului de reflecții (**Anexa 6**).

Întrucât expoziția omagială *Peste nemărginirea timpului* cuprinde o paletă variată de exponate de artă plastică și fotografie, este foarte important ca profesorii să reactualizeze cu elevii, până la vizitarea expoziției, algoritmul de studiere a unor astfel de creații vizual-plastice, ca ulterior să-l utilizeze calitativ.

De exemplu, examinând compoziția – portret *Eminescu în ospetie la Creangă* (vezi **Anexa 7**), de Mihai Greco, sau *Arborele Eminescu* (vezi **Anexa 8**) de Aurel David, elevii vor fi încurajați să valorifice nu doar domeniile de *receptare* a operei și *exprimare* de idei, dar și cele

de *apreciere și transfer*. Dacă primele două domenii vizează observarea mediului de artă și generarea unor idei în baza celor văzute, atunci ultimele solicită aprecierea operei de artă, prin exersarea abilităților de utilizare a vocabularului artistic și transpunerea/ transferarea celor explorate spre alte contexte educaționale/sociale/culturale.

După o discuție prealabilă cu profesorul, ghidul ar putea solicita elevilor să examineze atent imaginile și să răspundă la un set de întrebări, cu diferit grad de complexitate.

În Tabelul 2 prezentăm o listă de posibile întrebări, ghidul fiind în drept să le selecteze, în funcție de context, pe cele mai adecvate și mai relevante pentru grupul de vizitatori.

Tabelul 2. Referențial de întrebări în baza creațiilor de artă plastică

<ul style="list-style-type: none"> - Cum se numește lucrarea? - Cine este autorul? - Care este subiectul? - Când a fost realizată imaginea? În ce secol? În ce an? - Ce observi în prim-plan? - Ce observi în planul secundar? - Acțiunea reprezentată în imagine se desfășoară în trecutul apropiat sau în trecutul îndepărtat? - Ce vârstă crezi că au personajele? - Ce calități crezi că au personajele? - Prin ce se deosebește personajul dat de alte personaje? - Descrie portretul fizic/moral al personajului. - Identifică emoțiile personajului din imagine. - Cum crezi, ce moment important din viața personajului reprezintă imaginea dată? 	<ul style="list-style-type: none"> - Ce mesaj transmite imaginea? - Ce ți se pare neobișnuit în această imagine? Argumentează. - Ce sentimente îți transmite această imagine? - Ce putem învăța din imaginea dată, din situația prezentată în imagine? - Ce a dorit artistul să demonstreze? - Ce instrumente, material și tehnici a utilizat autorul? - Ce elemente conține imaginea? - Care elemente ale imaginii ți se par mai importante? De ce? - Cum crezi, unde poate avea loc acțiunea din imagine? - Ce opinie ai despre această lucrare? De ce? - Ce emoții îți trezește lucrarea data? De ce?
--	---

O sursă importantă pentru studierea unei personalități este fotografia (**vezi Anexa 9**). Prezentând și relatând elevilor despre fotografiile etalate în cadrul expoziției, ghidul împreună cu profesorul ar putea să le propună următoarea sarcină de lucru⁶:

- Selectați o fotografie din cadrul expoziției, la libera alegere.
- Elaborați un pașaport istoric interpretativ al fotografiei, conform algoritmului:

algoritmului:

-Sursă (cui îi aparține fotografia?) _____

- Anul realizării _____

- Numiți personalitatea/ evenimentul la care face referință fotografia _____

- Descrieți emoțiile transmise de fotografie _____

- Comparați informația sugerată de fotografie cu cunoștințele anterioare despre personalitatea data/ evenimentul dat.

- Ce ați aflat nou, analizând fotografia?

- Formulați un argument pentru afirmația: *Fotografia – sursă istorică veridică pentru studierea unei personalități istorice/ de cultură.*

În concluzie, reiterăm că expoziția reprezintă un important produs muzeal prin care instituția de cultură transmite mesajul său către publicul vizitator. Pentru ca mesajul să fie cu impact valoric, este imperios necesar ca expoziția să ofere un spațiu prolific de comunicare persuasivă și de interrelaționare activă cu cei prezenți.

Expoziția „*Peste nemărginirea timpului*”, *Mihai Eminescu, 175 de ani de la naștere* reprezintă un cadru adecvat inclusiv din perspectiva realizării unor prevederi curriculare la disciplinele *istoria românilor și universală și limba și literatură română*. În acest context, o importanță deosebită o are proiectarea unor sarcini de lucru pentru elevi, care să vizeze implicarea acestora nu doar în descoperirea noilor informații, ci și în însușirea unui referențial valoric autentic.

⁶ Adaptare după Solovei, Rodica și Eugenia Negru. Valorificarea etapei Extindere în învățarea istoriei. Studiu de caz: Deportările staliniste din RSS Moldovenească. *Didactica Pro.* 2020, nr. 1(119), p. 47.

Anexa 1

FIȘA DE VIZITARE A EXPOZIȚIEI COMEMORATIVE

1. Cum se numește expoziția? De ce? _____
2. În urma relatării ghidului și a examinării expoziției muzeale, răspundeți următoarelor cerințe:
 - a) numiți 3-4 informații referitoare la biografia scriitorului:

 - b) enumerați cel puțin 4 tipuri de exponate muzeale:

 - c) identificați trei exponate care pentru voi au o încărcătură emoțională mare.
Argumentați alegerea. _____
3. Ce ați aflat nou despre personalitatea scriitorului comparativ cu cele învățate la lecție?

4. Descrieți în trei-patru enunțuri impresiile pe care vi le-a lăsat expoziția. _____

Anexa 2

FIȘA DE STUDIERE A UNUI EXPONAT

1. Denumirea exponatului _____
 2. De ce ați selectat acest exponat? _____
 2. Ce vechime are? _____
 3. Ce tip de informație conține exponatul? _____
 4. Care este utilitatea exponatului? _____
 5. De ce date/informații ați mai avea nevoie pentru a înțelege mai profund semnificația exponatului? _____
 6. Ce impresii v-a lăsat exponatul? De ce? _____
-

Anexa 3

PLANUL FIȘEI DE PERSONAJ

1. Date biografice
2. Portret literar
3. Portret moral
4. Aprecieri/ referințe ale oamenilor politici/de cultură
5. Aprecieri personale
6. Surse studiate

Anexa 4

GRAFICUL ÎNVĂȚĂRII

Ce ai aflat nou în cadrul expoziției?	Expune-ți părerea!	Unde vei putea utiliza informația pe care ai aflat-o la expoziție?

Anexa 5

GRILA LUI QUINTILIAN

Întrebări	Răspunsul propriu	Răspunsul colegului

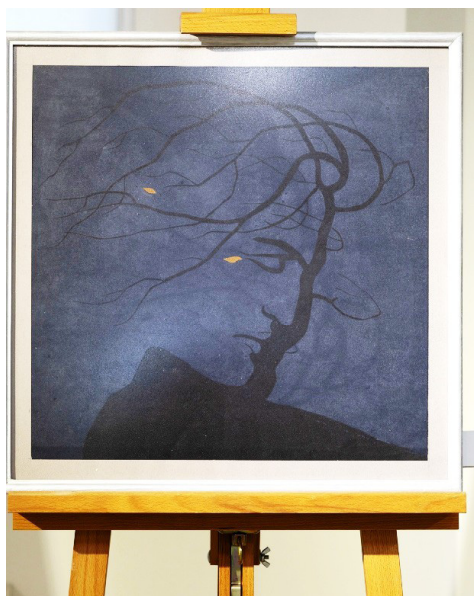
Anexa 6

JURNALUL DE REFLECȚII

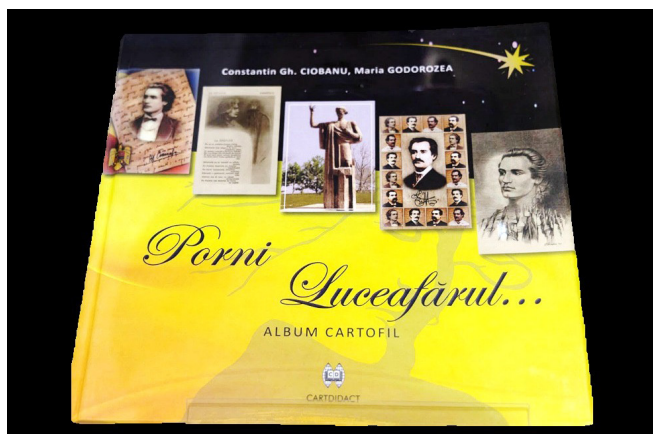
	Înainte de vizitarea expoziției	După vizitarea expoziției
Sentimente		
Gânduri		
Ce impact a lăsat asupra mea această expoziție? (scrie răspunsul în coloana a treia).		

Anexa7. Mihai Grecu. Eminescu în oșteție la Creangă

Anexa 8. Aurel David. Arborele Eminescu

Anexa 9

BIBLIOGRAFIE

1. Limba și literatura română : Curriculum national : Clasele 5-9 : Curriculum disciplinar : Ghid de implementare / alcătuitor: Ion Guțu ; coordinator. Angela Cutasevici [et al.]. – Chișinău : Lyceum, 2020. – 176 p. – ISBN 978-9975-3437-3-2.
2. BOLDIȘOR, Veronica. „...Peste nemărginirea timpului?”. Mihai Eminescu, 175 de ani de la naștere / Veronica Boldișor // Gazeta de Chișinău. – 2025. – 16 ian.
3. CANDREA, Adina. Interpretarea și promovarea patrimoniului cultural din muzee / Adina Candrea. – Brașov : Editura Universității Transilvania din Brașov, 2015. – 199 p.
4. Istoria românilor și universal : Curriculum national : Clasele 5-9 : Curriculum disciplinar : Ghid de implementare. – Chișinău : Lyceum, 2020. – 128 p.
5. SOLOVEI, Rodica. Valorificarea etapei Extindere în învățarea istoriei. Studiu de caz : Deportările staliniste din RSS Moldovenească / Rodica Solovei, Eugenia Negru // Didactica Pro. – 2020. – Nr 1 (119). – P. 42-49.

EX-LIBRIS EMINESCU ÎN CREAȚIA UNOR GRAFICIENI CONTEMPORANI

Valeriu HERȚA,
președinte al Asociației de Caligrafie „Dacia”,
asistent, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”

Rezumat: Chipul și opera lui Eminescu și-au găsit numeroase realizări și reflecții în cele mai diverse domenii ale universului artelor plastice – pictură, grafică, sculptură, numismatică, filatelie, medalistică. Eminescu în ex-libris este o temă, care necesită un studiu minuțios și ar dura și un timp mai îndelungat, deoarece arealul de studiu s-ar referi nu doar la România și Republica Moldova, dar și la țările învecinate. La moment, nu se cunoaște o cercetare în acest sens. În această prezentare, autorul abordează următoarele aspecte: a) importanța apariției unui studiu despre chipul și opera lui Eminescu în ex-libris; b) ex-librisul portret și ex-librisul cu subiecte din opera poetului; c) creatori de ex-libris la tema Eminesciana în Moldova și România; d) Asociația Română de Ex-libris AREL și abordarea temei în concursuri de ex-libris.

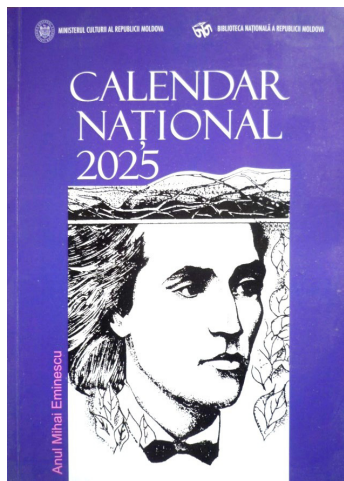
Cuvinte-cheie: Mihai Eminescu, arta ex-librisului, Asociația Română de Ex-libris AREL.

Ex-libris – o mică lucrare grafică ce are ca subiect o imagine și text sau numai text ce determină apartenența unei cărți sau a unei biblioteci. *Eminescu în ex-libris* este o temă care necesită un studiu minuțios și ar dura și un timp mai îndelungat, fiindcă arealul de studiu s-ar referi nu numai la România și Republica Moldova, dar și la țările învecinate. În prezent, nu se cunoaște o cercetare în acest sens, de aceea, consider că informațiile de față vor fi necesare pentru cercetatorii și creatorii de ex-libris.

Spre comparație, în arta plastică tema *Eminescu* este destul de prezentă, s-au făcut numeroase opere în sculptură, pictură, grafică. Artiști ce au recurs la subiectul Eminescu în ex-librisul din

Republica Moldova: Vitalie Coroban, Valeriu Herța, Vasile Sitari. Artiști din România: Ovidiu Petca – Cluj, Mircea Dumitrescu, Ursache A. M. – București, Vasile Vasinc, Alexandru Radulescu – Alba Iulia, Margaret Simo – Arad, Emil Moritz – Cluj-Napoca, Daniela Pașca – Aninoasa, Adrian Grecu, Octavian Vinătoru, Nașcu Vasile – Baia Mare, Voichița Badeliță – Suceava, Carmen Muntean-Horezu, Emina Popovici Sinicolau-Mare, Ștefănescu D., Abălașei D. C.-Brăila, Coman Al. – Târgoviște, Ion Lăzureanu – Bacău, Franz Illi. Vilmos Szabo-Zaláu.

Daca ar fi să analizăm toate lucrările ex-libris la tema Eminescu, trebuie să constatăm că ele se clasifică în doua categorii determinante. Prima și cea mai interesantă, dar și tehnic mai greu de realizat, este ex-librisul-portret, care cere de la grafician să fie un bun desenator. Și a doua, ex-librisul ce are ca subiect imagini inspirate din creația poetului sau, în cazul creării din elemente abstracte, reprezintă o compoziție ce tinde să transmită starea poetică a operei eminesciene.

Prezentăm situația din domeniu înainte de declarația de independență a Republicii Moldova. În anul 1974, a fost fondată Asociația Unională a Bibliofililor din URSS, cu organizații similare în republicile unionale. În RSSM, exista, pe lângă Biblioteca Națională a Republicii Moldova (BNRM), pe atunci Biblioteca „Nadejda Krupskaja”, Societatea Științifică de Bibliofilie și Ex-libris „Paul Mihail” din Moldova, condusă la acel moment de regretatul Alexei Rau, ex-directorul BNRM. În cadrul societăților exista Secția de ex-libris, care, în perioada

1977-1989, a fost condusă de Grigori Bosenko. Până în 1982 nu am atestat lucrări ex-libris cu tematică națională, cu excepția unui ex-libris „Guguță”, creat de S. Gorbuli. Anul 1989 a fost declarat Anul Eminescu și am început să concep subiectul unui ex-libris cu chipul lui Eminescu. Eram conștient de responsabilitatea ce mă

aștepta și am început cu analiza portretelor create anterior și anume portretul creat de Isai Cârmu, Gheoghe Vrabie, Ligia Macovei; Eminescu – Arbore de Aurel David este o opera originală și desavârșită. Am hotărât că nu va fi un simplu portret, dar ceva mai deosebit, de aceea am omis un pic din partea de sus a capului și am introdus un mănunchi din ramuri uscate, ce ar induce momentele de suferință din viața sa. Mănunchiul din frunze din partea dreaptă ne amintește despre natura ce a fost reflectată în versurile sale. Deja însușisem tehnica acvaforte și am început linie cu linie, punct cu punct; cel mai dificil a fost faptul că a trebuit ca imaginea să fie desenată ca imagine negativ. Acest ex-libris a obținut Premiul I la Concursul de Ex-libris din Oradea, 1991, ulterior, această imagine a fost solicitată pentru o cartolină emisă de Poșta Moldovei în anul 2020, a urmat coperta „Calendarului național 2025”.

În 1989, personal am dedicat Eminescianei câteva ex-librisuri, dar primul ex-libris Eminescu l-am creat în 1988, și acesta a fost un omagiu adus poetului. Este realizat în tehnica acvaforte pe zinc, dar la imprimare am combinat tiparul înalt cu tiparul adânc.

Opus 33.

Concepție timbru Eminescu

În același an 1989, am realizat altă lucrare, și anume *Ex-libris Anul Eminescu*, realizată în tehnica acvaforte, compoziția este pe verticală, formată din elemente vegetale împletite.

Anul Eminescu a fost benefic în sens creativ, tocmai am însușit tehnica acvaforte, dar în aceeași perioadă experimentam și alte tehnici, astfel m-a interesat tehnica mezzotinta, care permite modelarea clarobscur a unor detalii sau chiar a unor suprafețe mai mari. Tot în această perioadă, unele biblioteci anunță concursuri de

ex-libris tematice (Biblioteca Județeană Bihor, cu sediul la Oradea, și Biblioteca Județeană Bacău). Compozițiile lucrărilor se încadrează într-un cerc cu diametrul de 10 cm.

Ex-librisuri cu compoziții în cerc, mezzotinta și linogravură

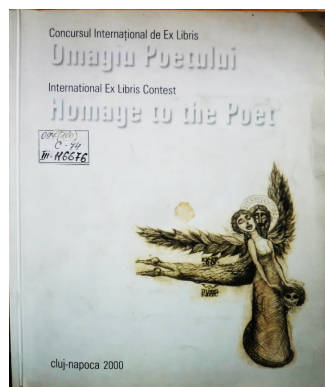
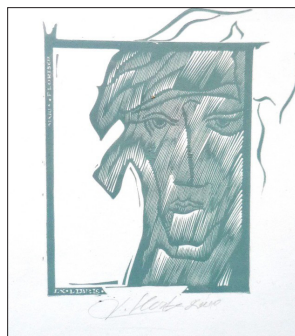
Ar fi interesant să vedem ceva din partea tehnică a creației unui ex-libris, de aceea și vă demonstrez matricea unui ex-libris, dar și setul personal de instrumente pentru gravură în masă plastică,

linogravură și xilogravură. Este o lucrare dedicată Lucefărului, dar, cu regret, nu am găsit imprimarea. Subiectul Lucefărului este abordat de mai mulți graficieni.

Biblioteca Județeană „Octavian Goga”, Cluj/Fondul de Grafică modernă împreună cu Fundația Culturală Bienala Internațională de Grafică, Cluj, Fundația „Mihai Eminescu”, Cluj-Napoca, Revista „Cetatea Culturală”, Cluj-Napoca, Asociația Română pentru Ex-libris,

Muzeul Etnografic al Transilvaniei Cluj-Napoca au organizat, în anul 2000, un concurs internațional de ex-libris „Omagiu Poetului”, 93 pag., Editura Charmides. Coordonator al concursului a fost Ovidiu Petca, au participat graficieni din 28 de țări.

BIBLIOGRAFIE

1. Concursul Internațional de Ex-libris „Omagiu Poetului”: 27 iunie-17 iulie 2000 : Catalogul expoziției / coordonator: Ovidiu Petca ; traducere în lb. engleză: Elena Iuga. – Cluj-Napoca : Charmides, 2000. – 93 p.: il. – ISBN 973-97788-6-0.
2. CECAN, Svetlana. Valori bibliofile cu supralibros și ex-libris în colecția Bibliotecii Științifice USARB / Svetlana Cecan, Elena Cristian. [Resursă

- electronică]. – URL: <https://www.slideshare.net/libruniv/svetlana-cecan-elena-cristian-valori-bibliofile-cu-supralibros-i-exlibris-n-colecia-bibliotecii-tiinifice-usarb-81453032> (accesat: 30.05.2025).
3. Creatori de ex-libris basarabeni : mic dicționar / Lidia Kulikovski, Valeriu Herța ; coordinator: Genoveva Scobioală. – Chișinău : Magna-Princeps, 2011. – 170 p.: il.
 4. CRISTIAN, Elena. Cărți cu autograf, dedicații, Ex-libris și supralibros în colecțiile Bibliotecii Științifice a Universității de Stat „Alecu Russo”, Bălți / E. Cristian // Magazin bibliologic. – 2017. – Nr 3/4. – P. 112-124.
 5. Ex-libris Românesc : revistă. – Oradea, 2002. – Nr 11.
 6. KRAVCENKO, Vladimir. Colecții de ex-libris ale Bibliotecilor Naționale din România și Republica Moldova / Vladimir Kravcenko // Patrimoniul cultural : cercetare, valorificare, promovare, Ed. a 13-a, 27-28 mai 2021. – Chișinău : Institutul Patrimoniului Cultural, 2021. – P. 68.
 7. VIERU, Domnita-Maria. Tehnici și tehnologii grafice / Domnita-Maria Vieru // Arts & Desing : Conferință internațională (2010 ; Chișinău). Arts&Desing : Materialele conferinței internaționale, 26 februarie-27 martie 2010. – Chișinău : Editura ULIM, 2011. – P. 108-119.

EMINESCIANA ÎN ARTA PLASTICĂ MOLDOVENEASCĂ DIN PERIOADA ANILOR 1954-2024: STUDIU DE CAZ ÎN BAZA COLECȚIILOR BNRM

Rodica BALEANU,
șefa secției Arte și hărți,
IP Biblioteca Națională a Republicii Moldova

Rezumat: *Ilustrația operei lui Mihai Eminescu a cunoscut o evoluție complexă în spațiul dintre Prut și Nistru. După Al Doilea Război Mondial, când Basarabia a fost anexată la URSS, creația eminesciană a fost interzisă timp de un deceniu. Politicile editoriale din RSSM la acea perioadă cu privire la clasicii literaturii române au fost puternic influențate de ideologia comunistă, având ca principal scop consolidarea identității sovietice și distanțarea culturală de România.*

Adaptarea unor plasticieni moldoveni din acea perioadă, formați în mari centre culturale europene și influențați de curentele moderniste, la procedeele realismului social, a fost un proces destul de complicat.

Printre artiștii plastici basarabeni care au contribuit prin activitatea sa la păstrarea și promovarea operei eminesciene în spațiul basarabean, sunt Isai Cârmu, Filimon Hămuraru, Igor Vieru, Aurel David, Gheorghie Vrabie ș.a. Ei au reușit să creeze imagini simbolice, expresive, care să apropie cititorul de universul poetic al lui Eminescu.

Cuvinte-cheie: *Mihai Eminescu, ilustrație de carte, grafica de carte, arta plastică moldovenească.*

Secția Arte și hărți este una dintre subdiviziunile structurale Sale IP Biblioteca Națională a Republicii Moldova. Misiunea de bază a secției constă în identificarea, dezvoltarea, organizarea, conservarea, comunicarea și punerea în valoare sub multiple forme a patrimoniului documentar național și universal în domeniul artelor în scopul susținerii informării, studiului, cercetării și educației.

Pentru a valorifica și a promova patrimoniul național material, secția organizează un șir de activități și servicii de bibliotecă: *Salonul*

de Artă, în cadrul căruia se organizează vernisaje ale lucrărilor de artă, autorii cărora sunt artiști plastici formați, de talie națională și internațională, dar și studenți, elevi ale instituțiilor de învățământ cu profil Artă; lansări de carte; mese rotunde; seri de creație; seminare teoretico-practice etc.

De o popularitate în rândul utilizatorilor și a oaspeților Bibliotecii se bucură expozițiile de publicații. În acest context, în cadrul Zilei Naționale a Culturii, am organizat o expoziție de publicații „*Eminesciana în creația artiștilor plastici basarabeni*”, în cadrul căreia au fost expuse 110 exemple (?) de documente din colecțiile Bibliotecii Naționale, ce reflectau opera eminesciană în grafica și ilustrația artiștilor plastici basarabeni, tipărite la Chișinău între anii 1954-2023.

Cercetătoarea în domeniul artelor, V. Rocaciuc, în lucrarea sa *Narațiune și simbol în grafica de carte moldovenească 1945-2010* (2021), face o analiză amplă a evoluției graficii de carte și explică diferența noțiunilor de „grafică de carte” și „ilustrație de carte”. *Grafica de carte* este un gen al artelor plastice, care își subordonează procedeele artistice reflectării conținutului unei cărți. *Ilustrația de carte*, fiind un gen al graficii, prin care se prezintă tipuri sau momente esențiale ale unui text literar și având, uneori, și rol ornamental [9, p. 7]. Cu alte cuvinte, prin *ilustrație de carte* se înțelege imaginea care însoțește textul, în condiții tipografice asemănătoare cu acesta.

Ilustrația sau *grafica de carte*, ca proces artistic, în spațiul basarabean, s-a format în primii ani ai secolului al XIX-lea. Pictura și sculptura s-au bazat pe tradițiile artistice anterioare într-o măsură mai mare decât grafica. Adaptarea unor plasticieni moldoveni din acea perioadă, formați în mari centre culturale europene și influențați de curentele moderniste, la procedeele realismului social a fost complicată. Grafica de carte, ca gen al artei grafice moldovenești, a fost o provocare pentru graficieni. Încep să ilustreze cărți Leonid Grigorașenco, Evghenii Merega, Boris Șirocorad, scenograful Boris Nesvedov, dar, având foarte puține cunoștințe specifice acestui gen, ilustrațiile erau modeste și nu întotdeauna era reflectată interpretarea

plastică a textului. Dacă primele cărți tipărite probează un arsenal destul de modest de procedee poligrafice, relatează Raisa Aculova în lucrarea *Grafica de carte moldovenească* (1986), apoi în perioada menționată apar ediții ornate nu numai cu coperte ilustrate, ci și cu ilustrații la text [1, p. 6].

În a doua jumătate a anilor '60 (secolul al XIX-lea), se formează un grup de ilustratori profesioniști, pregătiți în instituții de învățământ superior (Leningrad, Kiev, Lvov) de specialitate (Ilie Bogdesco, Leonid Beleaev, Boris Brânzei, Gheorghe Vrabie, Alexei Colîbneac, Isai Cîrmu, Petru Mudrac etc.). În această perioadă ia amploare activitatea editorială, crește nivelul de cultură al populației și, în paralel, se lărgeste spectrul căutărilor de creație ale ilustratorilor de carte.

Istoria activității editurilor în perioada sovietică este parte integrantă a dezvoltării graficii de carte moldovenești. Conform documentelor de la Agenția Națională a Arhivelor, la 8 ianuarie 1925, a fost deschisă „Editura de Stat a Moldovei” la Balta. Aceasta mai târziu (1929) trece la Tiraspol, iar în 1940 – la Chișinău. În anul 1946, la Chișinău, se deschide Editura „Școala Sovietică”. În 1959, este fondată editura „Știința” a Academiei de Științe a Moldovei [3].

Politicile editoriale din această perioadă erau expuse unei cenzuri dure. Conținutul cărților era monitorizat de organele de cenzură. În primul rând, sunt permise pentru a fi publicate lucrările scriitorilor moldoveni în care se glorifică viața, transformările socialiste ale satului și orașului, eroismul oamenilor sovietici. Până la 1950, școlile moldovenești nu dispuneau de programe școlare și manuale originale, iar problema studierii clasicii literaturii moldovenești a fost soluționată abia în anul 1952, fapt ce a dat posibilitate editurii „Școala sovietică” să înceapă editarea manualelor școlare și a materialelor didactice necesare pentru școala națională. Editura „Școala sovietică” inaugurează, în 1957, colecția de serie „Biblioteca școlarului”. Astfel, numărul de cărți pentru copii crește substanțial, acestea fiind repartizate în instituțiile de învățământ de pe întreg teritoriul țării.

Valentina Ursu, în lucrarea *Politica culturală în RSS Moldoveneas-*

că, 1944-1956 (2014), menționează că, până în anul 1952, „editurile din Moldova nu publică nicio creație, nicio poezie, niciun vers ce ar aparține clasicilor literaturii române”. Totuși, problema moștenirii literare naționale se află permanent în vizorul oamenilor de artă din Moldova. Uniunea Scriitorilor din Moldova se adresează către CC al PCM să se permită studierea problemei moștenirii clasice și a limbii literare în Moldova prin editarea operelor scriitorilor români: C. Negruzzi, C. Stamati, I. Creangă, I. Neculce, Gr. Ureche, M. Costin, D. Cantemir, V. Alecsandri etc. [14, p. 80].

În urma dezbaterilor de la forumul organizat de AȘ din URSS și a Filialei moldovenești din anul 1951, la editura „Școala sovietică” au apărut culegerile operelor alese ale scriitorilor: A. Donici – în anul 1952; C. Negruzzi, C. Stamati, I. Creangă – în 1953; I. Sirbu, A. Mateevici, V. Alecsandri, M. Eminescu – în 1954; A. Russo – în 1955; N. Milescu-Spătaru, I. Neculce, A. Hâjdău, B. P. Hasdeu – în anul 1956 [14, p. 81].

Biblioteca Națională a Republicii Moldova deține în colecțiile sale câteva exemplare din opera lui Mihai Eminescu, editată la Chișinău, în anul 1954, în tiraj de 10 000 de exemplare. Volumul este prefăcut

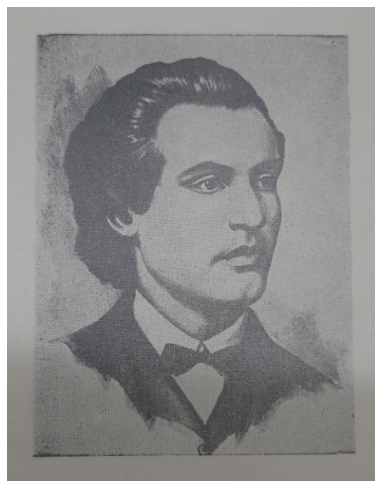

Fig. 1

de alcătuitoarea și redactorii A. Borșci și R. Portnoi, sub îngrijirea redactorului de ilustrații V. Stiopin. Peste doi ani, în 1956, apare a doua ediție a volumului de *Poezii* cu prefața lui R. Portnoi, în prezentarea grafică a lui A. Colosov, sub redacția ilustrațiilor lui E. Meregă, în tiraj de 15 000 de exemplare. Alburile *Poezii*, edițiile din anul 1954 și 1956, au portretul lui Eminescu în anii de tinerețe pe pagina de titlu (Fig. 1), au coperta ornată, foaia de titlu are ornament color – roșu și negru, sunt ilustrate

cu câteva elemente grafice paginile care despart capitolele *Poezii* și *Postume*, câteva pagini au frontispiciu și sfârșitul capitolului este marcat, la fel, cu elemente grafice.

Tot în anul 1956, apare și volumul *Proză*, cu prezentarea grafică a lui A. Colosov și sub îngrijirea redactorului de ilustrații E. Merega. Volumul apare în două ediții a câte 10 000 de exemplare, coperta unei ediții este de culoare albastră și a celei de a doua ediție de culoare verde, cu același ornament ca și edițiile din 1954, foaia de titlu are același ornament al ediției din 1954, color (roșu și negru), dar portretul este al poetului Mihai Eminescu deja matur (Fig. 2). Se repetă aceleași elemente grafice pe paginile de titlu, câteva pagini au frontispiciu și ultima pagină a fiecărei proze.

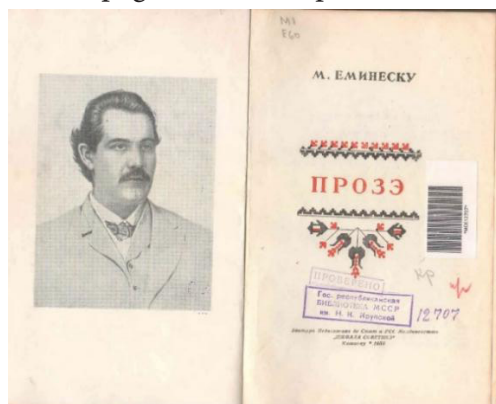

Fig. 2

Și aici vreau să atrag atenția la elementele grafice, vin doar cu câteva imagini, dar cu recomandarea celor interesați mai detaliat să consulte cartea doamnei Varvara Buzilă *Retică vestimentară: cămașa cu altiță* (2022) (Fig. 3, 4) [5, p. 70]. Motivele de pe portul tradițional românesc sunt inspirate din viață și din natură, sunt niște simboluri prin care oamenii au comunicat din Antichitate până la apariția scrisului. Și cum Eminescu în opera sa a cântat viața și natura, intuiesc că redactorul artistic, responsabil de ediție, a „înfrumusețat” cartea cu elementele tradiționale, ca un omagiu adus poetului român.

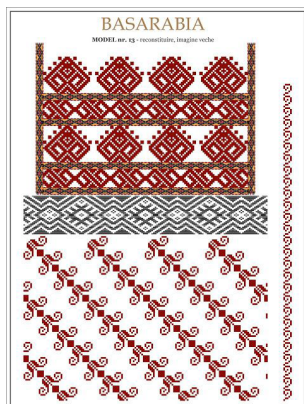

Fig. 3

Fig. 4

În anul 1957, când a fost întemeiată seria *Biblioteca școlară* la editura „Școala sovietică”, apar volumele *Luceafărul* (Fig. 5) și *Povești* (Fig. 7), deja într-un număr mai mare de tiraj – 20000 și, respectiv, 25000 de exemplare. Volumele sunt ilustrate de către G. Vlasicev și B. Nesvedov, sub redacția artistică a lui Evghenii Merega. Grafica acestor volume este un început promițător. Cum menționează Raisa Aculova, în lucrarea *Grafica de carte moldovenească* (1986), „[...] cărțile pentru copii dau unui pictor înzestrat numeroase posibilități pentru căutări și experimente, pentru exprimarea personalității sale artistice” [1, p. 6]. Atât Vlasicev, cât și Nesvedov au înfrumusețat opera eminesciană cu o grafică deosebită (Fig. 6, 8).

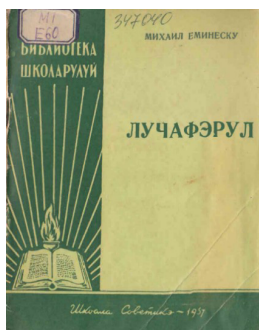

Fig. 5

Fig. 6

Fig. 7

Fig. 8

Mai târziu, în anul 1957, la Editura de Stat a Moldovei, seria *Cartea pentru toți*, apare volumul *Lirică*, sub redacția artistică a lui L. Doneț. Dar această ediție este „săracă” în ilustrație (Fig. 9, 10).

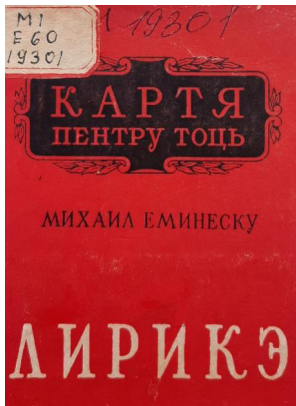

Fig. 9

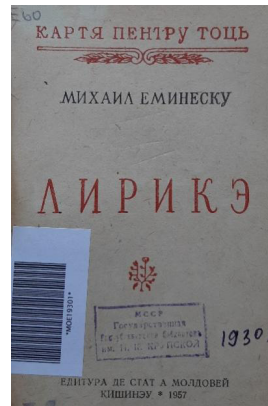

Fig. 10

La aceeași „Școala sovietică”, seria *Biblioteca școlarului*, apare ediția din 1958 a volumului *Literatură populară*, sub redacția artistică a lui B. Brânzei. Acest volum are coperta ilustrată cu simbolul seriei (Fig. 11) și câteva elemente grafice.

Fig. 11

Atât *Luceafărul*, cât și *Literatură populară*, doar la un an diferență de apariție la seria *Biblioteca școlară*, diferă atât de mult la capitolul ilustrației. Posibil să fie din lipsa resurselor materiale sau umane.

O problemă destul de gravă pentru grafica de carte, în special, și pentru arta plastică moldovenească, în general, era lipsa instituțiilor superioare de învățământ cu profil *Artă*. Autoritățile sovietice considerau inutile astfel de instituții în RSSM și optau ca artiștii plastici moldoveni să facă studiile în instituțiile de profil din alte republici ale URSS. Din aceste motive necesitățile republicii de cadre profesionale din domeniul graficii erau acoperite cu specialiști din alte republici. Acest fapt a creat o situație nefavorabilă în cadrul Uniunii Artiștilor Plastici din Moldova. Graficienii străini, formați în instituții superioare de profil, erau net superiori în ilustrația și grafica de carte și, respectiv, erau încadrați la edituri. De aici și numele pictorilor, redactorilor artistici, graficienilor implicați în editurile moldovenești, despre care noi nu găsim informație (A. Colosov, V. Stiopin, Vl. Favorski, L. Beleaev etc.). În lucrarea *Artă și ideologie. De la „realismul socialist” la „noua sensibilitate”*: 1940-2000 Vladimir Bulat, critic de artă, afirmă

în acest context: „Sigur că această concepție justifica exodul masiv al artiștilor din alte regiuni ale Imperiului Sovietic spre Chișinău, loc în care aceștia veneau cu un bagaj existențial și estetic deja format... Artiștii autohtoni constituiau către sfârșitul anilor '50 doar o treime din numărul de artiști plastici activi la acea oră” [4, p. 19].

Pe lângă lipsa de cadre profesioniste, editurile duceau o lipsă enormă și de materie primă: hârtie de tipar, diferite materiale, necesare pentru procesul de editură. Posibil să fi fost și transferul editurii de la un minister la altul: în perioada 1946-1953, editura s-a aflat sub egida Ministerului Educației al RSSM, apoi, timp de un an, a fost trecută sub Sovietul Miniștrilor la Administrația editurii, tipografiei și comerțului de carte. Din anul 1954-1959, a trecut la Ministerul Culturii al RSSM, în cadrul căruia a funcționat ca organizație independentă până în anul 1959. Dar în anul 1958, editura „Școala sovietică” a fost lichidată și în baza ei a fost fondată editura „Cartea moldovenească”. În cadrul Ministerului Culturii al RSSM, editura avea o relație de colaborare cu Uniunea Artiștilor Plastici din Moldova, Institutul de cercetări științifice școlare și alte structuri instituționale din republică [2].

Deși cadrul ideologic era strict, ilustratorii și graficienii moldoveni au reușit în această perioadă să introducă în lucrările sale elemente de identitate națională – motive populare și simboluri – adaptate la realismul socialist. Cărțile cu conținut epic sau istoric au permis transformările de trecere spre un limbaj plastic decorativ, care și-a luat nașterea din arta populară și simbolul etnic. Grafica operei eminesciene din anii '50 ai secolului trecut transmitea tonul solemn și grav, în concordanță cu statutul oficial conferit poetului în cultura sovietică moldovenească. Ilustratorii încercau să reflecte „măreția” gândirii eminesciene, concentrându-se mai puțin pe latura lirică sau romantică și mai mult pe dimensiunea filozofică sau socială a operei sale.

Începând cu anii '60 ai secolului al XX-lea, industria poligrafică din RSSM atestă o anumită dezvoltare. Graficienii moldoveni încep să mănuiască arta graficii de carte. La începutul anilor '70, accentul

În grafica de carte se pune pe individualitate, pe libertatea de expresie artistică. La fel au avut loc schimbări spre bine în plan tehnic – s-au dezvoltat mijloacele tehnice, se utilizau tehnici mixte, se combinau materiale. Acestea au îmbogățit partea semantică și emoțională a operelor. Ilustrația de carte moldovenească se evidențiază prin coloritul specific național. Respectiv, ilustrația de carte eminesciană atinge un alt nivel. În această perioadă se disting ilustratori și graficieni ca E. Simacov (Fig. 12, 13, 14), A. Colosov (Fig. 15, 16, 17), Emil Childescu (Fig. 18, 19, 20, 21, 22, 23), Filimon Hămurarul (Fig. 24, 25, 26, 27, 28), Igor Vieru, Gheorghe Vrabie, Oleg Cojocari, Isai Cârnu etc. Editura *Lumina*, Seria *Biblioteca școlară* din anii '70, publică cărțile *Împărat și proletar*, 1970 – coperta Petru Mudrac (Fig. 29); *Sărmanul Dionis*, 1976 și *Poezii și poeme*, 1977 – coperta S. Solonari (Fig. 30, 31). Dreptul de autor al copertelor pentru Serie din anii '60-'70 era al editurii (Fig. 32, 33). Edițiile *Operele alese*, în 4 volume, apărute în anul 1971, sunt prezentate grafic de Ilie Bogdesco (Fig. 34).

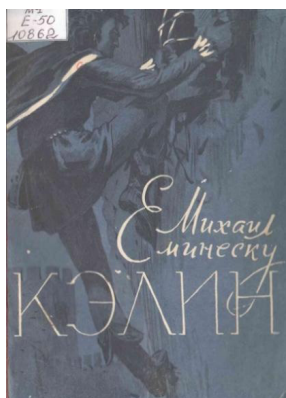

Fig. 12

Fig. 13

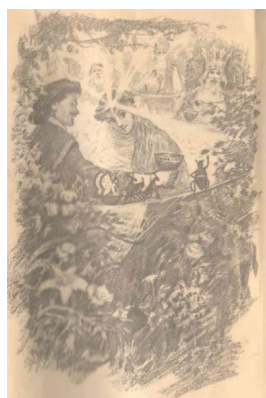

Fig. 14

Fig. 15

Fig. 16

Fig. 17

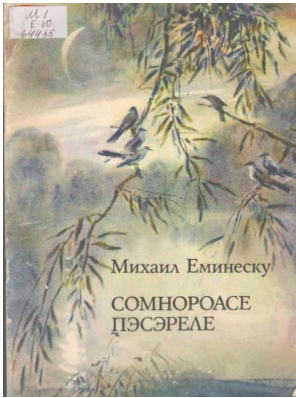

Fig. 18

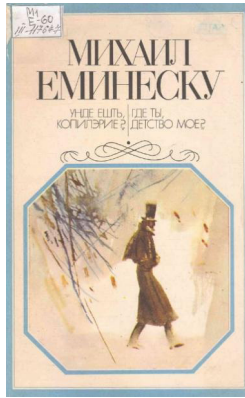

Fig. 19

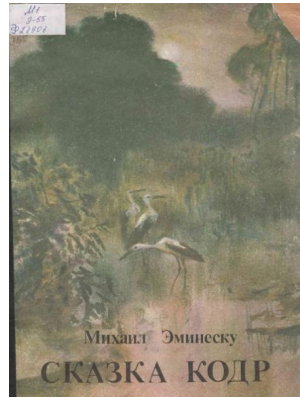

Fig. 20

Fig. 21

Fig. 22

Fig. 23

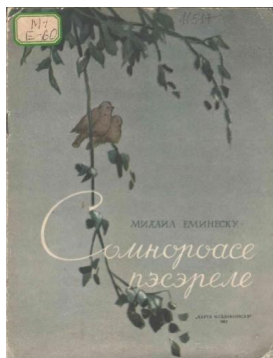

Fig. 24

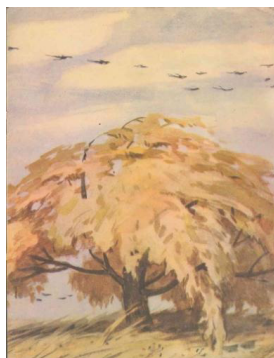

Fig. 25

Fig. 26

Fig. 27

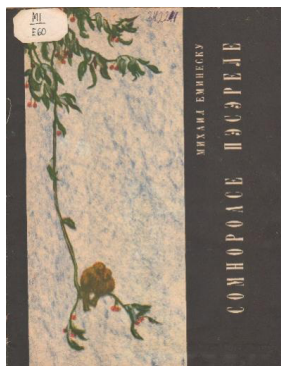

Fig. 28

Fig. 29

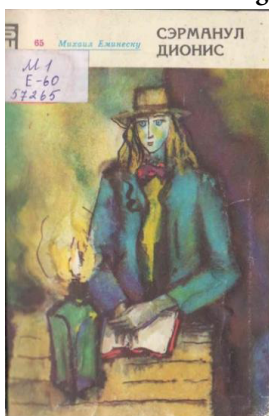

Fig. 30

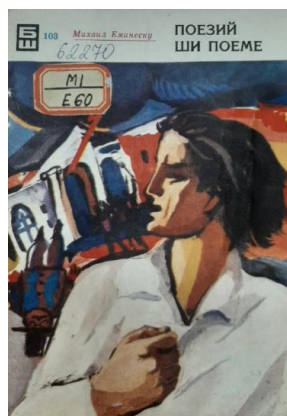

Fig. 31

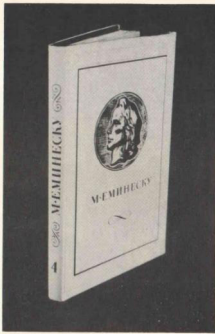

Fig. 32

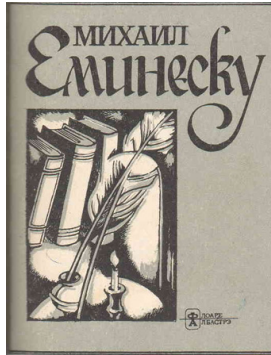

Fig. 33

Fig. 34

În grafica de carte a lui Filimon Hămuraru, C. Spănu menționează că narațiunea în calitate de element principal al sensului imaginii, alături de structura compozițională, de fiecare dată dinamică și originală, linia frământătoare neobarocă, intensitatea expresivă a caracteristicilor individuale ale personajelor reflectă o lume de o rară tensiune a disputelor interferențelor umane, exprimând un univers ideatic complex, chemat să lărgască considerabil conotațiile purtate de textul operei literare. În culegerea *Frumoasa lumii* (Fig. 35, 36) pictorul a reușit să redea lumea basmului, fantastică și fascinantă, în care conviețuiesc obiectele reale și mediul creat, unde binele învinge răul întotdeauna [11, p. 6].

Fig. 35

Fig. 36

Creația lui Igor Vieru, în general, și grafica de carte, în special, reprezintă unul dintre cele mai valoroase exemple de căutare a paradigmei naționale. Operele sale au devenit un model al esteticului în arta graficii de carte. Ilustrațiile lui Igor Vieru la lirica lui Mihai Eminescu sensibilizează prin accentuarea momentelor sociale în opera geniului literar (Fig. 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48). Desenele sale aproape monocrome sunt remarcabile printr-un lirism subtil. Coloritul rafinat, nuanțele tonale fluide creează o atmosferă poetică, imprimă naturii un farmec deosebit [9, p. 126]. Despre ediția *Poezii* din 1965 (Fig. 39, 40), care a apărut la 115 ani de la nașterea lui Mihai Eminescu, Lucia Țurcanu, în articolul *Eminescu în RSS Moldovenească. Ediții și reacții* (2025), scrie că a fost „gândit ca o ediție bibliofilă” [9, p. 126]. Stilul său este marcat de o simbioză între elementele tradiționale românești și modernismul artistic, ceea ce face ca interpretarea sa să fie atât o formă de omagiu, cât și o meditație artistică originală asupra creației poetului.

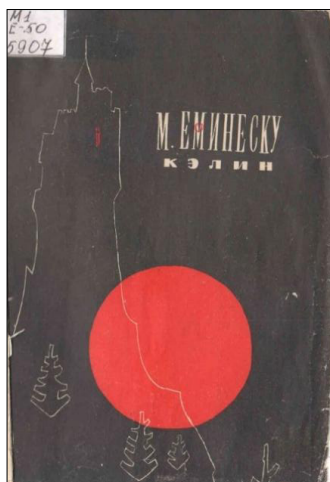

Fig. 37

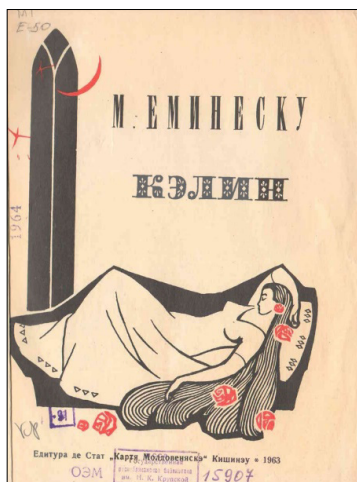

Fig. 38

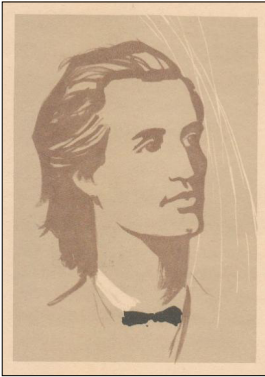

Fig. 39

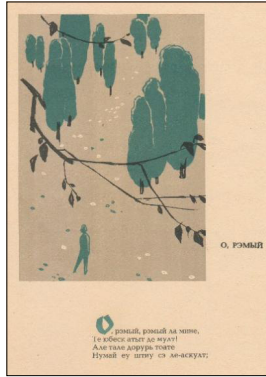

Fig. 40

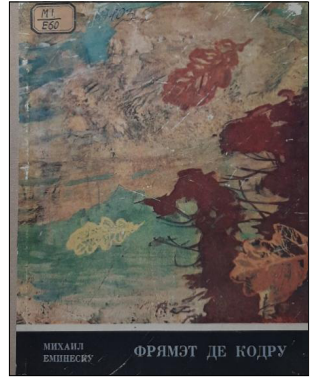

Fig. 41

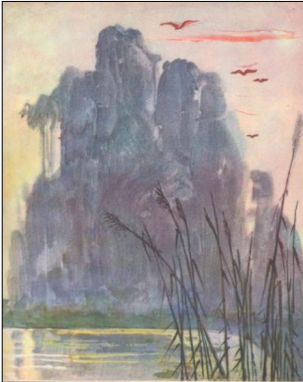

Fig. 42

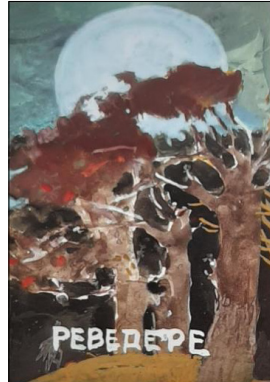

Fig. 43

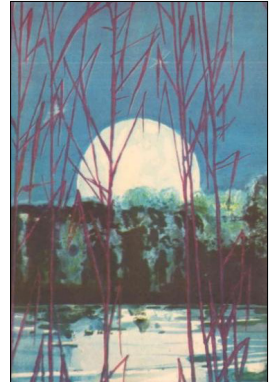

Fig. 44

Fig. 45

Fig. 46

Fig. 47

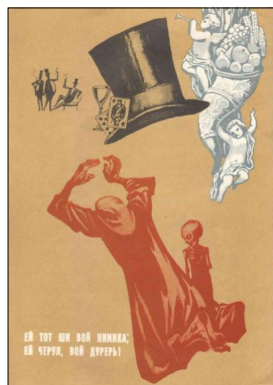

Fig. 48

Gheorghe Vrăbîe a demonstrat, prin introducerea unor momente idilice în structura emotivă a ilustrațiilor, ideea continuității existenței poporului, accentuează linia dramatică a poemului, străduindu-se să evidențieze esența filosofică a capodoperei eminesciene (Fig. 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56). Pictorul recurge la diferite procedee și metode pentru a da expresiei condensate, reliefate sensul interior al poeziei lui Eminescu [15, p. 19]. Lucrările sale, realizate în tehnici de gravură, desen și grafică de carte, evocă universul romantic și mitologic al poetului, surprinzând cu acuratețe atât frumusețea cosmică a versurilor, cât și melancolia specifică eminesciană.

Fig. 49

Fig. 50

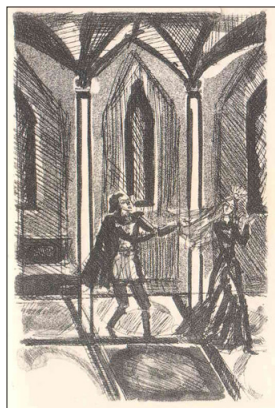

Fig. 51

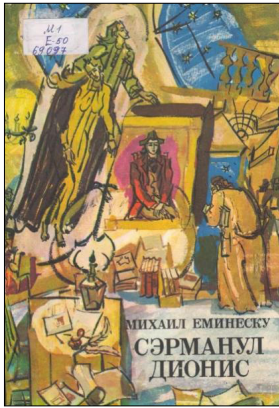

Fig. 52

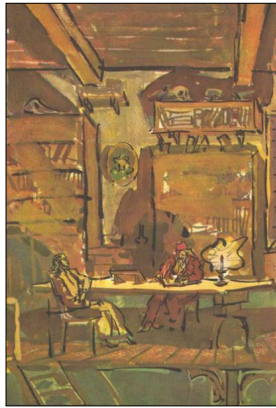

Fig. 53

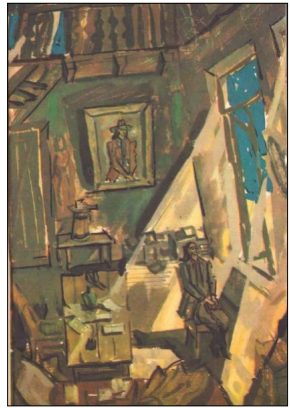

Fig. 54

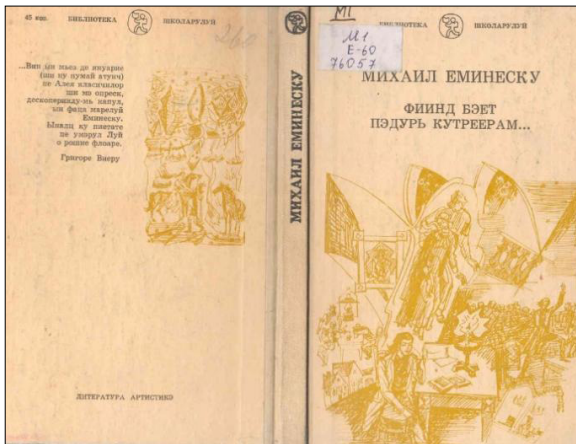

Fig. 55

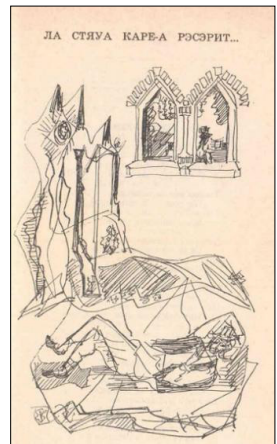

Fig. 56

Stilistica operelor eminesciene este tratată de Oleg Cojocari într-un mod absolut inedit, scrie V. Rocaciuc (9, p. 185). Liniile, formele și plastica figurilor oscilează între cele moderne, realiste și romantice. Dinamismul, dar și dramatismul figurilor amintește principiile abordate de marii reprezentanți ai acestor stiluri. Liniile fine ale şuvițelor de păr din portretul în acvaforte al Veronicăi Micle, prin a căror plastică ca și cum întâmplător se întrevăd forme de frunze

transparente și aproape invizibile, reflectă tendința alegorică a graficii lui Oleg Cojocari cu subiectul eminescian (Fig. 57, 58).

Fig. 57

Fig. 58

Tușul și penița – echivalentele cernelii și penei de gâscă – instrumente seculare comune poeziei și graficii – sunt singurele mijloace de expresie acceptate de către Isai Cârnu pentru ilustrarea ediției traduse în limba rusă a unei importante selecții de poezie și proză eminesciană (Fig. 59). Constantin I. Ciobanu, în prefața albumului *Isai Cârnu. Magia cărții* (2019), accentuează că „... opera genialului Eminescu impune sobrietate, disciplină și o anumită rigoare în abordare...” [6, p. 19]. Graficianul l-a văzut pe Mihai Eminescu în imaginea unui filosof trist, preocupat de soarta tragică a lumii, în general, și a poporului său, în special. Liniile subțiri din desenele sale subliniază caracterul efemer al vieții (Fig. 60, 61).

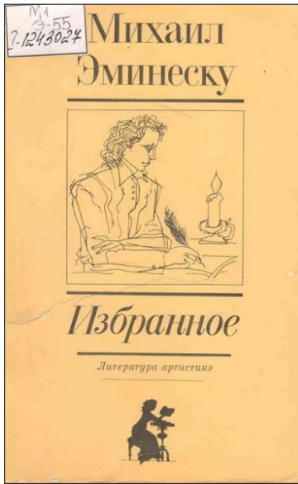

Fig. 59

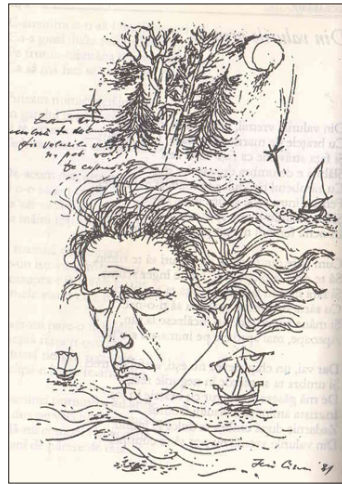

Fig. 60

Fig. 61

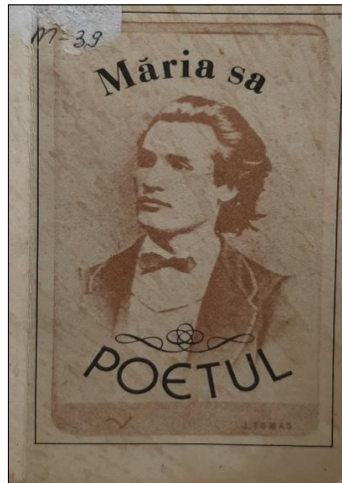

Fig. 62

Situația care s-a creat la începutul anilor '90, primii ani de independență a Republicii Moldova, a scimbat radical structurile de funcționare ale culturii. A dispărut cenzura politică, comisiile de selectare (pe criterii politice) a ilustrațiilor de carte au fost desființate.

Se pune problema de îmbogățire a fondului de carte românească. A fost aprobată *Legea cu privire la limba de stat și la revenirea grafiei latine* (1989), reglementând utilizarea scrisului latin în locul celui chirilic în publicațiile de limbă română. Drept rezultat al modificării constructive a caracterelor, s-a produs reînnoirea imaginii artistice a cărților (Fig. 62). Grupul editorial Litera și-a asumat responsabilitatea de a edita o nouă versiune a seriei *Biblioteca școlară*. Isai Cârnu a fost cel care și-a asumat rolul de a elabora „brandul” colecției – atractivitatea și singularitatea inconfundabilă a aspectului exterior al seriei de volume (Fig. 63, 64, 65) [6, p. 19].

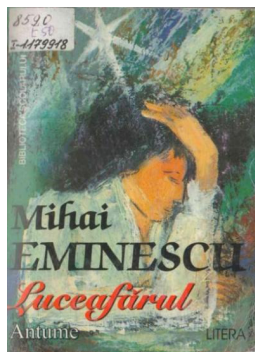

Fig. 63

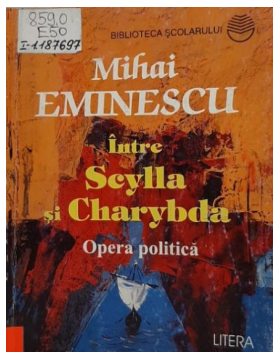

Fig. 64

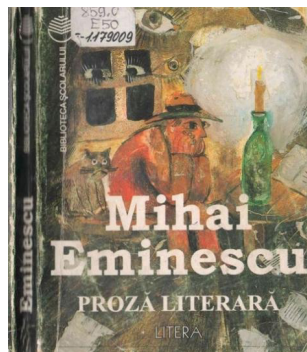

Fig. 65

Editura Literatura Artistică din Chișinău, la începutul anului 1990, edita cărți ilustrate cu grafică experimentală, nemaivăzută ca stilistică și formă. Atât realitățile, cât și asociațiile revocate de narativul literar au constituit subiectul imaginației pictorilor de carte. În contextul renașterii conștiinței naționale de după prăbușirea regimului sovietic, artiștii basarabeni au văzut în Eminescu un simbol al unității spirituale românești. Ilustrațiile din acea perioadă reflectă o dorință puternică de recuperare a valorilor culturale autohtone și de reafirmare a legăturii cu patrimoniul românesc. Artiștii plastici au ilustrat opera eminesciană printr-o viziune romantică, accentuând elementele de visare, mister și cosmos. Naturile ideale, siluetele poetice și peisajele onirice evocă o interpretare profund simbolică a versurilor, într-o

manieră artistică influențată de lirismul eminescian [7]. Ilustrațiile din anii '90 nu sunt doar expresii estetice, ci și manifestări ale unui spirit de rezistență și de redescoperire culturală. Prin arta lor, creatorii basarabeni exprimau aspirațiile unui popor spre libertate, adevăr și memorie istorică, iar Eminescu devenea o voce a renașterii spirituale în imagini.

La mijlocul anilor '80, Eudochia Zavtur, pictoriță și graficiană, a creat seria de acvaforte dedicată poeziei eminesciene cu titlul *De dragoste*. Acest ciclu, menționează V. Rocaciuc (2018), descoperă o nouă abordare a creației eminesciene. Imaginea Creatorului pornește desfășurarea logică a conținutului ideatic al seriei, în care metaforic sunt prezentate spiritul, sentimentele, durerile și aspirațiile omului [8]. În această serie, artista a îmbinat ilustrarea poeziei eminesciene cu propriile viziuni despre cele mai frumoase manifestări ale spiritualității umane. Criticul de artă C. Spânu remarcă, în monografia-album dedicată creației artistei Eudochia Zavtur (1998), că imaginea chipului feminin din această serie de lucrări este nu numai întruchiparea frumuseții terestre, dar și un exponent al unor aspirații și meditații aprofundate sensului vieții [10, p. 7]. În pofida faptului că ciclul de lucrări a fost creat la sfârșitul anilor '80, edițiile de poezii *Din valurile vremii*, *Luceafărul*, *Iubind în taină* au apărut abia după anul 2000 (Fig. 66, 67, 68).

În centrul ciclului de foi grafice, care ilustrează poeziile de dragoste ale lui Mihai Eminescu, se impune imaginea lui Hyperion – îngerul universurilor astrale, reprezentat din linii curgătoare, varietatea efectelor obținute prin utilizarea tehnicii rezervajului. În așa tip de exprimare artistică, foaia compozițională este caracterizată de finețea și armonia tonală, iar figura personajului emană lumină, aspirație și meditație. În această imagine, prin efecte de vibrație a spațiului vizual, autoarea a reușit să atingă conotații plastice muzical-poetice de reflectare a volumelor și formelor. Adaptând plastica figurilor la formatul compozițional, prin maxima mărire a figurilor, care parcă ar tinde să se elibereze din chenarul imaginii, autoarea a reușit să accentueze sonoritatea majoră, universală a subiectului poetizat [8].

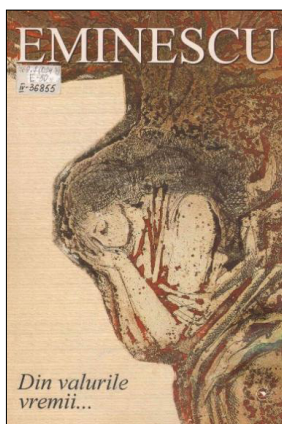

Fig. 66

Fig. 67

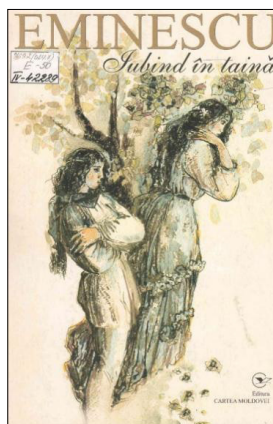

Fig. 68

Viața artistică din perioada 1990-2000 se caracteriza printr-o modificare considerabilă a priorităților etico-culturale. Este de remarcant dorința pictorilor de a se opune standardelor învechite, aspirația lor spre utilizarea tehnicilor și mijloacelor de exprimare artistică noi și vechi redescoperite. Vrem să menționăm ediția *Luceafărul*, publicată în anul 2010, la Editura Silvius Libris, care a fost ilustrată cu lucrări pe mătase artificială de pictorița Olesea Șibaev (Fig. 69, 70, 71).

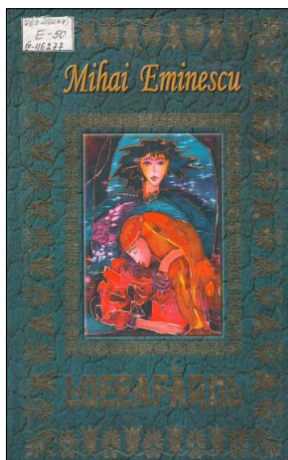

Fig. 69

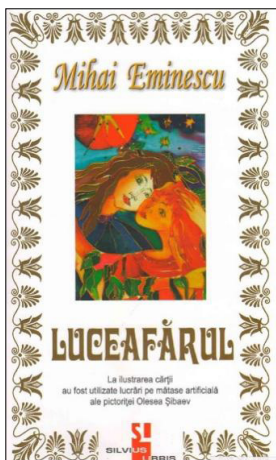

Fig. 70

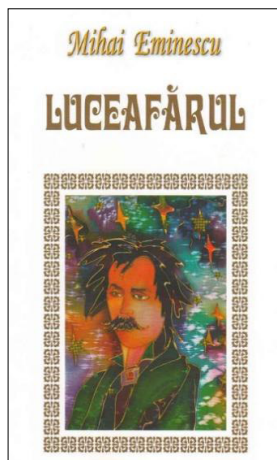

Fig. 71

Posibilitatea de creare a operelor grafice prin intermediul calculatorului oferă artiștilor oportunitatea ilustrării operei eminesciene în diverse tehnici. Cărțile ilustrate, editate în perioada sovietică, sunt acum reeditate în forma prelucrată la calculator. Așa au fost create ilustrațiile lui Igor Vieru (Fig. 72, 73, 74), Filimon Hămuraru (Fig. 75, 76), Emil Childescu (Fig. 77) etc.

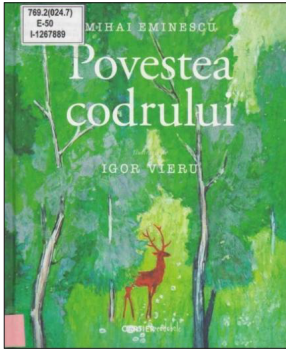

Fig. 72

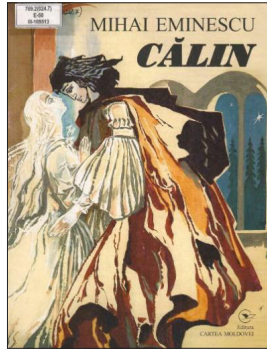

Fig. 73

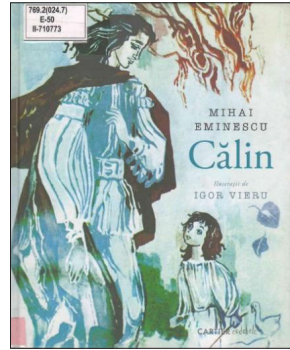

Fig. 74

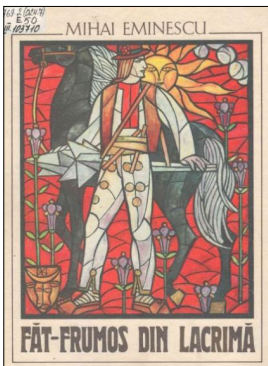

Fig. 75

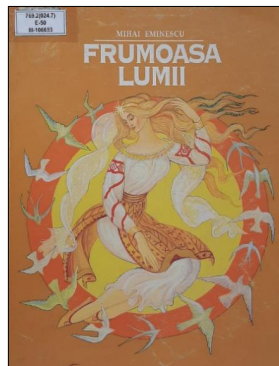

Fig. 76

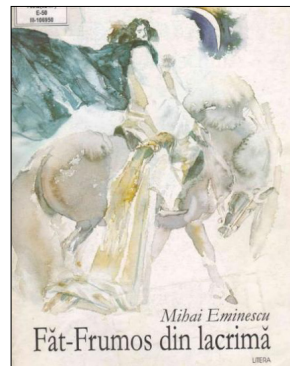

Fig. 77

Lucrările artiștilor Simion Zamșa și Elena Karacențev, realizate în acuarelă și în diverse tehnici grafice, inclusiv tehnicile mixte, creează sentimente neobișnuite, a „participării prin contemplație meditativă în cadrul unor fenomene miraculoase”. Ca ilustratori de carte iscusiți, susține V. Rocaciuc (2021), artiștii dezvăluie o narațiune proprie bazată

pe conținutul cărții, aducând semnificații suplimentare și acționând drept coautori adevărați ai cărții [9, p. 224]. Deși fiecare artist are propriul stil creativ, în lucrările lor se identifică o relație și o colaborare stilistică, ceea ce dovedește un exemplu unic al creației în tandem. O colecție inedită a apărut de curând la Editura Litera cu ilustrațiile lui Simion Zamșa și Elena Karacentev, în care artiștii și-au exprimat concepția plastică în raport cu textul literar (Fig. 78, 79, 80, 81, 82).

Fig. 78

Fig. 79

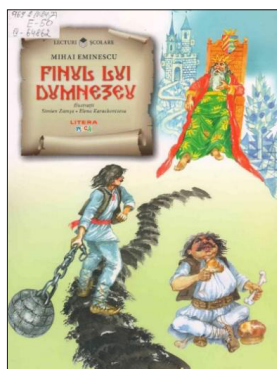

Fig. 80

Fig. 81

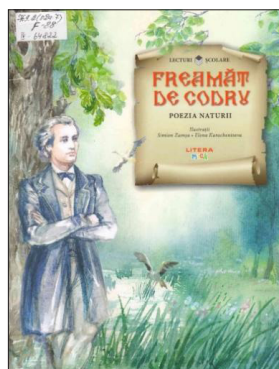

Fig. 82

Fiecare artist – Eudochia Zavtur, Simion Zamșa și Elena Caracentev, Olesya Șibaeva, Angela Brașoveanu (Fig. 83), Ala Alexe-eva (Fig. 84), Vitalie Coroban (Fig. 85), Tatiana Varvariuc (Fig. 86)

etc. – a tratat în mod deosebit, personalizat opera eminesciană, fiecare ilustrație devenind parte a patrimoniului artistic național. Imaginile de peisaj, portretele, compozițiile de gen, prin conotații narative și simbolice, dezvăluie caracterul semantic al operei eminesciene.

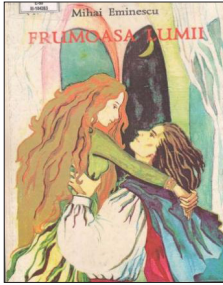

Fig. 83

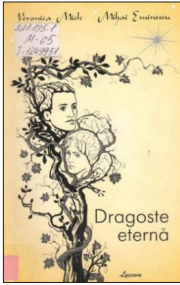

Fig. 84

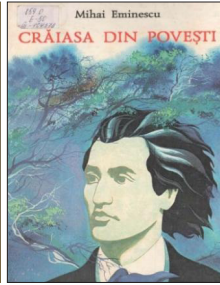

Fig. 85

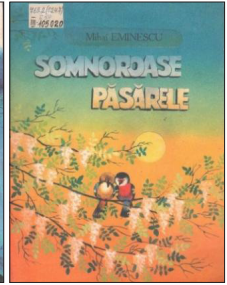

Fig. 86

Lucrările prezentate în această cercetare nu sunt nici pe aproape toate. Expoziția organizată de secția Arte și hărți a BNRM *Eminesciana în creația artiștilor plastici basarabeni*, din anul 2024, a cuprins mai bine de 110 exemplare de documente și asta pentru că nu ne-a ajuns spațiu, și nicidecum documente (Fig. 87, 88). Și nu am prezentat încă nicio ediție de cântece pe versurile lui Eminescu.

Fig. 87

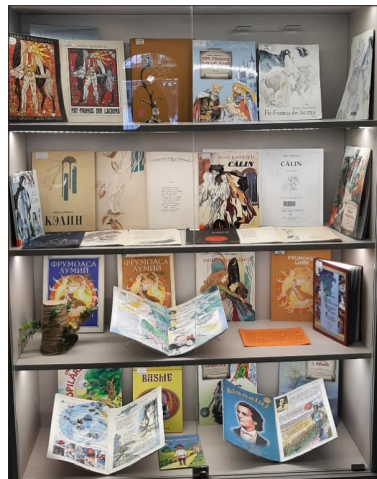

Fig. 88

Maria Șleahțișchi, în articolul *Receptarea lui Mihai Eminescu în Basarabia. Abordări esențiale* (2014), menționează „necesitatea unui studiu amplu, care ar pune în valoare din varii perspective ce s-a scris, inclusiv calitatea edițiilor operei eminesciene, semiotica ilustrării cărților (mai ales celor destinate copiilor), dar și operele muzicale scrise pe motive eminesciene, filmele care s-au turnat, spectacolele care s-au montat, nu în cele din urmă – un șir lung de texte artistice care l-au intertextualizat pe Eminescu și opera sa” [12].

În concluzie, menționăm că fiecare etapă istorică dictează principiile de analiză proprii. Artiștii plastici moldoveni au reușit să surprindă profunzimea sentimentelor și atmosfera poetică a creațiilor eminesciene, folosind simboluri vizuale puternice și o paletă cromatică sugestivă pentru a evidenția teme precum natura, iubirea și condiția umană. Ilustrațiile și grafica la opera lui Mihai Eminescu reflectă atât respectul față de tradiția culturală românească, cât și tendințele moderne de expresie artistică, demonstrând creativitatea și originalitatea ilustratorilor în interpretarea clasicului literar. Prin lucrările sale inspirate de marele geniu al literaturii române Mihai Eminescu, artiștii plastici din Republica Moldova contribuie la consolidarea identității culturale românești și la menținerea/ transmiterea valorilor naționale, transformând literatura în imagini ce comunică profund cu publicul contemporan.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. ACULOVA, Raisa. *Grafica de carte moldovenească*. Chișinău: Literatura artistică, 1986. 180 p. 1.
2. *Agenția Națională a Arhivelor*, fond 3054, inv. 1, f. 1-205.
1. *Agenția Națională a Arhivelor*, fond 3054, inv. 1: [1947-1959], f. 1-3.
4. BULAT, Vladimir. *Artă și ideologie: De la „realismul socialist” la „noua sensibilitate”: 1940-2000*. Chișinău: Cartier, 2000. 210 p. ISBN 9975-79-037-2.
5. BUZILĂ, Varvara. *Retorică vestimentară: cămașa cu altiță = Rhetoric of Dress: the Blouse with „altiță”*. Traducere în limba engleză: Silvia CHIRILĂ și Andrei PROHIN. Chișinău, 2022. 312 p. ISBN 978-9975-163-16-3.

6. CIOBANU, Constantin I. *Isai Cârmu. Magia cărții*. Chișinău: Arc, 2019. 96 p. ISBN 978-9975-0-0320-9.
7. CRAVCENCO, Vladimir. *Grafica de carte pentru copii din Republica Moldova (1945-2010)*. Teză de doctor în studiul artelor și culturologie. Chișinău, 2020. 233 p.
8. ROCACIUC, Victoria. Grafica de carte în creația artistei plastice Eudochia Zavtur. In: *Conferința anuală științifică: Culegere de comunicări*, ediție 2018, 2019. Chișinău, 2019, pp. 136-141. ISBN 978-9975-87-548-6.
9. ROCACIUC, Victoria. *Narațiune și simbol în grafica de carte moldovenească, 1945-2010*. Chișinău, 2021. 280 p. ISBN 978-9975-47-217-3.
10. SPÂNU, Constantin. *Eudochia Zavtur: Grafică. Pictură*. Chișinău: Cartea Moldovei. 1998. 64 p.
11. SPÂNU, Constantin. *Filimon Hămuraru*. Chișinău: Cartea Moldovei. 2002. 42 p. ISBN 9975-60-102-2.
12. ȘLEAHTIȚCHI, Maria. *Receptarea lui Eminescu în Basarabia*. Abordări secvențiale. In: *Studii eminescologice*. 2014, vol. 16, pp. 9-32. ISSN 1454-9115. Disponibil: <https://www.bcu-iasi.ro/wp-content/uploads/2022/12/studii-eminescologice-nr16-1.pdf> [accesat 2025-06-02].
13. ȚURCANU, Lucia. Eminescu în RSS Moldovenească. Ediții și reacții. *Moldova*. 2025, ian./febr., pp. 60-69.
14. URSU, Valentina. *Politica culturală în RSS Moldovenească, 1944-1956*. Chișinău: Pontos, 2013. 288 p.
15. VORONOVA, Olga. *Gheorghe Vrabie*. Chișinău: Literatura artistică, 1981. 95 p.

SPICUIRI DESPRE MIHAI EMINESCU DIN PRESA INTERBELICĂ

Ana DILEVSCHI,
specialist superior,
secția Marketing și comunicare socioculturală
IP Biblioteca Națională a Republicii Moldova

Rezumat: În paginile interbelice, Eminescu este evocat ca „poet național”, „geniu tutelar”, ca personalitate emblematică, care a contribuit la înfrumusețarea literaturii și culturii române.

Presă interbelică a păstrat vie memoria lui Mihai Eminescu, reflectând atât operele sale, cât și viața sa marcată de suferință, neînțelegeri, poezia eminesciană fiind, considerată așadar, expresia supremă a sufletului românesc și simbol al sacrificiului. Memoria sa este menținută de numeroase articole, eseuri, studii, în care se regăsesc nu doar opera sa poetică, dar și interesul care devine mai accentuat față de viața și moartea misterioasă a poetului în rândul publicului larg, căruia i-au fost dedicate acele pagini de informare. Presă și revistele de cultură joacă un rol decisiv în promovarea, consolidarea și perpetuarea imaginii lui Eminescu în conștiința publică, contribuind la transformarea sa într-un simbol al spiritualității românești moderne. Această comunicare își propune să exploreze modul în care figura și opera lui Mihai Eminescu au fost reflectate, reinterpretate în discursul cultural și literar din perioada interbelică.

Cuvinte-cheie: Mihai Eminescu, perioada interbelică, presă, biografie, studii, articole

Prima sursă de informare a societății, de popularizare a literaturii și a tuturor științelor a fost presa: ziarele, revistele scrise și ilustrate, publicate săptămânal, zilnic, având drept scop impactul direct în dezvoltarea vieții sociale, culturale și politice.

Un rol deosebit al presei culturale interbelice l-a avut reflecția asupra activității poetice, biografiei și a personalității lui Mihai Eminescu. An de an, decenii după moartea poetului, au fost studiate momente ale vieții acestuia, expresia morală a operelor sale devenind un interes din ce în ce mai mare pentru jurnaliști și simpli prieteni,

cunsocuți, ce au hotărât să îl redescopere pe Eminescu nu doar ca poet pentru societate.

Astfel, presa a păstrat memoria lui Eminescu subliniind genialitatea lui, suferința, sufletul naționalist ca simbol al întregii națiuni române.

Articole, eseuri, evocări, publicate în presa interbelică pe teritoriul României și al Basarabiei, studiate în „Viața Românească”, „Cuvânt Moldovenesc”, „Căminul Cultural”, „Revista Fundațiilor Regale”, „Gîndirea”, „Viața Basarabiei” și altele, oferă o imagine complexă despre modul în care poetul a fost perceput și reinterpretat în perioada dintre cele două războaie mondiale, unde numele a devenit între timp sinonim cu însăși ideea de cultură românească: Mihai Eminescu.

În mare parte, titlurile periodicelor studiate pentru prezenta comunicare provin din biblioteca Agenției Naționale a Arhivelor din Republica Moldova, care deține o bogată colecție de ziare și reviste din perioada interbelică, din colecțiile Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova, cu un număr mai modest de titluri, dar foarte importante pentru o analiză a reflectării asupra personalității poetului pe teritoriul Basarabiei. Nu în ultimul rând, am utilizat revistele aniversare atestate în sursele de pe internet, precum biblioteca digitală a Bibliotecii Centrale Universitare „Mihai Eminescu”, Iași.

În cele ce urmează vom prezenta doar o selecție de articole pe care le-am studiat *de visu*, autorii cărora, după părerea noastră, explorează mai complex figura și opera lui Mihai Eminescu.

Sursa: *Viața Românească*, 1921

Articol: *Eminescu la Viena* – Ioan Slavici

(scriitor, jurnalist, pedagog român și membru corespondent al Academiei Române)

Ioan Slavici, unul dintre cei mai apropiați contemporani ai lui Mihai Eminescu, relatează în acest articol despre perioada studenției poetului la Viena, oferind o imagine vie și detaliată a celui pe care l-a

cunoscut personal. Slavici îl descrie cu admirație sinceră, accentuând înclinațiile sale morale și intelectuale. Îl caracterizează drept un tânăr „înzestrat cu bun simț practic”, dar, totodată, îl descrie și ca „om care trăia mai mult cu sufletul decât cu trupul”¹.

Deși era cel mai tânăr dintre studenții români din cercul vienez, Eminescu se impunea prin autenticitatea sa în cadrul ședințelor literare, unde se manifesta ca lider carismatic, cultivând un spirit colegial și un profund sentiment național. Aceste calități îl recomandă, în viziunea lui Slavici, drept un veritabil patriot, un tânăr care, deși aflat în străinătate, rămânea fidel identității sale românești, ceea ce a determinat alegerea lui în calitate de secretar al societății *România Jună*, consolidând, astfel, solidaritatea românilor din diaspora universitară vieneză.

Eminescu este prezentat ca un tânăr aflat în plină căutare a unui ideal, poate chiar a sinelui, într-o sete de cunoaștere la Facultatea de Filozofie, fiind interesat de mai multe domenii: „...*audia deci și facultatea de drept, precum și cea de medicină...*”², dar pasiunea sa dominantă rămânea a fi lectura. Această neobosită curiozitate intelectuală față de viață atât din domeniul său biologic, cât și spiritual a fost reflectată ulterior în operele sale.

Slavici oferă și câteva detalii personale, Eminescu era „*cu inimă deschisă, luminoasă, sugestiv și plin de vervă, încât te simțeai mai bun, mai deștept și mai vrednic după ce ai stat timp de câteva ceasuri sub înruirea lui*”³.

De aceea acest articol informativ are totuși o trăsătură caldă și melancolică simțindu-se atașamentul lui Slavici față de prietenul său.

Articolul punctează bine pasiunile filosofice ale poetului, în special pentru gândirea lui Kant, dar și pentru înțelepciunea orientală a lui Buddha și Confucius, care i-au influențat teoriile și viziunile ce le-a

¹ Slavici, Ioan. Eminescu la Viena. *Viața Românească*, 1921, p. 355.

² *Ibidem*. p. 357

³ *Ibidem*, p. 359

reflectat în operele sale poetice și în legendă.

Slavici observă totodată cum, în timp, entuziasmul lui Eminescu pare să se stingă, odată cu creșterea decepției față de oamenii care nu reușeau să-i înțeleagă profunzimea gândurilor. Un alt moment rememorat în articol este întâlnirea poetului cu Veronica Micle, la Viena, eveniment semnificativ în viața personală a lui Eminescu.

Slavici notează că, odată cu începutul noului an universitar 1871–1872, poetul renunțase deja la studii, părăsind definitiv învățătura formală.

Sursa: *Revista Moldovei*, 1923

Articol: *Sufletul românesc modern: poetul Mihai Eminescu – Nicolae Iorga*

(istoric, critic literar, dramaturg, poet, enciclopedist)

Articolul lui Nicolae Iorga adoptă o perspectivă mai rece și analitică, cu accente politico-literare asupra expresiei poetice eminesciene. Iorga descrie anii de studii nefinalizate ai poetului, sursele de inspirație provenite din romantismul german, precum și călătoriile acestuia în ținuturile locuite de români. În primele creații, versurile lui Eminescu sunt considerate de Iorga „lipsite de gust și mai ales de stil”⁴, o caracterizare identificată perioadei fragede a creației poetice.

Schimbarea stilului lui Eminescu, în viziunea lui Nicolae Iorga, este atribuită experiențelor trăite în Viena și prieteniei cu studenți ce împărtășeau idealuri naționale, care au contribuit la găsirea sinelui și a adevărului în poezia sa. Iorga evidențiază reflecțiile poetului asupra nedreptăților sociale, acestea devenind fundamentale pentru gândirea modernă și critică în operele sale.

Autorul prezintă cu un lirism metaforic iubirea poetului pentru Veronica Micle, descrisă nu doar ca o relație personală, ci ca o poveste

⁴ Iorga, Nicolae. Sufletul românesc modern: poetul Mihai Eminescu. *Revista Moldovei*. 1935, nr. 11-12, pp. 9-10.

plină de intensitate romantică.

În ciuda bolii, Iorga apreciază creațiile eminesciene de mai târziu: „...puterea creatoare tot ieșea la iveală. Ea dădea în 1876 legende mari „Călin” și „Strigoii”, care îl evocă pe Eminescu un adevărat cunoscător al neamului românesc....Stăpân pe un vers cu totul nou, Eminescu a exprimat prin el o poezie unică prin adâncimea și gingășia ei”.

Sursa: Revista Viața Românească, 1924

Articol: Multe și mărunte despre Eminescu – Bogdan Duică

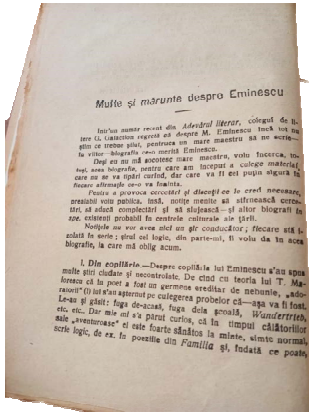
(istoric literar român, membru titular al Academiei Române)

Bogdan Duică își propune să contureze o biografie a lui Eminescu bazată, cât mai mult posibil, pe dovezi concrete. Articolul debutează cu poziția autorului față de opiniile exprimate anterior cu privire la o presupusă afecțiune psihică a poetului, pe care unii ar considera-o manifestată încă din copilărie. Duică analizează și interpretează mai degrabă ca expresii ale unei căutări intense de sine.

Autorul scoate la lumină o scrisoare inedită, adresată unui prieten neidentificat,

posibil cunoscut din perioada studiilor, nu este însoțită de dovezi clare că ar fi fost trimisă, luând în considerare ipoteza că poate fi o parte din manuscrisele rămase. În această epistolă, poetul își exprimă trăirile intime și oferă detalii despre familia sa: evocă cu afecțiune figura surorii sale mai mici, fiind cea mai îndrăgită de toți, sensibilă și grav bolnavă, descrie greutatea materiale care au apăsas asupra familiei atât timp cât a copilărit, dar și după ce a plecat la studii, atitudinea față de tatăl și frații săi. Își descrie parcursul profesional dintre 14 și 20 de ani ca pe o serie de compromisuri impuse de necesitatea supraviețuirii, simțindu-se neîmplinit și constrâns să-și sacrifice

talentul. Totuși, preferă să fie perceput ca o persoană imperfectă decât să fie definit prin originea sa umilă.

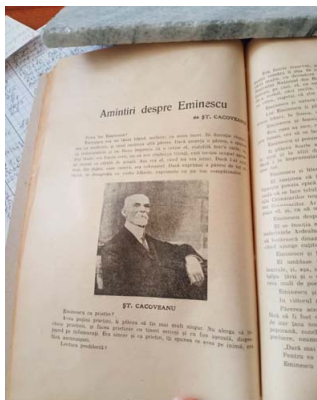
Pornind de la această mărturie, Duică ajunge la concluzia că Eminescu a părăsit casa părintească de timpuriu, din cauza imposibilității tatălui de a-i asigura susținerea materială necesară dezvoltării sale.

Această abordare biografică realizată de Bogdan Duică exprimă o subtilă umanizare a poetului, subliniază discordanța dintre geniul poetic și realitățile dure ale vieții cotidiene, contribuind astfel la conturarea unei imagini realiste, dar profund emoționale.

Sursa: Almanahul Presei Române, 1926

Articol: Amintiri despre Eminescu – Șt. Cacoveanu

(fabulist, colegul și prietenul ce l-a găzduit pe Mihai Eminescu, în 1866, la Blaj)

În acest articol memorialistic, Ștefan Cacoveanu evocă figura lui Mihai Eminescu, descriind minuțios atât aspectul fizic și temperamentul poetului, cât și trăsăturile sale intelectuale și afective. Autorul îl descrie pe Eminescu drept un om de o înfățișare distinsă, cu un chip expresiv și o prezență marcantă, deși dominată de o fire introvertită, poetul prefera solitudinea, adesea fiind absorbit de gânduri, având puțini prieteni apropiați.

Cacoveanu oferă detalii și despre preferințele literare ale lui Eminescu, subliniind extraordinara sa capacitate de memorare, precum

și atracția sa profundă pentru operele fundamentale ale culturii. Memoria sa era remarcabilă, iar setea de cunoaștere – nelimitată. Se subliniază și legătura strânsă a poetului cu natura, fiindu-i un tovarăș statornic de reflecție și inspirație, un refugiu spiritual.

Cacoveanu consemnează opiniile critice ale poetului față de peisajul literar al epocii și spiritul său cercetător mereu activ: „*de multe ori îl găsi ai pe la anticari, cufundat în scrisul Cronicarilor*”⁵, semn al preocupării sale constante pentru rădăcinile și memoria culturală a neamului.

Eminescu manifesta un interes sincer pentru poezia populară și pentru poveștile țăranului român, ceea ce confirmă atașamentul său autentic față de popor și valorile sale, iar patriotismul său transpare în evocările lirice, precum recitarea de către Eminescu a versurilor profetice ale lui Bolintineanu: „*Viitor de aur țara noastră are*”.

Drept concluzie, Ștefan Cacoveanu reflectează asupra unei întrebări care generalizează scopul scrierii aceluia articolul: „*Idealul vieții lui Eminescu? Modest cum era, nu spunea care îi e idealul, dar, din cât l-am cunoscut, idealul vieții lui era Gloria literară*”⁶, menționând menirea profundă a prietenului său Mihai Eminescu, devenind o punte între trecutul etnic și viitorul cultural.

Sursa: Ziarul *Cuvânt Moldovenesc*, 1934

Articol: În amintirea lui Eminescu – Al. Bardier

(prozator, folclorist și publicist român)

Alexandru Bardieru aduce un omagiu glorios memoriei lui Mihai Eminescu, cu prilejul împlinirii a 45 de ani de la trecerea sa în eternitate. Articolul stă sub semnul unei venerații, autorul subliniind că „*...timpul nu vor îngropa numele celui ai ce toata viața lui și-a săpat în fildeș icoana nemurii cântând în versuri de maistru neîntrecut,*

⁵ Cacoveanu, Ștefan. Amintiri despre Eminescu. *Almanahul Presei Române*. 1926, p. 103.

⁶ *Ibidem*, p. 104.

*dragostea față de natură și de neamul românesc cu o soartă atât de vitregă pe acele vremuri*⁷.

Bardier reconstituie în linii esențiale biografia poetului, insistând asupra caracterului fragmentar al studiilor sale, marcate de instabilitate și dificultăți materiale. Sunt menționate principalele sale ocupații: suflor la teatru, director de bibliotecă, revizor școlar și redactor la ziarul *Timpul*, unde, în schimbul unui salariu modest, Eminescu și-a închinat întreaga energie redactării unora dintre „*cele mai frumoase, mai profunde și mai pline de simțire rânduri din câte s-au scris vreodată pe paginile gazetelor noastre românești*”.

Autorul remarcă contrastul dintre vocația genială a lui Eminescu și natura funcțiilor administrative sau jurnalistice pe care a fost nevoit să le îndeplinească pentru a-și câștiga existența. Bardier își exprimă admirația pentru limba eminesciană. „*Limba lui e atât de frumoasă, cuvintele atât de natural așezate, exact ca și cum ar fi o opera natural la care nu ai nimin nici de adăugat, nici de înlăturat*”.

El mărturisește că recitește cu neîncetată uimire volumele poetului, fascinat de adâncimea gândirii și de frământările unui suflet zbuciumat, dăruit în întregime creației.

⁷ Bardier, Al. În amintirea lui Eminescu. *Cuvânt Moldovenesc*. 1934, p. 1.

Sursa: *Viața Basarabiei, 1935*

Articol: M. Eminescu – Dr. I. Negrescu

(*politician român, primar al Chișinăului între 1928-1931*)

Articolul lui Ion Negrescu se remarcă printr-o abordare foarte metaforică, îmbinată cu o cunoaștere minuțioasă a biografiei și operei poetului, în volum de 35 de pagini ale revistei. În deschidere, autorul face o incursiune teoretică asupra poeziei, citând filozofi și critici literari precum Aristotel, Hippolyte Taine și Hegel. În acest cadru, poezia este percepută ca un mijloc complex de transmitere a istoriei și psihologiei: „*poezia fiind arhitectură, sculptură, pictură și muzica totdeauna*”⁸. Negrescu subliniază veșnicia poeziei eminesciene și rolul acesteia ca simbol al sufletului românesc, afirmând că opera poetului „se înalță biruitor peste timpuri și spațiu în conștiința întregului neam românesc”⁹. El remarcă cu tristețe un contrast al atitudinii contradictorii a lumii contemporane pentru viața lui Eminescu: „absentă, neînțelegătoare și ostilă”, în comparație cu interesul avid manifestat postum odată cu boala și moartea poetului.

Autorul oferă detalii despre familia poetului, menționând poziția tatălui său ca „căminar” și aduce în discuție controversa privind data nașterii lui Eminescu, evocând punctele de vedere ale lui G. Călinescu și G. Ibrăileanu, care nu ajung la o concluzie definitivă.

Negrescu își formulează scopul clar al articolului: „*aș dori mai mult, evocând momentele cele mai importante din viața poetului și prezentând elementele cele mai caracteristice din opera și personalitatea sa, să sugerăm, să rechemăm în gândirea și închipuirea noastră colectivă viziunea chipului și operei poetului nostru M. Eminescu*”¹⁰, pentru a trezi interesul populației față de controversata (?) sa viață, dar timpul nu va șterge veșnicul nume al poetului.

Sunt reliefați anii de studii și perioadele de refugiu, precum și

⁸ „*Estetica*” lui Hegel. Comentarii critice de C. Valescu, p. 27-28.

⁹ Negrescu, I. M. Eminescu. *Viata Basarabiei*. 1939, nr. 1, p. 51.

¹⁰ *Ibidem*, p. 53.

primele încercări literare, editate de Iosif Vulcan, care i-a și schimbat numele în Eminescu. Importante sunt și relațiile cu personalități culturale marcante, pe care autorul le-a detaliat în articol, cum ar fi Ion Luca Caragiale, studenția la Viena și implicarea în societatea Junimea, unde îl cunoaște pe Creangă și pe Maiorescu.

Negrescu punctează și efortul susținut al poetului în redacția ziarului „Timpul” și consecințele acestuia asupra stării sale psihice, reflectate în corespondența cu Veronica Micle, exprimând o profundă decepție și epuizare: „Sunt istovit, nu mă mai regăsesc și nu mă mai recunosc...”¹¹.

Boala poetului generează o reacție complexă în societate, între compasiune și nepăsare, acompaniată de atacuri ale dușmanilor. Negrescu citează și aprecieri valoroase, precum cele ale lui Caragiale: „*În capul cel mai bolnav, cea mai luminoasă inteligență; cel mai mâhnit suflet, în trupul cel mai trudit!*”¹² și I. Crețu: „*Eminescu este bunul cel mai de preț în toată istoria limbii române*”¹³.

Analiza liricii eminesciene este prezentată cu entuziasm, accentuând influența legăturilor prietenești, inspirația populară și unitatea etnică a poporului român. Poezia este văzută ca o expresie profundă a sufletului poetului, reflectând atât lirica romantică, cât și realitățile vieții sale.

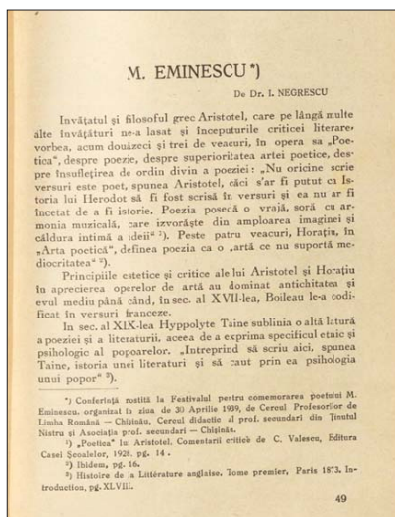
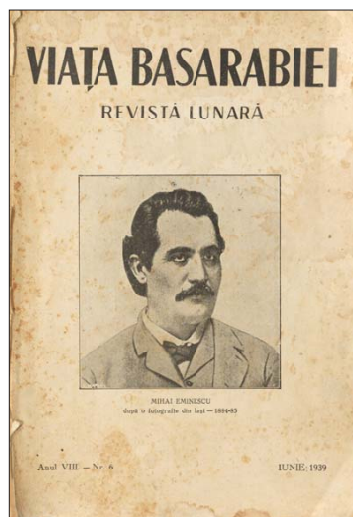
În concluzie, Ion Negrescu subliniază importanța recunoașterii lui Eminescu în capitala Basarabiei, simbol al geniului național ce a transmis mesajul românismului în literatura universală: „... *pe aleea figurilor culturale care se proiectează în această capitală a Basarabiei ce adăpostește și chipul poetului Al. Serg. Pușchin, va trebui să apară și imaginea în bronz a poetului M. Eminescu, care a dăruit literaturii române revelația geniului național al poporului, și a dus solia românismului în tezaurul literaturii universale*”¹⁴.

¹¹ *Ibidem*, p. 60.

¹² *Ibidem*, p. 62.

¹³ *Ibidem*, p. 64.

¹⁴ *Ibidem*, p. 80.

Sursa: Revista Fundației Regale, 1 iulie 1939 Articole dedicate lui Mihai Eminescu

Revista Fundațiilor Regale a fost o revistă lunară de literatură, artă și cultură generală, care a inclus mai multe articole despre poet. Vom analiza numărul din 1 iulie 1939 care marchează 50 de ani de la data morții lui Mihai Eminescu printr-un amplu omagiu literar și critic, reunind nume de referință ale culturii interbelice românești. Într-un demers coerent și riguros, publicația oferă o imagine variată asupra poetului național, abordând atât dimensiunea sa literară, cât și

mitologia culturală construită în jurul personalității sale.

Secțiunea omagială se deschide simbolic cu „Basmele ce i s-au spus” de *Mihail Eminescu*, indicând o punte între viață și imaginar, între trecut și prezent. Laurențiu Tomoioga propune o versiune germană a creației eminesciene, sugerând astfel că Eminescu nu este doar al românilor, operele sale fiind de valoare internațională. Mihail Sadoveanu oferă o evocare cu amintiri și impresii despre poet. Tudor Vianu aduce o analiză estetică a formei lirice, subscriind ideii de rafinament stilistic și de gândire poetică profundă. Perpessicius, important cercetător al operei lui Eminescu, scrie un articol despre influența pe care a avut-o Carlotta Patti asupra tânărului poet, arătând cum aceasta i-a marcat sensibilitatea și poezia.

Constantinescu-Pompiliu analizează trăsături esențiale ale trăirii poetice eminesciene. Mircea Eliade, tânăr intelectual în plină afirmare, își aduce contribuția cu o viziune modernă asupra ideii de „insula lui Euthanasius”, punând în valoare simbolismul eminescian. Vladimir Streinu și Șerban Cioculescu explorează atât impactul operei eminesciene asupra contemporaneității, cât și contribuția poetului la modelarea conștiinței naționale. Camil Petrescu accentuează dimensiunea etică și filosofică a poetului, în vreme ce editorialul semnat de redacție îl evocă pe N. M. Condiescu, legat simbolic de acest moment comemorativ. Prin acest demers editorial, *Revista Fundațiilor Regale* se poziționează nu doar ca o revista culturală de elită, ci și ca un spațiu de sacralizare a valorilor naționale.

Sursa: *CĂMINUL CULTURAL*, 1939

Articol: *Mihai Eminescu – George Tăslăoanu*

(semnat George Tăslăoanu, presupunem că este un pseudonim)

Articolul lui George Tăslăoanu, scris cu ocazia a celor 50 de ani fără Mihai Eminescu, în 1939, are un ton solemn și profund patriotic, evocând cu admirație memoria poetului. Autorul deschide articolul prin descrierea scenei funerare, ilustrând un moment de doliu colectiv al elitei culturale românești, în prezența unor personalități marcante precum Titu Maiorescu, M. Kogălniceanu și I. L. Caragiale.

Tăslăoanu folosește sursele lui George Călinescu, unde subliniază condiția tragică a poetului, portretizat ca un geniu izolat și neînțeles, al cărui sfârșit reprezintă o pierdere ireparabilă pentru cultura română. Imaginea lui Eminescu este descrisă prin metafore sugestive, precum „lumânările mistuite” și „plânsul tăcut”.

George Tăslăoanu accentuează dimensiunea morală și spirituală a geniului eminescian, considerându-l nu doar un artist de excepție, ci și o voce profetică a durerii și a aspirațiilor neamului românesc, transformându-l într-un simbol național emblematic.

În încheiere, poetul este prezentat ca un spirit care „a redat lumii comorile de suflet ale unui neam întreg”¹⁵, sugerând astfel geniunea și valoarea creației sale.

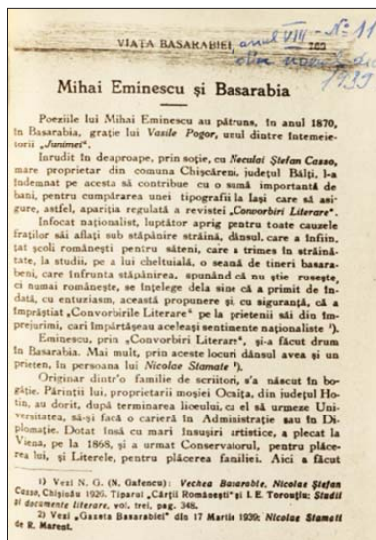
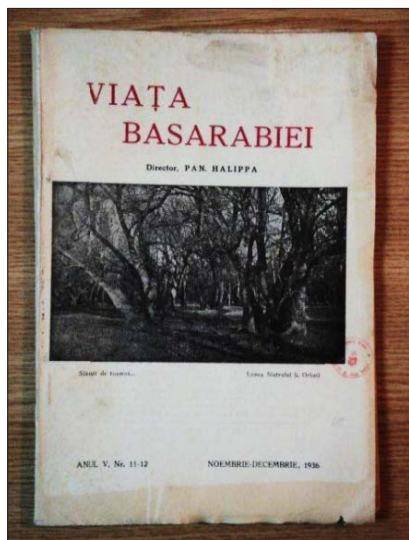
¹⁵ Tăslăoanu, Gh. Mihai Eminescu. *Căminul Cultural*, 1939, nr. 6 p. 486.

Sursa: VIAȚA BASARABIEI, 1939, Nr. 11 – 12

Articol: Mihai Eminescu și Basarabia - R. Marent
(semnat R. Marent, presupunem că este un pseudonim)

Un articol omagial dedicat comemorării celor 50 de ani de la moartea lui Eminescu. Autorul pornește de la istoria căilor pe care a pătruns opera lui Eminescu în Basarabia. Relatează despre edițiile care au apărut în perioada interbelică la Chișinău și, nu în ultimul rând, vorbește despre suita de manifestări care a avut loc la Chișinău cu această ocazie. Relevante sunt mărturiile despre implicarea mitropoliei Basarabiei la comemorarea lui Eminescu. Încă în luna aprilie, 1939, în Sala Eparhială a avut loc un festival literar artistic din inițiativa Cercului Profesorilor de limba română, a Asociației Profesorilor secundari din Ținutul Nistru, a Asociației Corpului Didactic al Ținutului Nistru. Inspectorul școlar, profesorul Ion Macovei, a rostit un cuvânt introductiv, după care profesorul doctor I. Negrescu a ținut o conferință despre viața și opera lui Eminescu (tot din această sursă mai aflăm că în „Viața Basarabiei” de la 15 Iunie 1939 apare articolul „Eminescu” de dr. Negrescu), iar profesorul A. Nica a citit fragmente din opera poetică și din proză, două coruri au cântat partituri inspirate de versurile lui Eminescu. La Catedrala orașului, la 15 Iunie, a avut loc un parastas pentru odihna sufletului și pomenirea lui Eminescu. După ce corul mitropolitan a cântat imnuri de veșnică pomenire și rugăciunile morților, a luat cuvântul Excelența Sa Grigore Cazaclu, Rezidentul Regal al Ținutului Nistru. Articolul „Demiurgul” din „Gazeta Basarabiei”, aceeași zi, nesemnat, „Cum au pătruns Poeziile lui Eminescu în Basabia” de R. Marent în „Gazeta Basarabiei”; Revista „Școala Basarabeană”, Chișinău, Iunie 1939, a fost în totalmente un număr dedicat lui Eminescu. La fel și revista „Bugeacul” din Bolgrad.

Pentru Basarabia Eminescu are un rol special, deoarece în momentele grele ale anilor 1877-1878 și până la distinsă a scris atâtea articole importante în favoarea drepturilor seculare, încălcate atunci de combinațiile politico-diplomatice.

Concluzie:

Finalizăm cu ideea că imaginea lui Mihai Eminescu în presa interbelică este complexă, dar mereu marcată de o admirație sinceră și o recunoaștere clară a locului său important în cultura română. Poet național, filosof și simbol al sufletului zbuciumat, Eminescu a fost prezentat de autori ca Bogdan Duică, I. Negrescu, Ioan Slavici, Ștefan Cacoveanu și alții, într-un mod cald, venerabil chiar, și plin de respect. Aceștia au pus accent nu doar pe geniul său literar, ci și pe suferințele pe care le-a trăit, exprimând o imagine vie și emoționantă a poetului.

De-a lungul timpului, după moartea sa, interesul pentru Eminescu a crescut, iar aceste momente speciale au fost prilejuri importante pentru a-l aduce din nou în atenția publicului. Prin articole și omagii, generațiile care au venit după el au putut să-i cunoască și mai bine viața și opera. Așa s-a creat și s-a păstrat în conștiința colectivă un mit al lui Eminescu.

Interbelicul nu a fost o perioadă de simplă amintire, ci una de redescoperire și de reinterpretare activă a valorii poetului.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. CACOVEANU, Ștefan. Amintiri despre Eminescu. In: *Almanahul Presei Române*. Cluj, 1926, pp. 102-104.
2. BARDIER, Al. În amintirea lui Eminescu. *Cuvânt Moldovenesc*. 1934, nr. 28, p. 1.
3. BOGDAN-DUICĂ, G. Multe și mărunte despre Eminescu. *Viața Românească*. 1924, pp. 52-53.
4. IORGA, Nicolae. Sufletul românesc modern: poetul Mihai Eminescu. *Revista Moldovei*. 1923, nr. 11-12, pp. 1-10.
5. MARENT, R. Mihai Eminescu și Basarabia. *Viața Basarabiei*. 1939, nr. 11-12.
6. NEGRESCU, I. M. Eminescu. *Viata Basarabiei*. 1939, nr. 1, p. 51.
7. *Revista Fundației Regale*. 1939, nr. 7.
8. SLAVICI, Ioan. Eminescu la Viena. *Viața Românească*, 1921, nr. 3, pp. 355-361.
9. TĂSLĂOANU, George. Mihail Eminescu. *Căminul Cultural*. 1939, nr. 6, pp. 7-8.

IP Biblioteca Națională a Republicii Moldova
Str. 31 August 1989, nr. 78 A
Chișinău, MD-2012
Republica Moldova
Tel./Fax: (37322) 22-14-75
E-mail: biblioteca@bnrm.md

EMINESCU – O PREZENȚĂ ETERNĂ
Comunicările Simpozionului Științific Internațional
„Valori Bibliofile”,
ediția a XXXIV-a, 12 iunie 2025

Bun de tipar: 09.12.2025
Apărut: 2025
Coli de tipar: 8,8
Tiraj: 18 ex.

Tiparul sub comanda nr. 17,
executat la FPC Primex-Com SRL
Bd. Grigore Vieru, nr. 26
Chișinău, MD-2005
Republica Moldova
Tel.: (37322) 27-53-05, (37322) 22-66-82
E-mail: primex@dnt.md